Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 4 сакавіка 1988 г. № 10 (3420) ⊙ Выходзіць з 1932 г. ⊙ Цана 10 кап.

У НУМАРЫ:

Набліжаецца 8-га Сакавіка, Міжнародны жаночы дзень. «ЛіМ» горача віншуе жанчын са святам вясны і прыгажосці і прапануе сёння на сваіх старонках бліжэй пазнаёміцца з творчасцю мастачкі Аляксандры Паслядовіч, актрысы Вольгі Клебановіч, спявачкі Валянціны Пархоменка (стар. 8, 10—11, 13).

На здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука — актрыса Рускага тэатра БССР імя М. Горкага, заслужаная артыстка рэспублікі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР В. КЛЕБАНОВІЧ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

● ФАЛЬКЛОР І КАМП'ЮТЭР
● *ЯК АСВОЙВАЮЦЬ ЛОШЫЦУ*
● ПРЫЕХАЛІ, ЗАСВЕДЧЫЛІ... А ДАЛЕЙ?
● *УМЕЦЬ БАЧЫЦЬ І ПАРАЎНОЎВАЦЬ*
● ПАМЫЛКІ ТРЭБА ВЫПРАЎЛЯЦЬ

«...Баба, маладуха як заўсёды сваю «скакуху», як пачне набіраць свае песні-карацелькі тысячай зярнят, як раскіне імі ўправа, улева, навокал, сыпане гукамі і агеньчыкамі вачэй, махне хусцінкай, дробненька затупае чаравікамі, закруціцца ваўчком — гэта віхурыць віхор на скрыжаванні. Нешта падобнае ў нашых велікарускіх жанчын, у прыгаворках і прымаўках, але ім далёка да беларускіх...»,— гэтыя словы належаць вядомаму фалькларысту і этнографу мінулага стагоддзя П. Бяссонаву, які збіраў і вывучаў беларускі фальклор.

Але як зрабіць, каб напісанае ім жыло не толькі на старонках старой кніжкі, як захаваць фарбы і вобразы фальклору ў дні сённяшнім?

Адзін з надзейных сродкаў — гэта збіранне і запіс узораў народнай творчасці. Разам з іншымі такую работу праводзіць і Мінскі інстытут культуры, пры кафедры харэаграфіі якога вось ужо некалькі гадоў працуе галіновая навукова-даследчая лабараторыя беларускай танцавальнай творчасці. Яе супрацоўнікі разам са студэнтамі-харэографамі штогод выязджаюць у экспедыцыі і збіраюць танцавальны фальклор, імкнуцца стварыць своеасаблівы «банк» народнай харэаграфіі. Танцы, знойдзеныя ў вёсачках і сёлах (а мы знаходзім часам і рэдкія, дагэтуль нікому невядомыя), запісваюцца самым распаўсюджаным у харэаграфіі літаратурна-графічным спосабам, фіксуюцца на кінафотаплёнку, магнітафонную стужку, сістэматызуюцца, каталагізуюцца і г. д.

Паколькі старажытны і, дарэчы, самы яскравы пласт фальклору — традыцыйныя беларускія танцы — імкліва знікаюць з быту (а шмат ужо знікла), сціраюцца з памяці, адыходзяць разам са старымі людзьмі, задача захавання гэтага багацця ўяўляецца нам надзвычай патрэбнай і высакароднай. Думаю, што нашчадкі будуць удзячны за захаванне гэтага помніка духоўнай культуры, які, на жаль, не зафіксаваны ні ў каменнай, ні ў драўлянай, ні ў палатнянай творчасці народа, і які не мае пакуль яшчэ сістэмы запісу, якая магла б зраўняцца з нотным запісам у музыцы.

Вядома, справа не толькі ва ўдзячнасці нашчадкаў, пытанне стаіць больш востра і шырока. Пытанне гэтае мае значэнне і для сённяшняга дня. Яно актуальнае таму, што фальклор усё больш і больш робіцца неад'емнай часткай сучаснай мастацкай культуры.

Наша эпоха навукова-тэхнічнай рэвалюцыі з яе сродкамі масавых камунікацый дае нам для гэтага новыя магчымасці. І, у прыватнасці, акрамя кіна- і відэатэхнікі, наспела магчымасць закласці ўсе фальклорныя фонды ў памяць камп'ютэра, зрабіўшы іх даступнымі для сучасных і будучых харэографаў.

Самім харэографам гэту справу не адолець. Тут патрэбны прафесійныя праграмісты, людзі, якія ведаюць магчымасці камп'ютэрнай тэхнікі, працуюць з ёй і могуць рашаць новыя задачы. Бо яны, тыя задачы, уяўляюцца нам вельмі складанымі і патрабуюць аб'яднання намаганняў «фізікаў» і «лірыкаў», харэографаў і інжынераў-матэматыкаў, якія працуюць з вылічальнай тэхнікай. Праблема ўскладняецца яшчэ тым, што наша галіновая лабараторыя не мае ўласнага камп'ютэра (хоць у інстытуце ёсць дзве вылічальныя машыны, але з іх дапамогай вырашыць гэтую праблему немагчыма), а таксама тым, што падобныя задачы не вырашаліся яшчэ не толькі ў нашай краіне, але, наколькі мне вядома, і за рубяжом

Дык, можа, сярод нашых маладых прадстаўнікоў свету вылічальнай тэхнікі знойдуцца аматары харэаграфіі і ў цэлым народнай творчасці, якія возьмуцца нам дапамагчы? Мы будзем рады бачыць такіх энтузіястаў у Інстытуце культуры.

Ю. ЧУРКО,
доктар мастацтвазнаўства, загадчык кафедры харэаграфіі Мінскага інстытута культуры, навуковы кіраўнік галіновай навукова-даследчай лабараторыі беларускай танцавальнай творчасці.

●

Новы жылы раён Паўднёвы Захад у Мінску вырас зусім нядаўна. Аднак сярод бетонных гмахаў не багата зялёных пасадак, няма ніводнага парку, дзе б маглі адпачыць жыхары мікрараёна.

Таму невыпадкова інстытут «Мінскпраект» узяўся за праектаванне парку па праспекце газеты «Правда». Будучы парк размесціцца ў зоне мікрараёнаў Малінаўка-1 і Малінаўка-2, у маляўнічай і некалі зялёнай пойме ракі Лошыца. На яе аснове мяркуецца стварыць сістэму штучных вадаёмаў і дэкаратыўных водных каскадаў, якія ўвойдуць у склад Лошыцкай воднай сістэмы. Парк па праспекце газеты «Правда» стане першым этапам добраўпарадкавання мікрараёна.

Здавалася б, усё складваецца як найлепш: вядзецца ландшафтнае асваенне даліны ракі Лошыца — своеасаблівага зялёнага калідора са старым урадлівым пластом глебы, з зялёнымі пасадкамі, якіх так шмат па берагах вадаёмаў. Аднак упраўленне механізацыі і спецыяльных работ № 154, якое вядзе будаўніцтва суседніх раёнаў, нягледзячы на шматлікія пратэсты «Мінскпраекта» ў адрас ГалоўАПУ Мінгарвыканкома, Маскоўскага райвыканкома, ВА «Мінскзелянбуд», Камітэта па ахове прыроды, арганізавала распрацоўку грунту і звалку будаўнічага смецця і грунту на векавы глебавы пласт поймы ракі Лошыца на тэрыторыі парку.

За кароткі тэрмін зялёныя схілы былі знявечаны кар'ерамі глыбінёй да 12 м, у якія паваліліся магутныя дрэвы і кусты, даліна ракі Лошыца на плошчы больш чым 12 га была засыпана адваламі грунту і гарамі смецця. Часткова былі засыпаны вадаём і вербы, што раслі тут. Некалі маляўнічы пейзаж, характэрны для нашых малых беларускіх рэк, ператварыўся ў нагрувашчанне камлыг, абрываў і ям. Гэтыя разбурэнні маюць незваротны характар. Ужо не вярнуць натуральны прыродны ландшафт, а каб закласці парк на гэтых адвалах, спатрэбяцца значныя сродкі на рэкультывацыю зямлі: больш як 200 тыс. рублёў. Не кажучы ўжо пра тое, што на адвальных грунтах вельмі цяжка прыжываюцца саджанцы, а для іх фарміравання спатрэбіцца больш за 20 гадоў. Трывогу і неспакой выклікае яшчэ і тое, што дасюль не ўдалося спыніць гэты вандалізм у адносінах да прыроды, а ў канчатковым выніку і да жыхароў жылога раёна Паўднёвы Захад, якія яшчэ доўга не змогуць цешыцца зялёным гоманам цяністага парку.

М. ЖЛОБА,
галоўны архітэктар інстытута «Мінскпраект».

●

9 снежня 1983 года гісторыка-мемарыяльная камісія Саюза пісьменнікаў БССР у складзе М. Лужаніна, А. Мальдзіса, М. Гамолкі, А. Ліса і А. Грыцкевіча прыехала ў Навасёлкі Дзяржынскага раёна на магілу Каруся Каганца. Камісія дакументальна засведчыла, дзе знаходзіцца магіла, і дала справаздачу ў «ЛіМе» ад 20 студзеня 1984 года.

Пасля апублікавання гэтай справаздачы ў школу пасыпаліся пісьмы з просьбай выслаць фатаграфію магілы, наведваліся турысты. Трэба было паказаць магілу. Але якая яна? Пусты курганок, на якім, як пісаў у 1928 годзе этнограф М. Каспяровіч у часопісе «Наш край», куст «чырвоным сорамам гарыць»... Вось, бадай, і ўсё. І ніякага помніка, знака...

Гаворка аб узвядзенні помніка ішла ў Дзяржынскім райвыканкоме, але пакуль што ніякіх вынікаў няма. А каб людзі маглі паглядзець, дзе гэтая магіла, то школьнікі зрабілі свой знак — вядома, часовы. Устанавілі ўказальнік ля дарогі (могілкі знаходзяцца побач з дарогай Навасёлкі — Юцкі). Але кіраўнікі раёна прапанавалі ўказальнік той зняць.

Вядома, раённаму начальству не да твару, што кожны наведвальнік будзе папракаць іх за абыякавасць у адносінах да памяці пісьменніка-дэмакрата, з дня нараджэння якога неўзабаве споўніцца 120 год, а 20 мая — 80 гадоў з дня смерці.

У заключэнне хацелася б запытацца: дзе будзе стаяць знак — на паперы ці на магіле?

Л. ЕРМАЛОВІЧ,
настаўнік Навасёлкаўскай СШ, ветэран вайны і працы.
Дзяржынскі раён.

●

Менш за ўсё я хацеў бы, каб гэты ліст насіў палемічны характар: ці ёсць сэнс нам сёння вяртацца да спрэчак шматгадовай даўніны? Кажуць, што гісторыя паўтараецца, адзін раз у выглядзе трагедыі, другі — у выглядзе фарсу. Былі гады, калі з вокнаў Акадэміі мастацтваў ляцелі гіпсавыя «антыкі», але ж потым нават імпрэсіянізм лічыўся шкодным і вульгарным.

Такім чынам, да нас вяртаюцца авангардныя накірункі ў мастацтве. Шэраг мастацтвазнаўцаў летась так альбо інакш спрабавалі асэнсаваць асобныя аспекты «нефармальнага» мастацтва, і толькі цяпер у Б. Крэпака («ЛіМ», 15 студзеня 1988 г.) дадзена прынцыповая і аб'ектыўная ацэнка гэтай з'явы ў цэлым, расстаўлены кропкі над «і». Але, відаць, пытанні застаюцца. Напрыклад, куды аднесці творчасць С. Малішэўскага ці І. Кашкурэвіча, калі зыходзіць са структуры Саюза мастакоў? Да секцыі жывапісу, графікі, скульптуры ці ДПМ? Ва ўсіх жа гэтых жанрах іх работы — на добрым узроўні (і колькі, дарэчы, мастакоў, якім падобная дыферэнцыяцыя па секцыях адрэзала магчымасць рознабаковага развіцця).

Але вярнуся да пытання пра сённяшні «рэнесанс» авангардызму. Сёння ніхто не можа спыніць развіцця «нефармальнага» выяўленчага мастацтва, як не можа, напрыклад, спыніць развіццё рок-музыкі, якая ў нашай краіне мае велізарную аўдыторыю. У практыку выставачнай дзейнасці ўсё больш прыходзіць разуменне, што няма дрэнных або добрых накірункаў у мастацтве, а толькі дрэнныя ці добрыя мастакі, што прадстаўляюць гэтыя напрамкі. Наглядны прыклад таму — рэакцыя крытыкі на XVII маладзёжную выстаўку на Кузнецкім мосце, вельмі блізкую

АДЗІНАЯ, ШМАТНАЦЫЯНАЛЬНАЯ...

Пленум праўлення СП СССР

На 78-і мовах нясе чытачам слова праўды сучасная савецкая літаратура. Складаныя справы пісьменніцкіх арганізацый у такі складаны перыяд жыцця грамадства, як перабудова. Але і сярод гэтых клопатаў ёсць задача першаступенная, і звязана яна з неабходнасцю даражыць унікальнай рысай сацыялістычнай культуры — яе шматнацыянальнасцю.

Менавіта пра гэта ішла гаворка на пленуме праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, які праходзіў у Маскве 1—2 сакавіка. З дакладам «Удасканаленне нацыянальных адносін, перабудова і задачы савецкай літаратуры» на пленуме выступіў першы сакратар праўлення СП СССР У. Карпаў. Ён прааналізаваў работу пісьменніцкіх арганізацый, тэндэнцыі развіцця шматнацыянальнай савецкай літаратуры на сучасным этапе. Гаворачы аб творчасці пісьменнікаў Расійскай Федэрацыі, ён падкрэсліў, што за апошнія два гады іх кнігі прыцягнулі да сябе ўсеагульную ўвагу. Руская савецкая літаратура аказвае вялізны ўплыў на духоўны і маральны стан грамадства.

Першы сакратар гаварыў таксама аб прыкметных падзеях у літаратурным жыцці Украіны і Беларусі, Сярэдняй Азіі і Казахстана, Прыбалтыкі, Закаўказзя, Малдавіі. Ён звярнуў увагу на тое, што ва ўсіх рэспубліках пісьменнікі вядуць глыбокі аналіз праблем развіцця нацыянальнай культуры, роднай мовы.

Дакладчык спыніўся на праблемах двухмоўя, аб якіх сёння востра і шмат гавораць пісьменнікі розных рэспублік. Кожная мова — неад'емная частка нашага агульнага братэрства. У пытанні аб мове недапушчальны ніякія прывілеі і абмежаванні, тым больш прымус. Найвялікшая заваёва рэвалюцыі, найвялікшая наша каштоўнасць савецкі патрыятызм. Ён рашуча адмаўляе любыя праяўленні нацыяналізму і шавінізму, падкрэсліў У. Карпаў. Тут вельмі важнае слова пісьменніка, яго палітычная сталасць, разуменне сутнасці сапраўднага інтэрнацыяналізму.

У дыскусіі, якая разгарнулася пасля даклада, прынялі ўдзел прадстаўнікі ўсіх саюзных рэспублік. Чырвонай ніткай праз усе выступленні праходзіла думка аб тым, што інтэрнацыяналізм, дружба народаў — самае вялікае багацце краіны, аснова дабрабыту, падмурак для дасягнення вышэйшых камуністычных ідэалаў.

На пленуме заслуханы даклад сакратара праўлення СП СССР Ю. Верчанкі аб праекце новай рэдакцыі статута пісьменніцкай арганізацыі.

У рабоце пленума прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў, прадстаўнікі партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый, кіраўнікі шэрагу міністэрстваў і ведамстваў.

Публіцыстыка і перабудова

Такая была тэма рэспубліканскага семінара пісьменнікаў і журналістаў, які адбыўся нядаўна ў Мінску, у Доме літаратара. У ім прынялі ўдзел пісьменнікі, супрацоўнікі сродкаў масавай інфармацыі і прапаганды, вучоныя, выкладчыкі вышэйшых навучальных устаноў, работнікі культуры.

З уступным словам на семінары выступіў першы сакратар праўлення СП БССР Н. ГІЛЕВІЧ.

Матэрыялы лютаўскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС, прамова на ім Генеральнага сакратара ЦК КПСС «Рэвалюцыйнай перабудове — ідэалогію абнаўлення» павінны стаць кіраўніцтвам да дзеяння ўсіх нас, сказаў пісьменнік. Адзначыўшы, што ў рэспубліканскім друку апошнім часам адбываюцца пэўныя станоўчыя зрухі, прамоўца заклікаў публіцыстаў скіраваць увагу на важнейшыя праблемы сённяшняга дня. Сярод іх — праблемы эканамічныя, сацыяльныя, экалагічныя. Асаблівай увагі патрабуе «экалогія культуры», якая ўключае ў сабе цэлы комплекс пытанняў — захаванне гістарычнай памяці народа, патрыятычнае і інтэрнацыянальнае выхаванне моладзі, выхаванне любові і пашаны да роднай мовы.

Як жа дасягнуць пералому ў свядомасці і настроях людзей, як дапамагчы ім пераадолець сацыяльную апатыю, інертнасць, якія так замінаюць працэсам дэмакратызацыі нашага грамадства? Як расказаць творчую ініцыятыву мас? Што трэба зрабіць каб чалавек сапраўды быў гаспадаром на сваёй зямлі, адчуваў адказнасць перад суайчыннікамі і нашчадкамі?

На гэтыя няпростыя пытанні спрабавалі — кожны па-свойму — адказаць у сваіх выступленнях пісьменнікі В. ЯКАВЕНКА, Л. ПРОКША, А. МАСАРЭНКА, загадчык аддзела «Сельской газеты» М. ШЫМАНСКІ, іншыя ўдзельнікі семінара.

Вельмі многае тут залежыць ад прафесійнага ўмення, майстэрства публіцыста, яго кампетэнтнасці, пачуцця новага, ад узроўню журналісцкай, пісьменніцкай, ды і агульначалавечай этыкі. І, вядома, мова сродкаў масавай інфармацыі сёння як ніколі не прымае трафарэтнасці, штампаў, шаблону. Пра гэта гаварылі прафесар БДУ Б. СТРАЛЬЦОЎ, пісьменнік А. КАРПЮК, карэспандэнт газеты «Заря» (Брэст) М. КУКСА, намеснік рэдактара газеты «Гомельская праўда» С. САВАСЦЕЕЎ.

Новае мысленне, гуманітарны стыль павінны прыйсці на змену тэхнакратычнаму стылю ў журналістыцы, сказаў прафесар кафедры журналістыкі

У САЮЗЕ ТЭАТРАЛЬНЫХ ДЗЕЯЧАЎ БССР

Пад старшынствам М. Яроменкі адбылося чарговае пасяджэнне прэзідыума праўлення творчага саюза. Справаздачу па выніках мінулага года трымалі кіраўнікі грамадскіх камісій і творчых секцый, якія таксама прадставілі на абмеркаванне планы работы на 1988 год. Сярод найбольш значных мерапрыемстваў, што пройдуць неўзабаве, — пленум праўлення СТД БССР, прысвечаны актуальным праблемам дзіцячага тэатра, фестывалі «Прыбалтыйская тэатральная вясна-88» (Калінінград) і «Рампа дружбы» (Гродна), усесаюзны семінар «Нацыянальная драматургія і яе роля ў тэатральным працэсе» (Мінск).

●

Секцыя рэжысёраў драматычных тэатраў правяла нараду, на якой абмеркаваны творчы стан сцэнічных калектываў рэспублікі і перспектывы развіцця тэатральнай справы.

●

Секцыя крытыкі і тэатразнаўства наладжвае «вольную трыбуну», мэта якой — прынцыповае і зацікаўленае абмеркаванне надзённых праблем сучаснага тэатральнага працэ-

па фабуле і па духу да выстаўкі ў БелНДІТІ ў Мінску.

Вось што пісалася пра выстаўку ў БелНДІТІ: «Ва ўсёй выстаўцы перамагае свайго роду негатыўны пафас, народжаны з'явамі трагічнымі і пачварнымі» (Э. Пугачова), «Можа, менавіта ў... «тупік з шэрай лесвіцай» і зайшло сённяшняе маладзёжнае мастацтва? Занадта ўжо празрыстыя намёкі: няма ў жыцця гармоніі і сэнсу, людзі адзінокія: бессэнсоўныя іх пытанні і адказы, адзін не чуе другога...» (Б. Крэпак). Ацэнкі, безумоўна, сумленныя і прынцыповыя, выходзяць з іх уласнага эстэтычнага вопыту. Падобнае пісалі і пра выстаўку на Кузнецкім мосце маскоўскія крытыкі. «Ці не з'яўляецца XVII маладзёжная масавым розыгрышам, містыфікацыяй... з вульгарнай апеляцыяй да публікі?» (А. Сідараў). «Ці ёсць тут шэдэўры? На мой погляд, няма» (Г. Ігіцян). «Усё гэта кіч, з усёй яго двухсэнсоўнасцю, гратэскавасцю, пашлаватасцю... навошта ствараліся такія творы?» (В. Турчын).

Здавалася б, усё ясна, вывад адназначны, але, у адрозненне ад гэтай мадэлі ацэнкі выставак, у тым жа часопісе («Творчество», № 3 за 1987 год) далей ідуць палярныя выказванні: «На выстаўцы нас разбудзілі, устрасянулі, далі надзею... выстаўка дэманструе агульнае імкненне адысці ад шэрасці і руціннасці» (В. Чайкоўская), «Выстаўка... з'явілася яркай і цікавай падзеяй. Маладыя зоркі непрадузята ўглядаюцца ў свет чалавечай драмы, адчуваюць час і ўмеюць за праўдай быту ўбачыць больш агульныя праблемы быцця» (В. Свіблова). Ёсць станоўчыя водгукі пра выстаўку і іншых вядомых крытыкаў, такіх, як А. Марозаў і А. Каменскі.

Як ужо прыгадаў, я не імкнуся надаваць гэтаму артыкулу палемічны характар, і не маю мэты наладзіць новы разбор выстаўкі ў БелНДІТІ. Скажу толькі, што, на мой погляд, гэта не зусім удалы тандэм цікавых і шчырых мастакоў і авантурыстаў, якія проста прыткнуліся да мастацтва. Неабходны дыферэнцыраваны падыход у ацэнцы такой складанай з'явы, як выстаўка нефармалаў. Я за плюралізм і дэмакратыю ў мастацтве (чаго, на маю думку, не было на выстаўцы ў БелНДІТІ, якая прэтэндавала на «элітарнасць»).

Сёння мастацтва прад'яўляе свае патрабаванні не толькі мастаку, але і гледачу, які павінен арыентавацца хоць бы ў асноўных напрамках і школах мастацтва XX стагоддзя, умець бачыць і параўноўваць, мець здольнасць супрацьстаяць дэмагогіі мастацкай і сацыяльнай. Час, калі за паўгадзіны можна было абегчы любую парадную выстаўку і паспець скласці сваю цвёрдую думку, мінуў. Новыя экспазіцыі (а пошукі тут далёка не закончаны), самі работы, у многім незвычайныя па форме і зместу, патрабуюць наведваць выстаўку не адзін раз. Патрабуецца і іншае стаўленне з боку прафесійнай крытыкі, якая ў немалой ступені страціла *прафесійныя навыкі* за гады застою. Няхватка часу для перапрацоўкі атрыманай інфармацыі, мімалётны настрой, *асяроддзе, абстаноўка,* у якой адбываецца знаёмства з карцінай, істотным чынам уплываюць на эстэтычнае ўспрыманне. Дастаткова *вялікая бывае* сіла прывычкі падганяць убачанае ўпершыню пад устойлівыя нормы, стэрэатыпы. Яна і можа зрабіць крытыка неўспрымальным да тых твораў мастацтва, якія не ўкладваюцца ў звыклыя схемы.

Мы вучымся жыць ва ўмовах дэмакратыі. Таму прынцып палярнасці меркаванняў, відаць, павінен стаць абавязковым. Ісціна нараджаецца ў спрэчках.

Аляксандр ТАРАНОВІЧ,
мастак.

●

Даўно ўзнікла ў мяне думка напісаць пра назвы мінскіх вуліц, тым больш што пра актуальнасць гэтай праблемы сведчаць шматлікія публікацыі ў перыядычным друку.

Пачну з вуліцы Максіма Горкага. Пісьменнік бываў у Мінску. У памяць аб гэтым у 1936 годзе Камунальнай вуліцы было нададзена яго імя. Але ж тут, на гэтай вуліцы, у 1891 годзе нарадзіўся беларускі паэт Максім Багдановіч. Пра гэта сведчыць і мемарыяльная дошка на будынку № 25, дзе стаяў дом паэта. Здавалася б, гэтую вуліцу і варта было б назваць імем Багдановіча, ды назвалі зусім іншую.

Вуліца Талстога, 14-а. «У гэтым доме з 1915 па 1918 год жыў выдатны беларускі пісьменнік Змітрок Бядуля»,— напісана на мемарыяльнай дошцы. Чаму ж тады былую Мала-Георгіеўскую вуліцу не назвалі імем З. Бядулі, а далі ёй імя Л. Талстога? Аказваецца, Леў Мікалаевіч у 1857 годзе быў праездам у Мінску. І вось праз шмат гадоў, у 1919 годзе, успомнілі пра гэта і назвалі імем вядомага рускага пісьменніка вуліцу. А ў 1956 годзе імя З. Бядулі атрымала былая Галантэрэйная, хаця варта было б назваць тую, дзе жыў пісьменнік.

Бранявы завулак, 4. Зноў жа, мемарыяльная дошка сведчыць аб тым, што тут жыў Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР С. В. Прытыцкі. Аднак імем яго названа частка вуліцы Апанскага.

Цяпер спынюся на імёнах, якія, на маю думку, павінны быць увекавечаны ў назвах вуліц.

Вуліца Сядова, 3. Тут знаходзіцца 25-я школа, дзе перад пачаткам Вялікай Айчыннай вайны вучылася Рыма Шаршнёва. У гады вайны Рыма Іванаўна была адной з арганізатараў камсамольскага падполля і партызанскага руху на Міншчыне, партызанкай камсамольска-маладзёжнага партызанскага атрада імя М. Гастэлы. У баі пры разгроме фашысцкага гарнізона ў вёсцы Ломавічы Акцябрскага раёна Рыма Шаршнёва закрыла целам амбразуру фашысцкага дзота. Імя патрыёткі носіць 25 школа, у вестыбюлі — бюст гераіні. І думаю, варта было б надаць яе імя і вуліцы.

Па вуліцы Сонечнай, 3, у 29 школе вучыліся браты Уладзімір і Канстанцін Сянько, якія ў гады вайны сталі ўдзельнікамі Мінскага камуністычнага падполля. Старэйшы, Уладзімір, быў кіраўніком, Канстанцін — членам камсамольска-маладзёжнай падпольнай групы. Пазней яны сталі байцамі партызанскага атрада «Мясцовыя». Пры спробе захапіць нямецкія аўтамашыны абодва загінулі. Вучні 29-й школы збіраюць пра іх матэрыялы, у двары братам пабудаваны помнік. Думаю, школьнікі павінны звярнуцца ў Мінгарвыканком з хадайніцтвам аб перайменаванні Сонечнай у вуліцу братоў У. і К. Сянько.

На жаль, да гэтага часу не ўвекавечана імя беларускага паэта-дэмакрата Янкі Лучыны. Пахаваны ён у Мінску на Кальварыйскіх могілках, непадалёку ад вуліцы М. Гусоўскага. Амаль побач знаходзіцца 4-ы Загарадны завулак. Яго і прапаную перайменаваць у вуліцу Янкі Лучыны.

На вуліцы Пінскай знаходзіцца вопытна-эксперыментальны завод імя М. Гастэлы. Побач — помнік легендарнаму лётчыку. Само сабой просіцца, каб менавіта гэтая вуліца насіла імя М. Гастэлы, а не тая, што ў раёне Камсамольскага возера.

Складана мяняць назву вуліцы, але гэта будзе справядліва, бо памылкі трэба выпраўляць.

А. ПЯТРОВІЧ,
старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага музея БССР.

Мінскай ВПШ А. МІХНЕВІЧ. Ён спыніўся і на канкрэтным пытанні — недахопах у прапагандзе беларускай мовы.

На важнасці закранутай праблемы засяродзіліся таксама пісьменнікі Л. ЛЕВАНОВІЧ, Н. ЗАГОРСКАЯ, доктар філасофскіх навук У. КОНАН.

Шмат месца на семінары заняло абмеркаванне праблем аховы прыроды ў рэспубліцы і экалагічнага выхавання насельніцтва. Зацікаўлена і горача гаварылі пра гэта пісьменнікі І. НОВІКАЎ. Л. КАРАІЧАЎ, крытык Т. ГРАМАДЧАНКА і іншыя.

Аб вопыце, праблемах і перспектывах Галоўнай рэдакцыі *літаратурна-драматычных* праграм Беларускага радыё расказаў яе галоўны рэдактар А. ПЕТУХ.

Вялі пасяджэнне старшыня *секцыі публіцыстыкі* СЖ БССР А. ШАБАЛІН і старшыня секцыі публіцыстыкі і нарыса СП БССР В. ЯКАВЕНКА.

НАШ КАР.

су. Пасяджэнні мяркуецца праводзіць штомесяц, кожны трэці аўторак у 16 гадзін ў гасцінай Дома мастацтваў СТД БССР. Да ўдзелу ў абмеркаваннях запрашаюцца ўсе жадаючыя.

15 сакавіка на «вольнай трыбуне» — творчая дыскусія пра спектакль Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Жыццё Карыцына, альбо Урокі Хіраманты».

«СУМЛЕННЕ ДУМКІ»

Паважаныя таварышы!

У газеце быў апублікаваны артыкул Андрэя Вазнясенскага «Сумленне думкі» («Известия», № 340, 1987 г.), у якім аўтар абвінавачваў Беларусь у непаважлівых адносінах да памяці К. Сіманава, у адмове правесці на Магілёўшчыне Усесаюзныя Сіманаўскія чытанні. Абвінавачванне гэта, мякка кажучы, бянтэжыць, бо ніякіх зваротаў ні ў дырэктыўныя органы рэспублікі і Магілёўскай вобласці, ні ў Саюз пісьменнікаў БССР наконт правядзення чытанняў не было. Саюз пісьменнікаў СССР, як нам вядома, не прымаў рашэння аб правядзенні ў Беларусі Усесаюзных Сіманаўскіх чытанняў.

У Беларусі вельмі шануюць памяць Канстанціна Сіманава, цэняць яго незвычайны літаратурны талент, памятаюць сустрэчы з ім на беларускай зямлі. Памяць К. Сіманава ў Беларусі ўвекавечана: на Буйніцкім полі, дзе развеян прах пісьменніка, устаноўлен памятны знак, яго імем названа вуліца ў г. Магілёве, піянерскі атрад у Магілёўскай СШ № 13. Артыкулы аб К. Сіманаве змешчаны ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі (Мінск, 1973 г.), у Зводзе помнікаў гісторыі і культуры Беларусі (Мінск, 1986 г.), Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі (Мінск, 1987 г.) і іншых рэспубліканскіх выданнях. Творы К. Сіманава выдаюцца ў беларускіх выдавецтвах.

У 1985 г. у Беларусі шырока адзначалася 70-годзе з дня нараджэння К. Сіманава. У Магілёве адбыўся вялікі літаратурны вечар з удзелам адказных работнікаў ЦК КПБ, Магілёўскіх абласнога і гарадскога камітэтаў КПБ, кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў БССР. У рэспубліцы прайшлі тэматычныя вечары, чытацкія канферэнцыі, вусныя часопісы, кніжныя выстаўкі. Юбілей К. Сіманава адзначаўся ў друку, па тэлебачанню і радыёвяшчанню.

Таму лічым, што выказванні А. *Вазнясенскага* ў артыкуле «Сумленне думкі» не адпавядаюць рэчаіснасці і ўводзяць чытачоў «Известий» у зман. Відаць, ён быў німсьці няправільна інфармаваны.

Спадзяёмся, што газета знойдзе магчымасць азнаёміць сваіх чытачоў з нашым пунктам гледжання на даную публікацыю.

З павагай старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Максім ТАНК.

«Известия»,
15 лютага г. г.

НА ТЭМУ ДНЯ

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ

...І РАЗГЛЯДУ НЕ ПАДЛЯГАЕ

СКАЖУ шчыра, думаў, не дажыву да таго шчаслівага часу, калі людзей перастануць ганьбаваць, чарніць, бэсціць, а то і забіваць «гуманітарнай зброяй», да якой я адношу ананімныя, паклёпніцкія даносы. Губляў надзею на тое, што шматаблічнае племя правяральшчыкаў тых даносаў перастане расці і множыцца. І раптам! — адзінаццаць радкоў дадатку да Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР «Аб парадку разгляду прапаноў, заяў і скаргаў грамадзян» ад 4 сакавіка 1980 года. Толькі адзінаццаць газетных радкоў, што сцвердзілі людскую справядлівасць.

«Пісьмовы зварот грамадзяніна павінен быць ім падпісаны з указаннем прозвішча, імя, імя па бацьку і змяшчаць акрамя пераказу сутнасці прапановы, заявы або скаргі таксама даныя аб месцы яго пражывання, работы або вучобы. Зварот, які не змяшчае гэтых звестак, прызнаецца ананімным і разгляду не падлягае».

Дарагога, надзвычай дарагога варты гэтыя словы Указа! Былі б яны запісаны з паўвека таму назад, колькі жыццяў і лёсаў былі б выратаваны ад смерці, ад беспадстаўных рэпрэсій і ганьбавання добрасумленных, справядлівых людзей, на якіх свет трымаецца.

Маленькі экскурс у гісторыю. Недурныя былі нашы продкі, калі ў 1529 годзе першым артыкулам Статута княства Літоўскага запісалі: «Также если бы кто оговором обвинил кого-нибудь и обвиняемый должен был бы подвергнуться бесчестию или смертной казни, или конфискации имения, или какому-либо другому наказанию, тогда тот, кто оговорит другого, но не представит доказательств, сам должен понести такое же наказание».

Суровыя былі нашы далёкія прашчуры, *але ж і справядлівыя.* Разумелі небяспеку «облыжных» паклёпніцкіх абвінавачванняў і не толькі для сябе асабіста, але і для дзяржавы.

Памерці ад кулі ці памерці ад інфаркта — для ахвяры розніцы аніякай. Пачвары-ананімшчыкі пакарысталіся гэтым ад усёй сваёй чорнай душы толькі таму, што мы з вамі, шаноўныя чытачы, былі надзвычай палахлівымі перад зграяй правяральшчыкаў, якія часам атрымлівалі асалоду не так ад раскрыцця крамолы, як ад самога допыту ахвяры ананімнага даносу.

Звычайна мала хто з правяральшчыкаў вёў папярэдняе дазнанне «па фактах, указаных у пісьме без подпісу», і амаль ніхто не прад'яўляў ахвяры даносу даказанага абвінавачання. Ахвяры вымушаны былі пісаць апраўданні на кожны пункт прад'яўленай бруднай лухты і даказваць, што да віду вярблюдаў не належаць.

Калі гаварыць пра сябе, пра свой асабісты вопыт, то колькі мной напісана тых тлумачэнняў, што да вярблюдаў не належу, не п'ю, не б'ю, не цягну, не злоўжываю і г. д. Колькі перажыта «прыемных» сустрэч і субяседванняў з правяральшчыкамі. А колькі праглынуў таго валідолу і больш моцных лекаў?!

Трапляліся, праўда, правяральшчыкі і гуманныя: абураліся тым, што адно і тое ж правяраюць па дзесяць разоў, але ж ім трэба было зноў і зноў «закрываць» тыя пісьмы без подпісаў. Такая іх была «работа». А трапляліся сярод правяральшчыкаў і такія, што літаральна п'янелі ад задавальнення западозрыць, прынізіць, абразіць недаверам, зняважыць тваю чалавечую годнасць. Адзін такі служывы і стаў прататыпам героя маёй п'есы «Соль» пад прозвішчам Калун-Каралевіч. Пакараляваў Калун, што і казаць.

Ці быў я мужны з такімі Калунамі-Каралевічамі? Не, не быў. Цярпеў, як і ўсе цярпелі. Не выйдзеш жа на плошчу і не закрычыш на ўвесь свет, што ты не вінаваты, хоць вароты твае і вымазаны дзёгцем.

Відаць, сваім доўгацярпеннем мы ўсе разам і заслугоўвалі таго, што мелі. А мярзотнікі і далёкіх, і блізкіх часоў тым самым часам расчышчалі сабе дарогі, лезлі ва ўстановы на месцы тых, каго загубілі ці скампраметавалі.

Такой *ганебнай* сітуацыі магло б і не быць, калі б легіёны правяральшчыкаў ананімнай паклёпніцкай гнюсоты так шчыра і так бяздумна ў ёй не калупаліся. Толькі аднаму з іх, надзвычай «шчыраму», я неяк сказаў: вы ўжо сёмы, хто правярае адны і тыя ж «факты», што ніяк не пацвярджаюцца. Не пацвердзяцца яны і ў вас. І вось калі вы скончыце праверку і «закрыеце» данос, я дам вам адчуць, што такое быць на падазрэнні, што такое быць аблітым гразёю, што такое быць правяраемым. «Жарт» мой выклікаў цікавасць «Калуна», і ён запытаў, як я гэта зраблю. А я напішу на вас ананімку пра тое, што вам «не ўдалося» даказаць маёй віны толькі таму, што я даў вам добрага хабару. Яго збянтэжаны перапалоханы твар я і сёння бачу. А «жарт» падказаў мне сюжэт аднаактовай п'есы пад назвай «Як мы сябе адчуваем?..» («Вожык» № 23, 1986 г.), у якой адзін жываглот праглынае другога, а трэці трасецца ад страху, што яго праглыне чацвёрты.

Ананімшчына — гэта была не проста гульня ў бірулькі. Гэта была тактыка мярзотнікаў распраўляцца з тымі, хто перашкаджае жываглотам, хто паўстае ў іх на шляху ў дасягненні сваіх мэт. А сродкі ў гэтай публікі апраўдвалі мэты, калі гэта ўдавалася.

Ананімшчыкі звычайна няўлоўныя, хоць па акцэнту некаторых можна было і вызначыць. Але быў у нас у БелСЭ ананімшчык, як кажуць, сваёй гадоўлі. Насіў званне кандыдата філасофскіх навук, меў баявы ордэн, часта расказваў моладзі аб сваіх партызанскіх подзвігах, а *папутна пісаў* паклёпніцкія ананімкі і на родны працоўны калектыў, і на яго кіраўнікоў. А як зла віўся на ананімцы, дык і высветлілася, што ступень кандыдата навук пісака мае, а вышэйшай адукацыі і не нюхаў, не аказалася ў яго і ордэна, напалову зменшыўся і партызанскі стаж, а подзвігаў дык і наогул не было. А як мы, будучы добранькімі, адпусцілі яго, як кажуць, з богам, ён тут жа ўсё тое, што раней пісаў ананімна, напісаў за подпісам. І зноў правяралі. І зноў не пацвердзілася. *І зноў з яго, як з* гуся вада.

Я цалкам разумею, што сённяшняя пастаноўка пытання стала рэальна магчымай дзякуючы рэвалюцыйнаму абнаўленню духоўнага жыцця грамадства, адраджэнню высокай каштоўнасці такіх якасцей, як смеласць, мужнасць, сумленнасць. Ананімкі пойдуць у макулатуру, але ніякі Указ сам па сабе не знішчыць умоў, што спрыялі хваробе, — бюракратызм, начальніцкае самадурства і самаўпраўства, чыноўнае раўнадушша, помста за праўдзівыя словы, якія шмат каго пазбаўлялі грамадзянскага шчасця змагацца са злом адкрыта.

Прыйшоў час мужнасці — будзем дастойныя яго!

ПАЭЗІЯ

Генадзь ПАШКОЎ

Кантрабандысты духа

Каб не крыкнуў час услед:
«Ату!»
і перачакаць пературбацыі,
лозунгі мяняюць наляту
бюракраты і прыстасаванцы.

Гэтак дружна,
быццам рыжы прус,
лезе,
вус нацэліўшы па ветры,
вёрткі і нахрапісты
хаўрус
да спажывы ласых
прайдзісветаў,
што ў былыя,
сумныя часы
бурбалкамі гучнымі,
у пене,
заглушаў людскія галасы,
гасячы і веру і натхненне;
і правамі,
людзі што далі,
вытраўляў і ганьбіў
дух здаровы,
а за славу
і за медалі
нішчыў рэкі
і крышыў дубровы;
што высокім:
Партыя,
Народ,—
самы верны
і адданы быццам бы, —
прыкрываўся хітра
стольні год,
цешачы ўласныя амбіцыі,
і зямны смакуючы раёк —
нумары,
парыльні
і банкеты —
па другі,
малавядомы,
бок
дужа бездакорнае анкеты.

Зноў,
у вочы пыхкаючы дым,
той хаўрус
у заўтра цягне скрытна
кантрабандай
паміж дном двайным
сытыя
былыя
апетыты.

●

Мяняюцца кадры.
Мяняюцца лавы.
Ды нешта марудна
мяняюцца справы?!

Трашчаць міністэрствы,
канторы
і главкі.
Як на дражджах,
спеюць
штаты і стаўкі.

І, пэўна ж,
не дзеля вясёлай пацехі
вакол надбудоўваюць
гмахам
паверхі.

Зайдзі
у кантору —
сумненне ільдзінай:
тут установа?
А мо дом радзільны?

Па кабінетах,
залежна ад звання,
гладкія дзядзькі
на захаванні.

Створкай двайною
ахоўваюць дзверы
тых парадзіхаў
казённай паперы.

Як жа
у час наш,
практычна надзіва,
гэтак нахлебнікаў
панапладзіла?! —
Час,
абцяжараны дзіўным парадкам,
моршчыць чало
над глабальнай
загадкай.

Памяць

Скажы:
— Беларусь.—
І калінавай гронкай,
што спелай зарой занялася
ў лясах,
ад ціхай любві
да радзімай старонкі
ты сілай зямной напаўняешся
сам.

І госць,
што прыехаў з далёкага краю
на «кінуты богам» куток
паглядзець,
падзівіцца моўчкі
з таго, што мы маем,
як можам «паўкалваць»
і «пагудзець».

Наіўнай прыязнасцю
ўсмешка іскрыцца.
і рукі — насустрач!
Хіба толькі госць! —
Ты сам пачынаеш
услых ганарыцца
і тым,
што было,
і што ёсць.

Калі б гэтак сорам пранізваў
таксама!..
Ад ніскай свядомасці,
як ні кажы,—
збуцвелыя клубы,
а ў колішніх храмах —
асіплыя бары
або гаражы.
Было —
багамаз размалёўваў сцены.
Няхай жа не кленчыць
ягоным багам,
хіба мы не знойдзем
ва ўсіх пакаленнях
каго ўвекавечыць
пашанаю
нам?

Тут кожны палац
крэўнай памяці варты.
Хай рэхам нагадвае
прадзедаў час!
А мы скарб народа
ўсё топчам упарта.
Адкуль жа драпежнасць
духоўная ў нас?..

Узяць —
зруйнаванасць,
перакрэсліць,
запляміць,
рыторыкай гучнай
парыў акрыліць!..
Мо маем
надзіва кароткую
памяць,
што ранай скразною
яна не баліць?..

Палешукі

Пясок. Гаркавы чарнабыл.
І неба — месяц,
што жароўня!
А над дарогай,
жоўты пыл
узняўшы ўгору,
вецер стогне.

Гарбее чорны жураваль.
А студня —
глянь! —
запакавана
уся
у выцвілую бель,
нібыта ў саван,
цэлафана.

Вяскоўцы тоўпяцца ля хат.
І ў кожнага
на твары строгім
маркотны цепліцца пагляд
балючым зарывам
трывогі.

У вёску —
госці ўсё часцей.
Хоць скасаваны пачастунак,
спытае нехта у гасцей:
— Ці праўда,
горкая — ратунак?..

А што — ні кроплі малака —
без малака якая ж страва?! —
няўцям сівым палешукам
такая дзіўная прaява.

— Чаму не чуе цела, —
так
бывае дзядзька маракуе, —
якойсь пылінкі шэрай як
цябе наскрозь
прамень свідруе?!.

Спасцігнута нямала слоў —
і што за лексіка такая?!.
Якім сцяблом узыйдзе зло
на перасмяглым полі краю?..

Не роспач
з мудрае вачэй,
што болю зведалі нямала, —
любоў глыбінная ярчэй
зямлю пяшчотай атуляла.

ТВОРЧЫЯ САЮЗЫ: ПРАКТЫКА, ВОПЫТ, ПЕРСПЕКТЫВЫ

ГАТОВЫХ РЭЦЭПТАЎ НЯМА

Галоснасць, як адна з найпершых умоў перабудовы, дазваляе пашырыць круг тэм, якія выносяцца на грамадскае абмеркаванне. Адначасова мяняецца стаўленне да многіх праблем і шляхоў іх вырашэння ўнутры калектываў, партыйных і прафсаюзных арганізацый. Пра гэта сведчыць і актывізацыя дзейнасці партыйнаи арганізацыі Саюза мастакоў БССР.

Ніколі яшчэ, відаць, не выказвалася стольні крытыкі ў адрас партыйнага бюро, як на апошніх сходах. У той жа час дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што немалая колькасць камуністаў саюза ігнаруюць сходы, і прычына гэтага не ў пытаннях, якія там абмяркоўваюцца,— іх актуальнасць відавочная, а ў разрыве слова і справы, малой выніковасці абмеркаванняў.

Мінулы год для Саюза мастакоў паслужыў пачаткам карэнных змен яго дзейнасці. Праграмай перабудовы работы ўстаноў і прадпрыемстваў саюза з'явілася прынятая Цэнтральным Камітэтам КПСС і Саветам Міністраў СССР пастанова «Аб мерах па далейшым развіцці выяўленчага мастацтва і павышэнні яго ролі ў камуністычным выхаванні працоўных».

XII з'езд мастакоў рэспублікі, які адбыўся 21—23 сакавіка 1987 г., намеціў планы работы на гэтую пяцігодку, меры па ўдасканаленні структуры ўпраўлення Саюза мастакоў БССР, пашырыў дэмакратычныя пачаткі самакіравання. Упершыню на з'ездзе было прынята рашэнне, якое дало права не толькі выбіраць членаў саюза ў кіруючыя фарміраванні, але і адзываць выбраных на штогадовых справаздачных пленумах праўлення. Значна пашырыліся правы творчых секцый.

Словам, аб'ектыўна склаліся спрыяльныя ўмовы для працы. Але ці ўзрасла ўзаемная патрабавальнасць, ці павысілася персанальная адказнасць? Ці асвоіла партыйнае бюро ва ўмовах дэмакратызацыі новыя метады палітычнага кіраўніцтва? Відаць, калі ўжо не першы год адзначаюцца адны і тыя ж недахопы, адказ можа быць толькі адмоўным.

Вось, напрыклад, адзін з галоўных напрамкаў дзейнасці творчага саюза — выставачная работа. Відавочна, што яна пушчана на «самацёк». І хоць цяпер павялічылася колькасць групавых і персанальных экспазіцый розных кірункаў, праходзяць яны часта без неабходнай рэкламы, абмеркаванняў, а ў канчатковым выніку — без належнага асэнсавання.

«Застой у рабоце саюза нельга апраўдаць нявопытнасцю партыйнага бюро,— лічыць, напрыклад, В. Грамыка. — Спрацавала трывалая заганная традыцыя — шмат гаварыць і мала рабіць. Забыта самая важная задача нашай дэмакратыі,— даводзіць слова да справы, да практыкі. Неаднойчы гаварылася, што назбіралася глыбокая незадаволенасць вынікамі нашых выставак апошніх гадоў. Тут патрэбны аналіз і карэнныя змены ў арганізацыі справы. Тое, што ў апошнія гады звернута роля выставак, не з'яўляецца крокам наперад. Сакратарыят, а цяпер прэзідыум і экспертная камісія займаюцца заключэннем дагавораў, закупкамі. Выставачныя камітэты фактычна вызвалены ад фарміравання выставак. Неабавязкова перараблядь усё, але трэба адрадзіць добры вопыт папярэдніх гадоў, дзесяцігоддзяў і ў пытаннях выставачнай дзейнасці і ў рабоце з маладымі мастакамі. Гаворачы пра творчасць маладых, трэба гаварыць і аб праблеме творчага метаду — метаду сацыялістычнага рэалізму. Словам, партыйнаму бюро настаў час спыніць летаргічны сон і па-дзелавому ўзначаліць работу калектыву».

«Імкліва з'явілася мноства нефармальных аб'яднанняў. У іх няма сваіх прынцыпаў у мастацтве. Усё ўзята напракат. Але ж гэта сур'ёзная з'ява, і патрабуе самага сур'ёзнага да сябе стаўлення. Здзіўляе, што з «нефармаламі» выступаюць члены Саюза мастакоў і маладзёжнага аб'яднання. Ім неабходна выбраць штосьці адно», — гэта думка В. Вярсоцкага.

Што ж прымушае маладых аб'ядноўвацца ў розныя фарміраванні?

Работа з моладдзю ў саюзе шмат год вялася без уліку яе інтарэсаў, з боязззю смелай ініцыятывы, з імкненнем да ўзгаднення ў розных інстанцыях найпростых пытанняў. Словам, адсутнічала атмасфера творчага пошуку. (Старыя недахопы ў сучаснай абстаноўцы прыкметны асабліва яўна). Кожны мастак незалежна ад ўзросту мае права на эксперымент. Выстаўкі эксперыментальных работ у саюзе павінны стаць штогадовымі. Але пакуль няма гэтага, свабодна эксперыментаваць лягчэй у нефармальным аб'яднанні.

У сувязі з праблемай маладых хочацца ўспомніць, што неаднойчы востра і заклапочана абмяркоўвалася на розных узроўнях адна з важнейшых праблем у жыцці творчага саюза — стварэнне Музея сучаснага беларускага выяўленчага мастацтва.

Чаму лепшыя творы беларускіх мастакоў, якія маюць музейную каштоўнасць, пасля двух-трохтыднёвага экспанавання *на выстаўках знікаюць у сутарэннях*, перадаюцца розным арганізацыям, дзе, пазбаўленыя неабходных умоў захоўвання, нярэдка гінуць? Дзе можна маладому мастаку, проста гледачу ўбачыць, каб ацаніць, што зроблена ў мастацтве рэспублікі з часоў Вялікага Кастрычніка? Дзе *можна ўбачыць скарбы народнага мастацтва*, створаныя на працягу стагоддзяў?

Зразумела, што без дапамогі партыйных і дзяржаўных арганізацый гэтую праблему не вырашыць. Але ставіць яе з усёй вастрынёй павінна партыйная арганізацыя Саюза мастакоў БССР. *Нацыянальны музей выяўленчага мастацтва* выстаўкамі-аднадзёнкамі не замяніць. Ён патрэбен не толькі мастакам, але найперш для фарміравання маральнага здароўя ўсяго грамадства. Перабудова і ёсць стварэнне спрыяльных умоў для ўсебаковага развіцця асобы.

Патрэбна шчырая гаворка пра духоўную неўладкаванасць і страту маральных ідэалаў часткай нашага грамадства; пра неабходнасць процістаяння хвалі заходняй «масавай культуры»; пра зварот мастакоў да народных вытокаў, каранёў нацыянальнай культуры, якія часам расцэньваецца як праява нацыяналізму. Разбору гэтых і іншых праблем павінна служыць і арганізацыя палітычнай вучобы ў Саюзе мастакоў, пастаяннае ўдасканальванне яе форм і метадаў. Асабліва ў дачыненні да творчай моладзі. А пытанні гэтыя вельмі надзённыя.

Ці мае рацыю супрацоўнік Саюза мастакоў БССР А. Дабравольскі, які заявіў у друку літаральна наступнае: «Калі мы сапраўды хочам давяраць моладзі, гэта немагчыма ў сферы толькі практычных спраў. Ідэалогія ніколі і ні ў чым адставаць не павінна. Так што давайце лепш адточваць здольнасць моладзі шукаць сацыялістычныя рашэнні ідэалагічных праблем» («Знамя юности», 7.01.1988).

Каб лячыць хваробу, трэба правільна паставіць дыягназ, дайсці да кораня праблем. Сёння партыйнае бюро яшчэ не здолела па-сапраўднаму ўзначаліць работу па перабудове, накіраваць ініцыятыву і самастойнасць намаганняў камуністаў на вырашэнне якасна новых задач, звязаных з ідэйна-палітычнай, творчай і вытворчай дзейнасцю Саюза мастакоў і Мастацкага фонду БССР. Не здолела пераключыцца на жывую работу з людзьмі.

Пасіўнасць большасці камуністаў, атмасфера канфармізму, што пануе ў саюзе, боязь дзелавой персанальнай крытыкі, нараджае пытанне; чаму хвалюючыя пытанні рэальнага жыцця не могуць вывесці многіх членаў партыйнага бюро са стану сытай дрымоты? Сказваецца прывычка *да старых форм работы*. Час патрабуе напоўніць працу новым зместам. Канечне, гатовых рэцэптаў тут няма. Неабходна думаць, шукаць.

Ларыса САЛАВЕЙ.

ДЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ЛЮДЗІ РЭВАЛЮЦЫЙНАГА ГАРТУ

Перабудова вымагае ад кожнага сацыяльнай і грамадзянскай актыўнасці, сапраўднага — *не на словах, а на справе!* — далучэння да рэвалюцыйных пераўтварэнняў, што адбываюцца ў грамадстве. Найлепшы прыклад тут — жыццё ветэранаў ленінскай партыі, тых, хто на розных гістарычных этапах увасабляў сваімі ўчынкамі, справамі, дзеяннямі вернасць велічным ідэалам, у імя якіх здзяйснялася Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя.

Старых камуністаў, чый партыйны стаж пяцьдзесят і больш гадоў, сёння ў рэспубліцы звыш пяці тысяч чалавек. Некаторыя з іх — ветэраны партыі, вайны і працы — былі ўдзельнікамі сустрэчы ў Цэнтральным Камітэце Кампартыі Беларусі, якая адбылася 26 кастрычніка 1983 года. Цяпер яны — героі кнігі «Ветэраны ленінскай партыі» (складальнікі П. Лапец і М. Шумейка), выпушчанай выдавецтвам «Беларусь». На жаль, не ўсе з 18 ветэранаў змогуць прачытаць пра сябе нарысы — час няўмольны, усё менш застаецца разам з намі тых, хто стаяў ля вытокаў пабудовы новага свету.

У снежні 1984 года грамадскасць Мінска ўрачыста адзначыла 90-годдзе былога пуцілаўскага рабочага, матроса Балтыйскага флоту, удзельніка штурму Зімняга, члена партыі з сакавіка 1917 года Уладзіміра Адамавіча Вавёрава, а ў студзені 1985 года ветэрана не стала. Нарысам М. Жылінскага «Салдат рэвалюцыі», у якім прасочваецца доўгі жыццёвы шлях Вавёрава, расказваецца пра самааддане служэнне справе партыі і народа, і адкрываецца кніга.

Вартае пераймання і жыццё старэйшага камуніста рэспублікі, члена партыі з 1912 года Аляксандра Сцяпанавіча Касценкі. Першы кіраўнік рэчыцкай бальшавікоў, ён назаўсёды звязаў свой лёс з Рэчыцай, дзе да выхаду на пенсію ў 1954 годзе працаваў народным суддзёй. Як бачна з нарыса Э. Карніловіча «Рэвалюцыянерамі не нараджаюцца», А. Касценка мела пабачыў і перажыў, але самай памятнай была для яго сустрэча з Уладзімірам Ільічом Леніным.

Неаднойчы бачыў Ільіча і Георгій Цярэнцьевіч Шчарбінскі (нарыс Г. Каралёва «Крамлёўскі курсант»). У 1921—1923 гадах ён, тады яшчэ зусім юнак, праходзіў ваенную службу ў самім Крамлі, стаяў на пасту № 27, ахоўваючы кватэру Леніна. У трыццатыя гады Шчарбінскі знаходзіўся на розных пасадах у Чырвонай Арміі, у Вялікую Айчынную вайну змагаўся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, з баямі дайшоў да Берліна... Цяпер Георгій Цярэнцьевіч — ганаровы грамадзянін Оршы.

Сярод герояў кнігі — пісьменнік Сілан Гусеў (нарыс М. Кадзета «Аўроравец»). Сілан Нічыпаравіч, якога не стала летась, у пачатку кастрычніка 1917 года быў залічаны на крэйсер «Аўрора», быў камендорам (дарэчы, з 570 членаў экіпажа легендарнага крэйсера рэвалюцыі 75 былі выхадцамі з Беларусі), з атрадам рэвалюцыйных матросаў штурмаваў Зімні палац, пазней удзельнічаў у грамадзянскай вайне...

Жыццё ветэранаў — прыклад для пераймання нашчадкам. Тыя ж з іх, хто па-ранейшаму знаходзіцца ў жыццёвым страі, з'яўляюцца для моладзі яшчэ і духоўнымі настаўнікамі.

Кніга «Ветэраны ленінскай партыі» (з'явілася яна дзякуючы ініцыятыве Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КП Беларусі і Саюза журналістаў БССР) — з тых выданняў, якія дапамагаюць адчуць сам подых рэвалюцыйнага часу.

А. КУНЦЭВІЧ.

Архівы працуюць на ПЕРАБУДОВУ

Мы ганарымся здзейсненым і помнім сваю гісторыю: яе радасці і боль, гераізм і трагедыі. Гісторыя — пастаянны стымул разважаць, думаць, раіцца з вопытам і ўласным розумам. Тое, што мы сёння гэтак пільна ўглядаемся ў наша няпростае мінулае,—заканамерна. Для перабудовы патрабуецца дакладнае веданне, а не слабеючая памяць. Але для гэтага гісторыкам неабходна прааналізаваць мноства дакументаў, а гэта далёка не простая праца. Разгортванне перабудовы дало адказны сацыяльны заказ і гісторыкам-архівістам, закліканым забяспечыць даследаванні інфармацыйнай базай. Бо падмурак любой навукі — факты, дакладныя, свабодныя ад несправядлівай ацэнкі. Толькі ва ўсеўзброенні праўды можна разабрацца ў лабірынтах мінулага, знайсці і ўзяць з яго тыя зярняты, якія прарастуць не сумам і скепсісам, а ўпэўненасцю і аптымізмам, дадуць нам духоўную апору для новых імкненняў.

Наколькі вялікае наша архіўнае багацце? Больш чым 12 мільёнаў адзінак захоўвання цяпер у саставе той часткі Дзяржаўнага архіўнага фонду СССР, якая знаходзіцца ў беларускіх архівах. Але ёсць і горкі спіс бясследных страт. Кожная вайна прыводзіла да абяднення сховішчаў народнай памяці. І каб яе вызваліць ад прабелаў, прыходзіцца вельмі многае рабіць па пошуку ў краіне і за мяжой рэтраспектыўнай інфармацыі, папаўненню архіваў арыгіналамі або копіямі дакументаў па гісторыі Беларусі.

Асаблівая вялікая пошукавая работа праводзілася ў ваенныя і першыя пасляваенныя гады. Перамяшчаючыся з наступаючымі войскамі, аператыўныя групы архівістаў адшукалі і ўзялі на ўлік шэраг комплексаў фондаў дзяржаўных архіваў БССР, усяго больш за 4 мільёны спраў, з якіх каля мільёна належала адпраўцы ў Беларусь. З Рыгі ў Мінск былі вернуты каля 100 тысяч спраў профілю Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва (ЦДАКР) БССР. Амаль сем вагонаў дакументаў паступілі з Латвіі ў гістарычны і абласны архівы Магілёўскай вобласці. З Вільнюса ў Віцебск было перавезена 714 тысяч спраў, з горада Трапау ў Мінск—тры вагоны старажытных актаў. Рээвакуіравалі таксама дакументальныя матэрыялы дзяржаўных архіваў Гомельскай і Магілёўскай абласцей з Тамбова і Саратава.

Трэба адзначыць, што ўсё, што з дзяржархіваў Вілейскай, Віцебскай і Гомельскай абласцей паспелі перамясціць у суровую ваенную пару ў глыбіню краіны, вярнулася ў цэласці і захаванасці. Дакументальным матэрыялам, якія аказаліся на акупіраванай тэрыторыі, былі нанесены велізарныя, нічым непапаўняльныя страты. У перыяд вайны было загублена, калі быць дакладным — 11836 тысяч спраў, якія захоўваліся ў дзяржаўных і ведамасных архівах рэспублікі. Да гэтага часу, напрыклад, ЦДАКР БССР не аднавіў даваенных калекцый дакументаў, поўнасцю загінуў, на жаль, і яго навукова-даведачны апарат.

Не ўсё, вядома, было фізічна знішчана. Час ад часу выяўляюць тыя або іншыя дакументы ў суседніх рэспубліках. Ад нашых даследчыкаў паступаюць паведамленні і аб знаходках у архівах Польшчы, Швецыі, Англіі, ЗША. Але, як паказвае практыка, найбольшую каштоўнасць маюць тыя матэрыялы, якія адкладаліся ў фондах, сумежных па сваім змесце з рэтраінфармацыяй дзяржаўных архіваў БССР. У архівах, бібліятэках і музеях УССР, Літоўскай ССР, Масквы і Ленінграда знаходзіцца найбольш інфармацыйных масіў даных па гісторыі нашай рэспублікі. І гэта заканамерна. Бо гісторыя беларускага народа, яго вызваленчая барацьба, культура, непарыўна звязаны з гісторыяй рускага, украінскага і літоўскага народаў.

Асаблівую цікавасць маюць выяўленыя ў мінулым годзе ў Маскве дзесяць хранікальна-дакументальных фільмаў (Рэвалюцыйная перамога ў г. Віцебску, 1923 г.; Разбурэнне г. Мінска немцамі, 1945 г., англійскі варыянт і інш.), а таксама каля 2 тысяч фондаў арганізацый і ўстаноў, якія захоўваюць звесткі па гісторыі Беларусі. Апошнія былі выяўлены з дапамогай аўтаматызаванай інфармацыйна-пошукавай сістэмы і знаходзяцца ў ЦДА СССР. Так, у Цэнтральным дзяржаўным ваенна-гістарычным архіве СССР у фондзе «Галоўны начальнік Мінскай ваеннай акругі на тэатры ваенных дзеянняў» захаваліся дакументы аб эвакуацыі з прыфрантавой паласы (1914—1917 гг.), па якіх можна дэталёва ўстанавіць, што і куды было вывезена. Там жа, у фондзе «Упраўленне па дэмабілізацыі пры штабе Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, г. Магілёў» ёсць звесткі аб фарміраванні Чырвонай Арміі, аб дзейнасці бальшавікоў — Крыленкі М. В., Падвойскага М. І., Антонава-Аўсеенкі В. А. У Цэнтральным дзяржаўным архіве літаратуры і мастацтва СССР у фондзе Аўрамчыка С. В., Валевіча А. К., Куліненкі Е. С. (збіральнікаў беларускага фальклору) ёсць малавядомыя частушкі, песні, запісаныя імі адпаведна ў 1937, 1923—1936, 1939—1940 гадах. Аналагічныя матэрыялы за 1926 г. з вынікамі фальклорных экспедыцый захаваліся ў дакументах рэдакцыі газеты «Беднота».

У выяўленых дакументах Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі, вышэйшых органаў дзяржаўнай улады і органаў дзяржаўнага кіравання (ЦДАКР) СССР ёсць даныя аб дзейнасці камісій па паляпшэнні жыцця дзяцей, дзеткамісій пры Прэзідыуме ЦВК БССР, камісіі па арганізацыі і распараджэнні фондам імя У. І. Леніна дапамогі беспрытульным дзецям пры Прэзідыуме ЦВК БССР (1924—1938 гг.). Можна прывесці і іншыя прыклады.

Неабходна адзначыць, што да гэтага часу ў архівы паступаюць дакументы тых устаноў і арганізацый, дзейнасць якіх была звязана толькі з Беларуссю. Так, нядаўна з архіваў Літвы прыйшло паведамленне, што выяўлены і перададзены нам больш за сто фондаў, у тым ліку дакументы беларускіх прэс-бюро ў Рызе і Коўна (1920—1921 гг.), рэдакцыі газеты «Гоман» (1916—1918 гг.) і многае іншае.

Работа гэта асабліва інтэнсіўна вялася ў 50—60-я гады. У той час стварыўся Цэнтральны дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва БССР, сховішча якога прыняло больш як 20 фондаў з-за межаў рэспублікі, у тым ліку паэта Адама Гурыновіча з Польшчы, перакладчыка Георгія Вылчава з Балгарыі. З Масквы, Ленінграда, Саратава, Яраслаўля, Растова-на-Доне, Караганды і Ташкента паступілі дакументы паэтэсы К. Буйло, перакладчыка П. Кабзарэўскага, пісьменніка Я. Дылы, сям'і М. Багдановіча, паэта А. Жаўрука, паэта К. Каганца, паэта і крытыка С. Ліхадзіеўскага і г. д.

У гэтыя гады быў апісаны і фонд былога Беларускага музея ў Вільні, які ўтрымлівае матэрыялы па этнаграфіі і гісторыі нашай рэспублікі, рукапісы, пісьмы і асабістыя дакументы беларускіх пісьменнікаў і грамадскіх дзеячаў дарэвалюцыйнага перыяду, матэрыялы аб пісьменніках і паэтах Заходняй Беларусі 1919—1939 гг., аб дзейнасці рэдакцый газет і выдавецтваў, якія выпускалі беларускую літаратуру. Усё, што захоўвалася ў ЦДА Літоўскай ССР (г. Вільнюс), даўно перададзена нам. Сярод атрыманага ад літоўскіх архівістаў — матэрыялы судовага следства па справе Якуба Коласа, асабістыя дакументы пісьменніцы А. Пашкевіч (Цёткі), дакументы часопіса «Маланка», газеты «Наша Ніва», рукапісы шэрагу твораў Кандрата Крапівы і Максіма Танка.

Аднак частка фонду былога Беларускага музея знаходзіцца ў рукапісным аддзеле бібліятэкі Акадэміі навук Літоўскай ССР і да гэтага часу, на жаль, не перададзена ў нашу рэспубліку. На наш погляд, неабходна, каб Беларускае аддзяленне Савецкага фонду культуры сумесна з зацікаўленымі арганізацыямі, грамадскасцю вырашыла пытанне аб перадачы гэтых дакументальных рэліквій у рэспубліку.

Мы спадзяёмся з дапамогай Беларускага аддзялення Савецкага фонду культуры папраўіць становішча са сродкамі для пошукавых камандзіровак і для выдання даведачнай літаратуры. Хацелася б, каб выкарыстанне дакументаў не кранулася вакол па сутнасці адных і тых жа фондаў, як гэта склалася цяпер. Паводле падлікаў выкарыстоўваецца прыкладна два-тры працэнты з усяго акіяна архіўнай дакументацыі. З улікам сучаснай грамадскай цікавасці да гісторыі добра было б, калі б выкарыстанне ўзрасло і перавысіла гэтыя два-тры працэнты. Апошнія, як мне думаецца, сведчаць аб пэўнай інертнасці даследчыкаў і далёка, вядома, не вычэрпваюць нашы магчымасці ў далейшым пазнанні гісторыі Радзімы.

Відавочна, што пошук дакументаў непарыўна звязаны з іх выкарыстаннем. Дастаткова ўявіць, што цяпер Дзяржаўны архіўны фонд краіны (ДАФ СССР) складае больш як трыста сорак мільёнаў адзінак захоўвання. Ясна, што без компаса, які ўказвае мэту ў гэтым масіве, немагчыма знайсці тое, што з'яўляецца ў даны момант патрэбным. Напрыклад, нам у шэрагу выпадкаў вядома, дзе і што ляжыць па гісторыі дзейнасці ў Беларусі рэлігійных ерэтычных арганізацый розных напрамкаў. Але гэтыя дакументы, нягледзячы на іх несумненную інфармацыйную і гістарычную каштоўнасць, вельмі мала выкарыстоўваюцца. У гэтай сферы працуюць усяго некалькі вучоных, якія не ў стане перапрацаваць хоць бы тыя горы папер, што пад рукой.

Для інтэнсіфікацыі выкарыстання ДАФ СССР, а значыць і мэтавага выяўлення дакументаў, распрацавана спецыяльная праграма. Яна прадугледжвае актыўную работу перш за ўсё з тымі матэрыяламі, прымяненне якіх прынясе эфект. Возьмем, напрыклад, рэстаўрацыю помнікаў гісторыі культуры. Праекты гэтых збудаванняў знаходзяцца часта не ў Цэнтральным дзяржаўным архіве навукова-тэхнічнай дакументацыі БССР, а за межамі рэспублікі ў фондах архіваў, музеяў, рукапісных аддзелаў бібліятэк. Вось і стаіць задача перад архівам, дзе знайсці, як скапіраваць, каб хутчэй перадаць спажыўцам патрэбную інфармацыю.

Як узяць з гісторыі агонь, а не попел? Гэта адна з праблем, якая пастаянна стаіць у цэнтры ўвагі беларускіх архівістаў. Іменна таму ў гэтай пяцігодцы пачаліся і актыўна вядуцца работы па ўкараненні ў архіўную справу персанальных камп'ютэраў, якія павінны дапамагчы знайсці шукаемае, «прагартаўшы» за лічаныя мінуты ўвесь рэспубліканскі каталог.

Цяпер у асноўным толькі архівісты рэспублікі выкарыстоўваюць для тэматычнага пошуку аўтаматызаваную сістэму навукова-тэхнічнай інфармацыі па дакументах Цэнтральных дзяржаўных архіваў СССР, створаную ва Усесаюзным навукова-даследчым інстытуце дакументазнаўства і архіўнай справы. Што ж датычыць беларускіх гісторыкаў, краязнаўцаў, то яны, за рэдкім выключэннем, амаль не звярталіся да гэтага высокаэфектыўнага інструменту пошуку. (Да ведама — тэлефон для даведак у Маскве 245-81-15).

Вялікія і складаныя задачы стаяць перад установамі дзяржаўнай архіўнай службы рэспублікі ў святле рашэнняў XXVII з'езда КПСС і новых патрабаванняў да гістарычнай навукі, пастаўленых у выступленні М. С. Гарбачова на святкаванні 70-годдзя Вялікага Кастрычніка. Працоўныя калектывы дзяржаўных архіваў з энтузіязмам і энергіяй вядуць пошук новых дакументаў па гісторыі Беларусі, настойліва і мэтанакіравана перабудоўваюць архіўную справу, узнімаючы яе на якасна новы ўзровень.

...Памяць і вопыт заўсёды побач. У архіўных кардонных скрынках, што змясцілі на вечнае захоўванне нашу няпростую гісторыю, нашы веды, за кожным лістом — чыёсьці жыццё, яго ўзлёты і спады, мары. Яны не зніклі бясследна, яны захоўваюцца ў арсенале, каб у любы дзень, гадзіну да іх можна было звярнуцца і выкарыстаць у ходзе перабудовы.

А. МІХАЛЬЧАНКА,
намеснік начальніка Галоўнага архіўнага ўпраўлення пры Савеце Міністраў БССР.

КРЫТЫКА, БІБЛІЯГРАФІЯ

«УСЯ МАЯ ДУША»

Я. ЯНІШЧЫЦ. Каліна зімы. Кніга лірыкі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

ЁСЦЬ ПАЭЗІЯ, першапачаткова арыентаваная на мастацкі эксперымент, на кардынальнае абнаўленне ўсёй сферы мастацкага пошуку, пазначанага часам.

І ёсць паэзія больш стабільная ў *выяўленні* духоўнага зместу гэтага часу, — стабільная ў тым сэнсе, што першай і галоўнай мерай яе эстэтычнай дзейснасці застаецца мера душы чалавека. Такі спосаб існавання паэзіі, менавіта лірыкі, не менш складаны, чым адкрытая мастацкая рызыка прыхільнікаў паэтычных навацый.

Лірыка Яўгеніі Янішчыц менавіта такога характару. Яна спаўна раскрывае свет чалавечай душы, і найперш праз яе эмацыянальна-пачуццёвы вопыт; яна і звернута адпаведна да пачуццяў чалавека, апелюе да яго здольнасці суперажывання — якасці надзвычай каштоўнай у чалавечай культуры.

Вось цыкл вершаў, прадыктаваных мацярынскім болем і трывогай за жыццё сына, якое раптам апынулася пад пагрозай, — «Маё адно-адзінае світанне». Ён кранае непадзельнасцю чалавечага і паэтычнага лёсу *аўтара, тым сплавам жыцця* і творчасці, які з'яўляецца характэрнай адзнакай сапраўднасці паэтычнага таленту. Толькі Паэт у хвіліны роспачы, вялікага душэўнага ўзрушэння кінецца шукаць ратунку ў Слове.

У цыкле Я. Янішчыц, які ахоплівае дзевяць пакутных дзён неймавернага хвалявання — ад самай адчайнай роспачы да з'яўлення надзеі, можна ўбачыць падсвядомую арыентацыю на прафесійныя мастацкія патрэбы. І ўсё ж любыя адзнакі літаратурнай «зробленасці» *адступаюць перад* сілай жывога пачуцця, якое запаўняе ўсю прастору лірычнага верша. Высокая мера душэўнай абжытасці слова вызначае мастацкую пераканаўчасць твора.

Яркім і трывожным агнём пачуццёвай і духоўнай спеласці гарыць пасярод зімы чалавечага недаверу, няверпасці і няпамяці каліна Яўгеніі Янішчыц. Не ўпершыню «гарушчасць» яе адбілася ў паэтычным слове. Як сімвал жаночай долі, вобраз каліны з народнай песні перайшоў у лірычныя вершы сучас*ных паэтаў*, дзе ён часта абазначае, на жаль, мастацкую вычарпанасць «тэмы». І ўсё ж, як вобраз эстэтычнага перажывання, як паэтычны знак чалавечай долі, ён здольны ўваскрасаць неўміручай красой:

Калі святло ад недаверу згіне,
Няспешна прывітай яе спярша:
Я так цябе чакала, што ў каліне
Адбілася уся мая душа!

Так і ў самой *паэзіі Яўгеніі* Янішчыц, як у гэтай каліне, адбіваецца ўся яе чалавечая душа.

У новай кнізе паэтэсы многа знаёмага: кола матываў і вобразаў, характар лірычнай гераіні, знаёмыя паэтычныя інтанацыі. Усё, чым жыла паэтэса *ў папярэдніх творах*, з новай сілай авалодвае яе паэтычнай уявай, не адпускае сэрца. Хоць, вядома ж, пара сталення накладвае адбітак на пачуцці, і замест ранейшага безаглядна-шчаслівага захаплення бязмежнасцю свету або пякучай горычы сутыкнення з яго жорсткасцю ўсё часцей з'яўляюцца больш спакойныя, ураўнаважаныя інтанацыі.

Вось-вось сашчэміць інеем траву
І возера зашархне на балоце.
Удзячная, схіляю галаву
Перад жыццём у вечнай *пашаноце.*

Пашанотай да жыцця, якая ідзе ад народнага светаразумення, прасякнуты паэтычны свет Яўгеніі Янішчыц, на гэтай жа *аснове будуюцца яго ўзаемада*чыненні з багатым і шматлюдным народным жыццём.

Пры ўсёй зарыентаванасці духоўнага зместу творчасці паэтэсы на жыццё сэрца, на раскрыццё лірычнага «я», якое амаль цалкам зліваецца з воблікам лірычнай гераіні («Знаю паэта нялёгкую долю: Выплеснуць сэрца сваё напаказ»), гэты свет, аднак, не замыкаецца ў эгацэнтрычнай прасторы лірычнага выяўлення, а шукае выхаду за межы, акрэсленыя біяграфічнымі момантамі жыцця аўтара. І менавіта духоўная напоўненасць лірычнага перажывання, глыбіня лірызму спрыяюць таму, што з'явы знешняга свету, якія аб'ектыўна знаходзяцца па-за непасрэдным вопытам лірычнага «я», становяцца часткай духоўнай біяграфіі гераіні Я. Янішчыц, а зварот да самых жыццёвых асноў народнага лёсу ўсведамляецца як прагнасць пошукаў духоўных і маральных арыенціраў паэтэсы ў самой сабе, у інтымна-чалавечых стасунках. Такая накіраванасць творчага развіцця Я. Янішчыц найбольш выразна акрэслілася ў кнізе «Ясельда» і пацверджана затым наступнымі кнігамі «На беразе пляча», «Пара любові і жалю» і, нарэшце, «Каліна зімы».

Далучэнне да народнай душы вынікае ў паэтэсы з патрэбы праверыць на трываласць набыткі духоўнага вопыту свайго сучасніка, упэўніцца ў жыццёвасці тых духоўных пачаткаў, *сапраўдная вартасць якіх* часта спасцігаецца цаной маральных страт. Што самае каштоўнае ў гэтым — Я. Янішчыц умее **ўбачыць жывы чалавечы лёс,** раскрыць характар, а не «хадзячую» маральную ісціну. Лёс чалавека, як правіла, «сціснуты» да памераў невялікага верша, балады, паказаны ў дынаміцы сцэн, прытым ашчаднымі, але па-мастацку выразнымі сродкамі: характэрнай дэталлю, інтанацыяй, дыялогам. У паэтычнай галерэі народных тыпаў, створаных Я. Янішчыц, — справядлівыя і сціплыя «апосталы Павел і Нікан», «трывушчыя салдаткі» з іх затоеным у вачах болем, сівая бабуля — «заступніца спусцелага сяла», верныя ў пачуццях Сава і Марыя.

Колькі часу лютая стыхія
Апякала вогненнай вайной...
Гарачыўся: «Кінь мяне, Марыя!
Як са мной — то лепш ужо адной».

А Марыя ветла ушчувала:
«Саўка, не іграй, нібы ў кіно».
Мыліцы паспешна падавала,
Адчыняла ў белы сад акно.

Тут кожнаму герою даецца права сказаць за сябе, сказаць сваё слова, і верш нібы разыгрываецца па ролях, як драматычны твор (шкада, што «аўтарскае»: «ветла ушчувала» — гучыць дысанансам). Вельмі важна ў такім выпадку не збіцца з узятага тону — даверу да самога жыцця, не ўпасці ў ненатуральную расчуленасць, як гэта ўсё ж здараецца.

Ой, вы ночы доўгія, глухія,
Думак неадольных асаўё!
Гой, ты доля — Сава і Марыя —
Прычашчэнне церпкае маё, —

такія радкі ўспрымаюцца як неабавязковы давесак да слова, выверанага лёсам і здольнага пастаяць само за сябе.

Часам Я. Янішчыц як быццам эпаціруе рафінаваныя эстэтычныя густы, звяртаючыся да жыццёвага матэрыялу, цалкам пазбаўленага паэтычнасці. Гераіня аднаго з вершаў, «дурная Ганна», на любое пытанне адказвае неўпапад адно і тое ж: «Пытайцеся, пакуль жыву, я пакажу дарогу». І гэтае выслоўе, што рэфрэнам гучыць у невялікім вершы, дысаніруе са звыклай рэальнасцю жыцця — спачатку сваёй незразумеласцю ў вуснах хворага чалавека, а затым сваёй высветленай сутнасцю, якая звязана з трагедыяй вайны («у чыстым полі за сялом ёсць страшны роў глыбокі», «была сям'я, было сем «я» — усіх накрыла яма»). І ўжо сваім трагедыйным сэнсам настойліва звяртаецца да свядомасці кожнага «нармальнага» чалавека:

«Пытайцеся, пакуль жыву,
Я пакажу дарогу».

Якая гэта дарога і куды — вынікае з кантэксту твора без усякіх дадатковых каментарыяў, і сэнс гэтых вобразаў жахліва зразумелы для нас. Але верш не «пра вайну»—дакладней, не толькі пра яе злавесную памяць. Ён увесь прасякнуты спагадай да чалавека — і да гэтай жорстка пакрыўджанай лёсам жанчыны, і да кожнага, у каго ёсць **свая дарога.**

Увогуле ж сэнсавая глыбіня і шматзначнасць вобразаў раскрываюцца ў больш шырокім гуманістычным кантэксце. Балючая просьба-зварот: «Пытайцеся, пакуль жыву» — прадыктавана неабходнасцю чалавечага ўзаемаразумення, патрабаваннем чалавечнасці.

Абстрактнае паняцце чалавечнасці ў Я. Янішчыц, як правіла, канкрэтызуецца самім жыццём, лёсам чалавека, яно ўвогуле не існуе як паняцце ці як адцягненая ідэя, а сцвярджаецца *ўвагай да найчалавечнейшых* асноў жыцця. У гэтым — прынцыповая мастацкая пазіцыя паэтэсы. Яе прываблівацюць тыя жыццёвыя з'явы, якія нясуць большы зарад чалавечнасці, пабуджаюць да добрых пачуццяў. Даўно заўважана, што лягчэй любіць усё чалавецтва, чым канкрэтнага чалавека. У лірыцы ж паэтэсы на першым плане самыя рэальныя чалавечыя каштоўнасці; яна вучыць любіць чалавека, сцвярджаючы годнасць і самага пагарджанага (ціхай гарбункі, што церпіць *знявагу ад блізкіх*), і непрыкметна-простага («На хвартушэчку рукі — эпохі карані»). Але ў большай ступені чалавечы змест яе паэзіі выяўляецца праз духоўны свет лірычнай гераіні, бо ў ім сыходзяцца ўяўленні пра дабро і прыгажосць жыцця — універсальныя чалавечыя каштоўнасці, па-за якімі нельга жыць, інакш пачынаецца разбурэнне чалавека.

Самае істотнае ў характары лірычнай гераіні Я. Янішчыц — годнасць душы, якая выяўляецца ў рамантычным узвышэнні пачуццяў і драматычным супрацьстаянні ўсёй сферы нізкага, пачуццёва аморфнага і таму пачалавечы безаблічнага. Уся лю-

На тым жа ўзроўні

ПОЛАЦК. Гістарычны нарыс. 2-е выданне. На рускай мове. Мінск, «Навука і тэхніка», 1987.

У АПОШНІ час усё больш людзей цікавіцца гісторыяй наогул і гісторыяй свайго краю асабліва. Гэта слушна адзначана першым сакратаром ЦК КПБ Я. Я. Сакаловым: «На шляхах дэмакратызацыі, публічнасці прыкметна абвастрылася цікавасць да мінулага, да гісторыі з боку шырокіх слаёў насельніцтва. Гэта *заканамерная* цікавасць. Наш сучаснік, асабліва малады, хоча глыбей зразумець, асэнсаваць, хто ён, адкуль родам і куды ідзе. Гэта патрабуе вельмі ўважлівых адносін да ўсяго, што фарміруе гістарычную свядомасць народа» («Звязда», 6 лістапада 1987 г.)

Таму кожнае выданне пра гісторыю гарадоў нашай рэспублікі выклікае вялікую цікавасць у чытачоў. У 1987 г. адзначалася 1125 гадоў з першага ўпамінання самага старажытнага горада Беларусі — Полацка. Гэтай тэме быў прысвечаны шэраг публікацый, у тым ліку артыкул М. Ермаловіча ў майскім нумары часопіса «Маладосць» — «Самы старажытны. Полацку 1125 гадоў».

Аператыўна адгукнуліся на гэты юбілей і выдалі другое выданне гістарычнага нарыса пра Полацк і гісторыкі. Аўтарамі кнігі пераважна з'яўляюцца вучоныя з Інстытута гісторыі АН БССР, у сваёй большасці — аўтары першага выдання, якое выйшла ў свет 25 гадоў таму, у 1962 годзе. Якія задачы паставілі перад сабой аўтары новай кнігі і як яны іх вырашылі? Пра гэта сказана ў анатацыі — на вялікім канкрэтна-гістарычным матэрыяле асвятліць сацыяльна-эканамічнае і культурнае развіццё Полацка.

Кніга пра гісторыю Полацка з'яўляецца паслядоўным выкладаннем гісторыі горада. У ёй змешчана значная колькасць ілюстрацый, шмат цікавых фактаў, многа лічбаў. Большая частка кнігі прысвечана падзеям савецкага перыяду ў гісторыі горада. І гэта абгрунтавана, бо старажытны беларускі горад Полацк пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыіператварыўся ў новы сацыялістычны горад, што добра паказана ў кнізе (раздзелы, якія напісаны полацкім гісторыкам Н. А. Манісам).

У цэлым кніга, як і ў першым выданні, напісана разнародна. Адны аўтары, асабліва ў першых раздзелах, паказваюць сваю глыбокую навуковую эрудыцыю і, як і 25 гадоў таму, прапанавалі чытачу тыя ж самыя або крыху перапрацаваныя, ізаляваныя адзін ад другога тэксты, якія вельмі нагадваюць акадэмічныя навуковыя працы сацыяльна-эканамічнага накірунку, другія (асабліва гэта датычыць апошніх раздзелаў) напісалі тэксты, якія мала чым адрозніваюцца ад звычайных газетных артыкулаў са справаздачамі гарвыканкома або яго аддзелаў. У выніку кніга не стала ні навуковым, ні навукова-папулярным выданнем. Складваецца ўражанне, што аўтары пісалі не столькі для чытачоў, колькі для сябе.

У кнізе мала ўлічаны або зусім не ўлічаны апошнія абагульняючыя працы савецкіх гісторыкаў. У тэксце, напрыклад, практычна ігнаруюцца артыкулы па гісторыі Беларусі ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Ёсць адступленні на пазіцыі 30—40-х гадоў ад тэксту «Гісторыі Беларускай ССР». Не ўлічаны Гісторыя СССР са старажытных часоў да нашых дзён (том 2), Гісторыя Літоўскай ССР, кніга В. Ц. Пашуты, Б. Н. Флоры, А. Л. Харашкевіч пра старажытнарускую спадчыну і гістарычны лёс усходняга славянства, цэлы шэраг іншых прац, у тым ліку польскіх аўтараў. Некуды падзеўся перыяд з канца XIV да пачатку XVI ст. уключна, хоць другі раздзел кнігі і названы «Полацк у XIV — сярэдзіне XVIII ст.» Затое некалькі старонак з гэтага перыяду чамусьці, як і ў першым выданні, змешчаны ў раздзеле «Грамадска-палітычнае жыццё. Барацьба супраць агрэсіі нямецкіх крыжакоў» (раней было «супраць нямецкай агрэсіі»). Знаходжанне Беларусі ў складзе Вялікага княства Літоўскага з канца XIV ст. разглядаецца як падпарадкаванне польска-літоўскім феадалам, аўтары пішуць, што «гараджане скардзяцца каралю Польшчы», хаця Беларусь і Полацк у склад Польшчы ніколі не ўваходзілі. Пасля падзей XV ст. аўтары чамусьці вяртаюцца ў XIV ст. У другім раздзеле кнігі аўтар, З. Ю. Капыскі, «не заўважыў» такую падзею, як Люблінская унія 1569 г., зыходзячы з таго, што Полацк ужо даўно быў у складзе Польшчы. Гэтая даўняя канцэпцыя цалкам узята з першага выдання кнігі.

Затое вельмі старанна пералічваецца колькасць рамеснікаў, купцоў, гандляроў і інш. У гісторыкаў, якія займаюцца феадальным перыядам у гісторыі Беларусі, існуе, на жаль, звычка хавацца ад вострых палітычных пытанняў за гісторыка-эканамічнымі. Няясна і невыразна разглядаюцца рэлігійныя пытанні: аўтары гавораць, згодна са старой схемай, якая яшчэ ідзе ад Мураўёва-вешальніка і рускай дваранскай гістарыяграфіі, пра каталіцкую агрэсію, а аб прывілеяваным становішчы *праваслаўнай царквы* нічога не гаворыцца, ці пра той жа «Світак Яраслава», зацверджаны ў 1503 г. вялікім князем Аляксандрам Казіміравічам для полацкага архіепіскапа Лукі, з імунітэтнымі правамі, правам духоўнага суда над насельніцтвам па шматлікіх грамадзянскіх справах, і правам на штрафы. Залішне доўга і старанна апісваюцца рэлігійныя супярэчнасці *паміж* каталікамі і праваслаўнымі ў стылі дарэвалюцыйных праваслаўных царкоўных гісторыкаў. Перабольшана колькасць насельніцтва Полацка ў 1563 г., хаця аўтар сам прызнае, што ў горадзе сабралася насельніцтва «ўсяго Полацкага павета». Перабольшана роля каталіцызму ў Полацку ў канцы XVI ст. Сапраўды, паводле звестак Полацкай рэвізіі 1552 г. сярод «шляхты полацкай», якая мела маёнткі ў Полацкім ваяводстве, налічвалася 144 праваслаўныя і 10 католікаў. Дробныя феадалы былі суцэльна праваслаўнымі. Нават у канцы XVI ст., паводле звестак папскага прадстаўніка А. Пасевіна, які праязджаў праз Полацк у Маскву, у Полацку быў адзіны касцёл з адным ксяндзом, які якраз памёр у момант прыезду Пасевіна.

У раздзеле па гісторыі Полацка з сярэдзіны XVII да першай чвэрці XVIII ст. (аўтар А. М. Карпачоў) няма палітычнай гісторыі, у тым ліку нічога няма пра падзеі Паўночнай вайны. Няма і раздзела пра гісторыю Полацка ў XVIII ст. (як і ў першым выданні), толькі нагадваецца вайна 1654 — 1667 гг. Пры гэтым цалкам ігнаруецца праца А. М. Мальцава «Расія і Беларусь у сярэдзіне XVII ст.» (М., 1974), хіба таму, што змест яе не адпавядае даўняй канцэпцыі аўтараў пра «вызваленне» Беларусі ад «ка-

боўная лірыка паэтэсы — і найперш яна — пазначана унутранай годнасцю, здольнасцю чалавека да глыбокіх, самаахвярных пачуццяў, гатоўнасцю несці і радасць і цяжар адказнасці за самага блізкага. Таму банальная на першы погляд сітуацыя неразумення, адчужанасці, разрыву паміж людзьмі набывае значэнне глабальных духоўных катаклізмаў: парушаецца ўвесь мікракосмас душы, знікае ўсведамленне каштоўнасці чалавечага жыцця. Але і ў гэтай сітуацыі выпрабавання на чалавечнасць лірычная гераіня Яўгеніі Янішчыц не дапускае магчымасці паступацца самым чалавечым у сабе ці дакараць, абражаць таго, хто не ўзняўся да вышыні яе запатрабаванняў.

Аднак жа вастрыня адчуванняў не знімаецца.

Я аціхаю,
быццам не мая
Душа ўва мне, а спрэс адчай і мука.
Ты побач, тут. І ад таго ўдвая
Мне балючэй аклятая разлука.

У «Каліне зімы» матывы кахання не дамінуюць у змесце кнігі, як у папярэдніх зборніках — вопыт душы ахоплівае больш шырокае кола з'яў. Але некалькі вершаў («Нясуджаны, я так скажу аднойчы...», «Як доўга дождж ільє, а я не чую...», «Радасць», «Застаюся каханай!» і некаторыя іншыя) добра дапаўняюць усю сучасную любоўную лірыку. Сярод вартасцей гэтых твораў трэба адзначыць нязмушанасць, праўду пачуцця, яго зямную, прыродна-эмацыянальную аснову, узведзеную ў духоўную велічыню.

Жывы чалавечы клопат кіруе паэтычнай музай Я. Янішчыц, надае яе паэзіі па-зямному прывабныя, пазнавальныя рысы. Яе «Зорная паэма» — наскрозь зямная, нават падкрэслена зямная ўсім сваім зместам — турботамі нашага дня, — настроем, трывогай за будучыню нашай зямлі. Гэта цэльны лірыка-публіцыстычны маналог, у якім зліліся ў адно інтанацыі многіх вершаў паэтэсы, вядомых па папярэдніх кнігах. Але не менш выразна адчуваюцца ў творы перамены ў грамадскай свядомасці, што адбываюцца ў апошні час. Лаканічна і змястоўна гэтае адчуванне часу выражана ў словах: «Людзі счакаліся Гаспадара!», яно паглыбляецца мастацкім аналізам сацыяльных і духоўных з'яў, да асэнсавання якіх усё больш звяртаецца сучасная публіцыстычная паэзія.

Я. Янішчыц часта спасылаецца на народную ацэнку падзей і з'яў, на сацыяльны і мастацкі аўтарытэт народнага вопыту. Па-мастацку пераканаўча гучыць у паэме занепакоенасць лёсам працаўніцы-зямлі і здабытага хлеба, лёсам усіх заваёў нашага жыцця:

Мала цяпер хаданоў у народ,
Болей цяпер хадуноў у
начальства.

Паэме Я. Янішчыц уласціва сацыяльная спеласць і вастрыня паэтычнай думкі. Сучасная рэчаіснасць раскрываецца ў ёй у выразных мастацкіх дэталях, якія належаць найперш да сферы працоўна-сялянскага побыту і духоўнай культуры сучаснай вёскі, а таксама ў характэрных прыкметах часу больш універсальнага значэння: у адчуванні ўсечалавечага супрацьстаяння пагрозам знішчэння жыцця на зямлі, у неабходнасці ўзвышэння ў чалавеку яго гуманістычнай духоўнай сутнасці.

Публіцыстычнасць як эстэтычная якасць заўсёды заключае ў сабе тэндэнцыю — скрытую ці яўную — да рыторыкі, да абстрактнай усеагульнасці зместу і пафасу твора. Пра «Зорную паэму» Я. Янішчыц можна сказаць, што публіцыстычнасць у ёй ураўнаважваецца моцным лірызмам, які «ачалавечвае», надае прывабную непаўторнасць публіцыстычнай ідэі.

Увогуле ж паэтычная публіцыстыка — гэта не галоўная сфера выяўлення паэтычнага таленту Я. Янішчыц, у якім яўна дамінуе лірычны пачатак з перавагай эмацыянальнай экспрэсіі. Яшчэ ў большай ступені не ўласціва ёй філасофская медытацыя. Нельга аднесці да творчых удач паэтэсы, напрыклад, верш «Не варта», цалкам пабудаваны на пераліку розных сентэнцый. У ім, дарэчы, акрамя ардынарнасці думкі, выказана і зусім незразумелае пажаданне чалавеку... не разлучацца з бядой:

Не трэба пеўняў разліваць
вадою —
Праз пяць хвілін угаманяцца
страсці.
Не варта рваць адносіны з
бядою,
Бо непадзельна з ёю ходзіць
шчасце.

Ёсць у кнізе Я. Янішчыц і вершы-канстатацыі якіх-небудзь фактаў, падзей, не падмацаваныя глыбокім перажываннем або арыгінальнай думкай («Блакітная Лагуна», «На хатынскай зямлі з замежнымі турыстамі», «Мтацмінда), ёсць паўтарэнні адных і тых жа вобразаў, сэнсавыя і моўныя недакладнасці: «**Сеўшыя** ў вышынныя дамы», «...франтавік — вайны сумленне — **Бязбожна** ў спіну вам глядзіць», «Аціхнуць спрэчак трэскі», «І курс немедыцынскае **лацінкі** «Per aspera» — будзілі хворы слых» (маецца на ўвазе латынь, лацінская мова, а не лацінка, г. зн. лацінскі шрыфт).

Можна назваць таксама асобныя выдаткі выпрацаванага стылю. У творчасці Я. Янішчыц свежа і цікава інтэрпрэтуецца вобразнасць народнай песні, лірычная плынь яе паэзіі вольна ўбірае ў сябе народна-песенныя інтанацыі. Але дзе-нідзе паэтэса збіваецца на знешняе перайманне фальклорнага стылю, фактычна імітуючы песенную эмацыянальнасць (а тое, што натуральна для песні, якая пяецца, не заўсёды прымальна для лірычнага верша). Маецца на ўвазе перанасычанасць эмацыянальнымі зваротамі, празмернасць выклічнікаў: «Ой, пры каліне чырванашчокай Ды пры даліне зялёнай — сяло», «Ой бы вас ды ў саначкі былінныя...», «Ой жа зімой закіпае каліна», «Ой, ды іншае долі не трэба».

У той жа час у «Каліне зімы» прасочваецца тэндэнцыя да павелічэння пластычнасці, зрокавай і сэнсавай дакладнасці вобраза ў параўнанні з пераважна слыхавой, музычнай асацыятыўнасцю ў першых паэтычных зборніках.

Выяўленчыя магчымасці паэзіі Я. Янішчыц узбагачае народная моўная стыхія, якую добра адчувае паэтэса. Можна было б не надаваць асаблівага значэння гэтаму моманту, калі б не разуменне аб'ектыўных цяжкасцей, якія ўзнікаюць перад паэтам, мова дзяцінства якога (спецыфічная палеская гаворка) досыць істотна адрозніваецца ад тых гаворак, што ляглі ў аснову літаратурнай мовы. Яўгеніі Янішчыц, мне здаецца, удалося арганічна паяднаць сваю натуральную мову з мовай літаратурнай традыцыі.

А гэта яшчэ адно сведчанне таго, як чуйна адгукаецца яе душа на голас ліры.

Люба ТАРАСЮК.

таліцкай агрэсіі» і г. д. Увесь гэты раздзел прысвечаны эканамічнаму развіццю горада. З яго не відаць, які быў этнічны і рэлігійны склад насельніцтва Полацка, колькі ў горадзе было касцёлаў, уніяцкіх і праваслаўных цэркваў, яўрэйскіх малітоўных дамоў. Чамусьці ў раздзелах пра XVI—XVIII стст. зусім не згадваюцца яўрэі. Яшчэ А. Сапуноў адзначыў, спасылаючыся на вядомыя дакументы, што Іван Грозны ў 1563 г. пасля заняцця Полацка загадаў утапіць у Заходняй Дзвіне 400 яўрэйскіх жыхароў горада. З. Ю. Капыльскі пра гэта ведае, але сарамліва замоўчвае гэты факт. У XVIII ст. колькасць яўрэяў у Полацку значна вырасла, але пра гэта не гаворыцца. Што датычыцца беларускага насельніцтва, то аўтары раздзелаў зыходзяць з пункту гледжання, што беларусы — гэта праваслаўныя, ігнаруючы той факт, што да Кастрычніцкай рэвалюцыі 75 працэнтаў беларусаў былі праваслаўнымі, а 25 працэнтаў — каталікамі, а да скасавання царызмам у 1839 г. уніяцкай царквы праваслаўныя складалі не болей як 6,5 працэнта насельніцтва Беларусі, а уніяты пераважную большасць насельніцтва. Праўда, царскія ўлады і праваслаўная царква лічылі уніятаў «*гвалтоўна пераведзенымі* ў каталіцтва» і таму самі ў 1839 г. гвалтоўна ліквідавалі уніяцкую царкву (пра што пісаў А. І. Герцэн). Гэтыя погляды ў значнай меры паўплывалі на аўтараў кнігі.

Знешне кніга аформлена добра і мае паказальнік прозвішчаў і спіс літаратуры. Але спіс літаратуры складзены адвольна: зусім няма літаратуры на польскай мове, нават і тых гісторыкаў, якія нарадзіліся і жылі ў Беларусі. (Гэта, заўважым, агульны недахоп шматлікіх прац па гісторыі Беларусі). У параўнанні з першым выданнем гістарычнага нарыса па гісторыі Полацка аўтары і рэдкалегія кнігі наўрад ці пайшлі далей. Кампаноўка і падача тэксту засталіся тымі ж. Навуковы ўзровень выдання фактычна не змяніўся. Агульны падыход да гісторыі Полацка (нават да 1772 г., калі ён быў далучаны да Расіі) — гэта гісторыя горада з пункту гледжання дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі, якая апраўдвала ўсе або амаль усе дзеянні цароў, пачынаючы з Івана Грознага, праваслаўе і барацьбу за яго лічыла прагрэсіўнымі, а ўсё, звязанае з каталіцызмам і царкоўнай уніяй, — рэакцыйным, антынародным і антынацыянальным.

Увогуле кніга перанасычана сухімі эканамічнымі або сацыяльна-эканамічнымі тэкстамі, якія з цяжкасцю будуць успрымацца шырокім чытачом, і ўяўляе больш «параднае» выданне, чым папулярна-навуковую кнігу. Так, напрыклад, нават самы старажытны перыяд у гісторыі горада, які мог быць узбагачаны красамоўным летапісным матэрыялам, у кнізе ператварыўся ў сухую акадэмічную лекцыю. У гэтым сэнсе куды лепш напісаны згаданы ўжо артыкул М. Ермаловіча. дзе аўтар выкарыстаў матэрыялы летапісаў больш плённа. Гэта трэба адзначыць яшчэ і таму, што М. Ермаловіч падкрэсліў тэндэнцыю да самастойнасці Полацкай зямлі, якая праявілася раней, чым у іншых землях Старажытнай Русі пры пераходзе да этапу феадальнай раздробленасці; дарэчы, гэта адзначана ў «Истории СССР с древнейших времен до наших дней» (т. 2, М., 1966). Здзіўляе, што гэты артыкул быў сустрэты, як кажуць, «у штыкі». Ён цікавы і не мае тых заганных рысаў, якія яму няслушна прыпісалі.

Якраз на гэтыя прышыбееўскія воклічы добра адказвае верш Ніла Гілевіча «Іменем навукі»:

Што ты пішаш, баламутнік,
Аб гісторыі далёкай! —
Закрычаў у злосці лютай
Пані Догмы верны лёкай.

Гаворачы пра гісторыю Полацка за апошнія 70 гадоў, трэба прызнаць, што аўтары і навуковыя рэдактары выдання не пазбеглі агульнай для нашых гісторыкаў тэндэнцый, якая трывала захоўваецца нават і ў апошнія гады, — старанна выключаць са сваіх прац усялякія згадкі пра драматычныя і нават трагічныя сітуацыі ў гісторыі нашага краю, нашай Радзімы. У кнізе нічога не гаворыцца пра масавыя рэпрэсіі перыяду культу асобы, мала або зусім не гаворыцца пра нацыянальную палітыку.

У сувязі з гэтым хочацца нагадаць словы члена Палітбюро, сакратара ЦК КПСС А. М. Якаўлева: «Асэнсоўваць гісторыю, загадзя адмовіўшыся ад сустрэчы з «нязручнымі» фактамі, значыла б ухіляцца ад навуковага падыходу да гістарычнага вопыту, замест глыбокага пазнання і засваення ўрокаў мінулага выбраць настальгічныя фантазіі, запраграміраваць суб'ектывізм» («Правда», 4 лістапада 1987 г.).

Задача гісторыкаў рэспублікі не на словах, а на справе пазбавіцца аджыўшых і дагматычных поглядаў, інерцыі, штодзённа, з сапраўды партыйных пазіцый весці барацьбу за перабудову ў гістарычнай навуцы, перабудову ў поўным аб'ёме, як таго патрабуе партыя.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ.

НАШ КАЛЯНДАР

БЫЛІ ПАЭТАМІ Ў ДУШЫ

Час, сапраўды, бяжыць імкліва. Што гэта так, гавораць два здымкі, якія паспелі стаць гісторыяй. Яны збераглі абліччы Алеся Бачылы і Міколы Ткачова, якім у гэтыя зімова-вясновыя дні споўнілася б па семдзесят. Алесю Мікалаевічу — 2 сакавіка, Міколу Гаўрылавічу — 8-га. Аднак не толькі па гэтай прычыне здымкі гэтыя пастаўлены тут поруч. Ёсць яшчэ адна акалічнасць, якая дазваляе А. Бачылу і М. Ткачову згадваць разам. Абодва яны былі паэтамі. Паэт А. Бачыла і празаік М. Ткачоў.

Ёсць на зямлі паэзія асобага складу, якая выяўляецца ў здольнасці чалавека адкрыта-даверлівымі вачыма глядзець на свет і людзей; заўсёды і ва ўсім, нягледзячы на нягоды, бачыць у жыцці толькі светлае, толькі паэтычнае, умеючы яму па-сапраўднаму радавацца і перадаваць радасць гэтую іншым. Талентам такім якраз і валодаў М. Ткачоў, якога яго даўні і лепшы сябар Кастусь Кірэенка ва ўспамінах трапна назваў «віцязем дабрыні».

Паэзія ж А. Бачылы — гэта больш за дзесятак зборнікаў вершаў, лібрэта опер «Яснае світанне», «Калючая ружа», «Калі ападае лісце», «Зорка Венера» і аперэты «Паўлінка». Нават людзі, далёкія ад літаратуры, не ведаючы таго, штодня сустракаюцца з паэзіяй А. Бачылы —з яго вершам «Радзіма мая дарагая», пакладзеным на музыку У. Алоўнікавым: першыя акорды песні даўно сталі пазыўнымі рэспублiканскага радыё. Паэзія А. Бачылы — гэта праяўленне сумленнасці і прынцыповасці аўтара ў выказванні думак, пачуццяў лірычнага героя, у перадачы яго жыццёвай пазіцыі. У гэтым мы яшчэ раз пераканаліся, калі летась на старонках «Полымя» пазнаёміліся з яго «Паэмай тугі». «...Нельга ж далеч ясна бачыць, з вачэй не зняўшы слепаты...» — гэта пісалася яшчэ да перабудовы, да рэвалюцыйных змен у жыцці грамадства.

Нельга не згадаць і верш А. Бачылы «Размова з сумленнем», напісаны яшчэ ў 1966 годзе: «...выжыў я. І стаў я нецярпімы да ўсіх, хто боль гатовы прычыніць дзіцяці, птушцы, клёніку, Радзіме, людскому сэрцу, нават цішыні». Гэта нецярпімасць «да ўсіх, хто боль гатовы прычыніць...», і загучала ў паэме на поўную сілу.

Нецярплівым да подласці, двурушнасці, абачлівасці А. Бачыла быў і ў паўсядзённасці. Гэта ведаюць тыя, хто працаваў поруч з ім у «Настаўніцкай газеце», «Літаратуры і мастацтве», часопісе «Полымя», выдавецтве «Мастацкая літаратура»...

Сумленнасць, прынцыповасць М. Ткачова таксама адчулі многія — Мікола Гаўрылавіч быў адказным сакратаром часопіса «Полымя», галоўным рэдактарам газеты «Літаратура і мастацтва», сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, дырэктарам выдавецтва «Мастацкая літаратура» з першых дзён яго існавання, а, значыць, адным з яго арганізатараў.

...Два здымкі, што паспелі стаць гісторыяй. На іх з таварышамі па пяру — А. Бачыла і М. Ткачоў. Угледаешся ў знаёмыя твары і бачыш пісьменнікаў, быццам жывых. Шчырых і душэўных людзей, самабытных творцаў, прынцыповых камуністаў.

А. ВІШНЕЎСКІ.

У рэдакцыі часопіса «Полымя». Злева направа — галоўны рэдактар П. КАВАЛЁЎ, намеснік галоўнага рэдактара А. РУСЕЦКІ і адказны сакратар А. БАЧЫЛА (1971 г.).

Дзелавая размова. М. ТКАЧОЎ і Р. НЯХАЙ (1974 г.).
Фота Ул. КРУКА.

Знаёмы свет цудоўнага

Роздум ля графічных аркушаў Аляксандры ПАСЛЯДОВІЧ

ТОЕ, што мастацтва павінна паказваць, адлюстроўваць — і паказвае, адлюстроўвае! — рэальны свет чалавека і яго самога ў коле сваіх заняткаў, у акружэнні неабходных яму рэчаў, агульнавядома, агульнапрынята і сотнямі прыкладаў пацверджана. І да чыёй творчасці ні звярнуўся б той або іншы мастацтвазнавец, ён тут жа лёгка знаходзіць адпаведныя спасылкі, рашуча праводзіць неабвержныя паралелі, без ценю сумнення даводзіць, што мастак «засяроджвае ўвагу на паўсядзённым характве мірнага працоўнага жыцця». І цяжка, амаль немагчыма аспрэчыць гэтыя высновы: мы даўно звыкліся і з падобнымі вызначэннямі, і з падобным падыходам да творчасці.

Звыкліся? У той час, як творчасць — стварэнне, пераўтварэнне кожны раз новай рэальнасці, а творца — стваральнік свету, яго, непаўторнага гэтага свету, дойлід і святар? Не, не, крытэрыі мастацкасці твора, крытэрыі *сапраўднасці* таленту якраз таму амаль да поўнай невыразнасці і размыты, што мастацкая праўда ў гаворцы пра мастацкі твор часта адцясняецца, а то і замяняецца праўдаю жыццёвай.

Праўды, голай, непрыкрытай праўды патрабуюць сёння ўсе, і ў тым, што тычыцца жыцця грамадства, эканамічнага і сацыяльнага аспектаў яго, у тым, што тычыцца блізкай і далёкай гісторыі народа, патрабаванні правамерныя. Неабходныя і правамерныя. У тым жа, што тычыцца мастацтва...

Я заведама паўтару вядомае яшчэ ў эпоху Адраджэння, калі скажу, што ў творы мастацтва на змест некалькіх, выбраных з мноства іншых, жыццёвых імгненняў важна адшукаць, убачыць, а змест душы — сваёй душы праз душу мастака. Ісціна не з новых, так, але яна так рэдка згадваецца, а то і зусім, гадамі, не згадваецца, што гаворку пра такога тонкага, адухоўленага графіка, як Аляксандра Паслядовіч, нельга распачаць без таго, каб не азірнуцца назад: змест душы, святло чалавечай душы адно і вызначаюць сапраўднасць, вартасць творчых памкненняў і здзяйсненняў.

Святло чалавечай душы, музычнасць, паэтычнасць светаўспрымання ні засвоіць, ні падрабіць нельга, і малюнак, абрыс асенняга самотнага дрэва ці па каліўцу падабранага букету рамонкаў часта гаворыць пра зямлю і чалавека на ёй больш, чым разгорнутая на некалькіх квадратных метрах шматфігурная кампазіцыя на тэму стваральнай працы. Тэма, наогул, не самае галоўнае ў мастацтве, і я кожны раз дзіўлюся той вынаходлівасці, з якой мастацтвазнаўцы выяўляюць тэму, альбо нават тэмы, вызначальныя ў творчасці таго ці іншага мастака...

А. Паслядовіч, працуючы ў самых розных тэхніках (афорт, акваціна, сухая іголка, літаграфія, каляровая літаграфія, акварэль), у самых розных жанрах (пейзаж, партрэт, нацюрморт), выяўляе адухоўленасць усяго жывога, усяго існага на зямлі. І не проста выяўляе, не толькі выяўляе — яна воляю сваёю, працаю сваёю матэрыялізуе нематэрыяльнае, духоўнае: песню народа, геній народа, яна ўдыхае душу ў, здаецца, аджылае, нежывое. Прыгадайце яе нацюрморты. Кожная рэч, абраная для нацюрморта, выпраменьвае сваё нябачнае святло, кожная апавядае пра ўнутраную сутнасць, закладзеную ў яе прыродаю ці чалавекам. І часта Аляксандры Паслядовіч хапае для гэтага двух колераў — чорнага і белага, якімі яна карыстаецца *па-майстэрску, у самых розных* рэгістрах і танальнасцях: выяўленчая мова пачынае нагадваць музычную, пачынае гучаць — чорны колер набывае глыбіню і мяккасць, белы насычаецца ўсімі магчымымі адценнямі шэрага і гучыць то глуха, прыглушана, то лёгка і зіхотка.

Адасабляючы рэчы ад звыклага побыту, Аляксандра Паслядовіч імкнецца не толькі паказаць, падкрэсліць іх самастойнае, самамэтнае існаванне: у тым, як беражна, любоўна выяўляе яна гэту прыгажосць, гэту паэтычнасць, бачыцца тонкае разуменне ёю таго, што любоў, майстэрства, культура перадаюцца адно праз дотык цёплай чалавечай рукі — з рук у рукі, ад бацькі сыну і ўнуку, з *пакалення ў пакаленне*. Не карыснасць, не зручнасць ці крохкасць вырабаў таго ці іншага майстра, не часавая абмежаванасць іх кароткага і звыкла незаўважнага жыцця хвалюе мастака, змушае прыглядзецца і ўдыхнуць цяпло ў гэтыя рэчы, а іх шматвяковая прыналежнасць чалавеку і — праз чалавека — зямлі. Таму лапіку зямлі, на якім нарадзілася, вырасла і яна, Аляксандра Паслядовіч.

Я магла б, услед за вядомым мастацтвазнаўцам В. Воранавай, паўтарыць, *што Аляксандра Паслядовіч* — «адна з тых, хто імкнуўся праз народныя традыцыі і звычаі асэнсаваць духоўныя і этычныя праблемы сённяшняга дня», і гэта было б немагчыма аспрэчыць. Тым больш, што прыклады, каб праілюстраваць думку, шукаць не трэба: графічныя цыклы «Народныя майстры», «Беларускія жанчыны», «Беларускія песні», нават проста назвы, кажуць самі за сябе. І ўсё ж, не праблемы, гэтыя або іншыя, якімі б важнымі ні ўяўляліся ці ні былі яны для ўсіх нас, хвалююць мастака: з першых кніжных ілюстрацый, ад першых станковых работ да нацюрмортаў, створаных за апошнія гады, ідзе настойлівы пошук ёю характва. Характва, у якім увасабляецца, увасоблена духоўнасць. Духоўнасць чалавека. Духоўнасць народа. І гэта родніць Аляксандру Паслядовіч з мастакамі, з сапраўднымі майстрамі ўсіх эпох, і пры ўсёй адметнасці, непаўторнасці яе таленту, яе творчага шляху, льга пры жаданні знайсці і правесці адпаведныя

А. ПАСЛЯДОВІЧ. «Сланечнікі».

паралелі: «Маці з дзіцем» Аляксандры Паслядовіч — «Петраградская мадонна» Пятрова-Водкіна — анёлкі Андрэя Рублёва — багародзіцы са старажытнабеларускіх ікон. Паралелі, канечне ж, не прамыя — хутчэй ужо адцягненыя, далёкія, але мэта, задача мастака ва ўсіх выпадках тая ж, але вытокі разумення гэтай задачы адны: жаданне спасцігнуць вечную таямніцу характва — таямніцу чалавека — таямніцу боскага, духоўнага пачатку ў чалавеку. Адсюль — і захапленне фальклорам, адсюль — сувязь з народным мастацтвам, з народнымі рамёствамі, адсюль (у яе, гараджанкі!) — *амаль малітоўная любоў* да зямлі, да кожнай яе травінкі і краскі.

Прыгадайце графічны ліст «Калыханка». Простае рашэнне, мяккія пявучыя лініі, з якіх нараджаецца песня — не матчына песня, а песня, калыханка зямлі закалыхвае немаўля: у ёй выразна чуюцца пошум лісця і птушыны спеў, пошум крылаў і звон ручайка, дыханне ветра і далёкае куванне зязюлі. І ў нейкі момант пачынае здавацца, што гэта зямля закалыхвае сваё дзіця, а яе, зямлю, закалыхвае прастора, наплываючы здаля небам...

Я не ведаю іншага мастака (тым больш — графіка), чые творы мелі б такое выразнае музычнае гучанне! А гэта ж тычыцца не толькі графічных лістоў, створаных па матывах беларускіх народных песень, — музычнымі абразкамі, музычнымі мелодыямі з'яўляюцца нават нацюрморты Аляксандры Паслядовіч. «Нацюрморт са званцамі», «Сельскі нацюрморт», «Галінка ў збане», «Рыба і сеці», «Нацюрморт з рамонкамі». «Нацюрморт са снапом»... Шамацяць падвешаныя на шнурку галоўкі маку, вызваньваюць на дрогкіх крылцах матыля промні святла, імкнецца ўвысь, адгукаючыся сонцу ўсімі сваімі сцяблінамі-струнамі, снапок лёну, пад арганнае гучанне сцен старога сабора горнуцца адзін да аднаго сабраныя ў букет рамонкі... І вытанчанасць малюнка, і пастэльнасць тонка падабранага колеру, і светлавыя блікі, водсветы, водбліскі — усё працуе на задуму, усё падкрэслівае крохкую недаўгавечнасць спыненых імгненняў — ва ўсім вечнае характва адухоўленага працаю чалавека, любоўю ягонаю зямнога жыцця. Не проста давер да прыроды, да ўсяго, што акружае яе ў жыцці, а злітнасць з прыродаю, з кожнаю праяваю зямнога свайго жыцця вылучае Аляксандру Паслядовіч з кагорты нават самых таленавітых беларускіх мастакоў.

Чалавеку ўласціва ведаць сваё імя і не помніць свайго віду — старая прымаўка, якую можна ўзяць эпіграфам да ўсяго мастацтва. Не помніць свайго віду і прагнуць убачыць яго — ці не гэта падштурхвае чалавека адкрыць кнігу, паглядзець спектакль ці кінафільм, угледзецца ў жывапісны ці графічны твор?— тое, што ён вычытае, убачыць, зразумее, уплывае і на яго светапогляд, і на яго душу, і абумысла ігнараваць гэта сапраўдны мастак, сапраўдны творца не можа. Адно, што нехта з мастакоў імкнецца як мага глыбей, як мага праўдзівей высвеціць зямную яго сутнасць, а нехта, не шкадуючы свайго душэўнага святла, *па іскарцы, па промню яго бярэ* ад кожнага з нас, каб асвяціць неба і зрабіць бачным характва не толькі любой травінкі і краскі, а і любога чалавечага спадзявання на шчасце. І думаецца, што менавіта праз гэтых, другіх, больш моцна і больш выразна выяўляецца народнае светаўспрыманне, менавіта іх творчасць набліжае нас да вытокаў народнай творчасці, да вытокаў духоўнасці: як бы праўдзіва, як бы ярка ні высвечваліся зло і яго непрывабнасць, для таго, каб адгукнулася, напружыла нябачныя крылы душа, трэба, каб яна пачула ціхі кліч, адчула побач прастору, залітую святлом, і паверыла і гэтай прасторы, і свайму памкненню да святла.

Святочнасць будняў... Гэта сказаць лёгка.А ўбачыць? Паказаць? Пераканаць *затузанага, змучанага гэтымі нялёгкімі* буднямі чалавека? Пагадзіцеся, і для таленавітага мастака задача — нялёгкая.

Аляксандра Паслядовіч не толькі першаю з беларускіх графікаў выкарыстала колер як актыўны выяўленчы сродак, яна першаю дамаглася багатай яго насычанасці і эмацыянальнасці — і ў літаграфіях і ў акварэлях колер не проста выконвае дэкаратыўную ролю, не проста служыць сродкам выразнасці, а нясе эмацыянальную нагрузку, стварае няўлоўнае залатое свячэнне паветра, прасторы, надаючы ўсяму занатаванаму на лісце святочнасць, чароўную прывабнасць.

Мне неаднойчы даводзілася назіраць, як, ужо абмінуўшы, вярталіся да работ Аляксандры Паслядовіч наведвальнікі выставы, — і абыякавасць змянялася цікавасцю, недавер пераходзіў у задуменнасць, *якая праз колькі* імгненняў асвятлялася ўсмешкаю. Так здараецца, калі чалавек слухае шчымлівую народную песню, ці разважае над толькі што пачутым старым паданнем, ці чытае дзіцяці забытую ўжо чароўную казку: р а п т а м абуджаецца душа. Абуджаецца — і паўз палісаднікі, зарослыя кветкамі, пад пошум лісця і птушыных крылаў вуліцаю маленства ідзе, пакалыхваючы вядзерцамі, падчэпленымі да каромысла, вясковая красуня, і там, дзе заканчваецца вуліца і пачынаецца бор, зацвітае ў яе ў руках папараць-кветка, а следам ужо скача дзівосны конь з харобраю дзяўчынаю ў сядле, і шумяць, прадчуваючы буру, дрэвы, і асыпаюцца ў далоні дзяўчат спелыя яблыкі, і садзяцца на дзявочыя плечы дзікія гусі (цыкл «Беларускія песні»)... Цякучасць, пявучасць ліній надае формам, абрысам пэўную невыразнасць, летуценнасць, празрыстую лёгкасць, нібыта раствараючы ўсё ў прасторы.

Перакапана: гэта вельмі рэдкі дар. У *наш прагматычны век* — незвычайна рэдкі. І як жа мы павінны цаніць мастака, надзеленага ім!

Таіса БОНДАР.

ПАЭЗІЯ

Анатоль СЫС

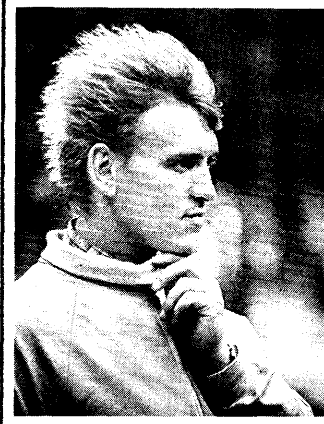

ТОЮ РАНІЦАЙ, калі адбылося вялікае няшчасце, пра якое яшчэ мала хто ведаў, — я гаварыў па тэлефоне з адным вядомым табе «змагаром» ад культуры, які з нядаўняга часу чамусьці пачаў лічыць сябе... Але ўрэшце, якая нам розніца, кім і чаму ён сябе лічыць, няхай сабе хоць і папам рымскім. Ты даруй, Андрэй, што я пачынаю з такой ноты, я ж добра ведаю, як ты па-макаёнкаўску «высока» цаніў спамянёнага дзеяча. Павер, я і не ўспомніў бы пра яго, але цяжка, немагчыма забыць, як ён раптам, нібыта мімаходзь, бестрывожна сказаў:

— Усё гэты Ягоравіч... Работы задаў па горла...

— *Які Ягоравіч? Якой работы?*

— А вы хіба не чулі? Памёр Макаёнак. Сягоння раніцай.

З тае вось хвіліны, Андрэй, бярэ пачатак гэты рэпартаж сэрца, з якім я ў першую чаргу звяртаюся да цябе, *бо я ж ведаю цябе: мала хто паўстаў* для мяне ў жыцці такім справядлівым і чэсным, як ты, мала каму так, як табе, можна было даверыць сваю крыўду і боль, свой сум ці нават інтымную радасць. Гаворачы з табою, я заўсёды верыў, што ты не паздзекуешся з сяброўскіх пачуццяў, не растопчаш іх, не пройдзеш пасля шчырага прызнання калі-небудзь са зміінай усмешкай міма, як быццам не заўважыўшы ці не пазнаўшы... О не, ты ні на хвіліну не быў такім, як некаторыя, што ўсё жыццё круціліся каля цябе...

Але я мушу сказаць, Андрэй, чаму я рашыў выступіць з гэтым рэпартажам. З тае хвіліны, калі я пачуў па тэлефоне пра тваю смерць, калі анямеў ад нечаканай роспачы, ад шокавай разгубленасці, ад усведамлення чалавечай нашай бяссільнасці, — з тае хвіліны я жыў і пакутаваў сам у сабе, *як зацюканы апостал, не могучы зразумець: ведаў я цябе ці не?..* Столькі ўсякага небывальства навярнулі на тваё імя, на тваё жыццё!.. Знайшліся людзі, якія прысвоілі сабе права быць тваімі апекунамі, права лічыцца адзінымі тваімі даверанымі асобамі і сябрамі, выносячы на свет кожны твой крок і ўчынак у такім сваім мяшчанскім асвятленні, што, баюся, ты не адзін раз перавярнуўся ад абурэння ў труне. Хваравітая самаўлюбёнасць некаторых аўтараў, якія клапоцяцца толькі пра тое, каб на любым фоне высвеціць сваю персону, паспрыяла таму, што пра цябе, вялікага драматурга і найсветлага чалавека, пачало мусоліцца бясконцае мноства ўсялякіх, у большасці непрыстойных, плётак і чутак. Не пра творчасць тваю загаварылі, не пра п'есы і не пра спектаклі па іх,—як яны часам даваліся табе з неймавернымі цяжкасцямі, — а пра ганарары, пра грошы, усё пра грошы і грошы, прыпісваючы табе такое, пра што ты ніколі нават і не думаў, але што заўсёды было адзінай марай і жаданнем усякага рангу абывацеляў і мяшчан.

Колькі разоў хацелася спыніць каго-небудзь з гэтых так званых тваіх «сяброў» і кінуць яму ў вочы словы невядомага ініцыяла, надрукаваныя калісьці ў знакамітым «Москвитянине»:

**«Что ты несешь на мертвых небылицу,
Так нагло лезешь к ним в друзья?
Приязнь посмертная твоя
Не запятнает их гробницу!»**

●

Часта пытаюцца:
як вершы пішуць?
А як жыццё жывуць.
Вось Тэатр Лоркі:
правым вокам ён плача слязу радасці,
левым вокам — слязу гора,
і, зліваючыся,
яны нараджаюць вечную пакутніцу —
паэзію.

Рай

Самыя вясёлыя і галасістыя салаўі — на вясковых могілках. Напэўна таму, што і днююць, і начуюць не ў гнёздах, а ў душах маіх спрахлых дзядоў. Яны ж, як сведчыць тутэйшы народ, былі самымі жыццярадаснымі і жартаўлівымі людзьмі на Палессі.

І бярозы тут самыя белыя, такія белыя, што ўначы здаюцца фасфарытавымі маравамі. Дзяды і нават багі маіх дзядоў, як тварамі, так і думамі, былі такімі ж светлымі.

І толькі жвір на вясковых могілках калючы і цяжкі, калі прыходзіцца кідаць свае тры жмені наўслед нябожчыку, як самыя важныя словы, якія не паспеў сказаць яму яшчэ ўчора.

Жыве адзінокая бабулька каля самых могілак. Яна іх называе не інакш як раем і ўсё часцей і часцей думае пра яго. «Чаму?»—неяк запытаўся ў яе. «Таму што ў пекле ўжо нажылася».

●

Я дарэшты ў тваёй уладзе
што хочаш рабі з маім брыдкім целам
і распуснай душой —
хочаш любі
а хочаш забі

я сцярплю
таму што мая пакутная любоў
мацней за самы жахлівы боль

не страшна — калі вырываюць пазногці
страшна — калі д'яблавымі пазногцямі
па душы

няхай нават бруднай
але ж яна не вінаватая
вінаватае цела

я дарэшты ў тваёй уладзе
ды толькі аб адным прашу цябе
НЕ! ЗАКЛІНАЮ ЦЯБЕ: лепш забі
здзекліва
высакародна — неістотна
толькі не здрадзь
бо тады я ніколі не вярнуся ў гэты свет
а я ж так яго люблю...

Пацеркі

Гэныя драўляныя пацеркі з шыі маёй бабулі на самай справе бурштынавыя. Штоночы яны падкочваюцца да маёй галавы і самотным голасам пытаюцца пра сваю гаспадыню.

Адчуваю, як мяне пранізваюць бурштынавыя промні, і я, зачараваны, узіраюся ў іх мэту: а там немаўлячы беларусік у прыполе сівой бабулі гуляецца бурштынавымі маніскамі.
— А у перапёлкі галоўка баліць...— спявае яму бабуля.
— А у перапёлкі ручкі баляць...
Хлапчанё засынае і на ўсё жыццё задумваецца пра гаротніцу-перапёлку.

...Гэныя драўляныя пацеркі на самай справе бурштынавыя.
Іх згубіла перапёлка, калі нагнулася расы папіць...

Пра што шэпчуцца мурашы

Шэпчуцца ў траве мурашы.
Ані ветру, ані грому,
і толькі расінкі бліскаюць,
як маланкі,
а з параненай травы сочыцца
зялёная кроў
на рудых мурашоў, на рудую глебу...
Усё зелянее і... бянтэжыцца
і толькі цвыркочуць самазадаволеныя
конікі:
ну што за дзіўны свет?
І калі ён паразумнее і ўрэшце зразумее,
што самая высакародная кроў —
зялёная?
Але ўсё адно ў зялёнай траве
шэпчуцца рудыя мурашы
пра тое, што гэтая трава
і гэтыя агідныя зялёныя конікі
жывяцца рудой глебай.

Яблыня

На яе галінках растуць яблыкі, на карэннях — *камяні*.
Нават у самыя лютыя зімы, калі ледзь-ледзь б'ецца сэрца, каб не даць дарэшты змерзціся крыві, камяні выцягваюць з яе апошнія жылы. Хтосьці іншы даўно сканаў бы, нават не дачакаўшы сваёй першай пладаноснасці, а яна ў незямных пакутах зноў і зноў выходзіць з забыцця зімовай анестэзіі, і кожнага разу чакае сваёй вясны, быццам апошняй радасці-спадзяванкі.

Але балючай за ўсё зямлі, як той маці, за самае пакутнае дзіцятка.

Кастусь КІРЭЕНКА

Размова з Андрэем Макаёнкам

РЭПАРТАЖ СЭРЦА

Нейкі час, аглушаны той нібыта «адзіна правільнай» інфармацыяй, якую ўсцяж і ўсюды распаўсюджвалі пра цябе твае самазваныя «апекуны», — я настолькі быў збянтэжаны, што нават не дапускаў і думкі дакрануцца да бясконца светлай памяці, якая засталася пра цябе ў маёй душы. Але не, з кожным пачутым словам я ўсё больш упэўніваўся, што не магу далей трываць, што, не сказаўшы праўды, якую пра цябе ведаю, — не змагу далей спакойна жыць...

Дык вось... Пакуль цябе палажылі на саркафаг на сцэне ў Доме літаратара, прайшло некалькі дзён. І ўвесь гэты час ні на момант не змаўкалі «званы» нястомнай «молвы», з якое кожны мінчанін даведаўся пра цябе такое, чаго б нават і ў сне не сасніў... Дзе падзеўся таленавіты і горды, з арлінай хваткай далёка бачыць наперад, вясёлы, таварыскі Андрэй Макаёнак? Дзе падзелася яго слава, яго папулярнасць як драматурга, якому надзіва падуладна было майстэрства знаходзіць у жыцці і ярка абмалёўваць у п'есах, па адным мудрым вызначэнні, — «тыповыя характары ў тыповых абставінах»? Дзе падзелася твая, можна сказаць, спартанская стрыманасць і сціпласць у паводзінах, апантаная працавітасць, тваё амаль рыцарскае абыходжанне з жанчынамі, твая, трэба адзначыць, выключная сарамлівасць, якая доўгі час не давала табе вырашыць пытанне пра сяброўку жыцця?

Замест светлага і магутнага Макаёнка некаторыя так званыя «прыхільнікі» і «зычліўцы» прыклалі намаганні стварыць вобраз бязвольнага, бесхарактарнага чалавека, прагнага да грошай, ахвотніка павалачыцца за бабскімі спадніцамі, аматара выпівак... Эх, Андрэй, Андрэй! Нашто ты пакінуў пяро? Нашто паддаўся пачварнасці смерці, чаму не знайшоў у сабе моцы застацца ў баявым творчым страі? — хацелася крыкнуць, стоячы ў ганаровым каравуле каля тваёй труны. Ты павінен быў жыць, каб вывесці на чыстую ваду разам з іншымі прайдзісветамі і ўсіх дамарошчаных прарокаў, якіх нават і смерць блізкіх таварышаў ніколі не спыняла ў бессаромным імкненні папазіраваць перад людзьмі.

Я стаяў у ганаровым каравуле ўсяго некалькі хвілін, але і іх хапіла, каб перад вачыма праляцелі многія гады нашых сустрэч, — узвілося ў сэрцы ўсё дарагое і незабыўнае, чаго нельга ўжо вярнуць, але што і сёння будзіць у душы прагу чагосьці светлага і шчымлівага, ціха-лірычнага і разам з тым мужнага і патрабавальнага да ўсяго і да ўсіх, і ў першую чаргу — да самога сябе.

Не, я не ведаў цябе, як атлёта, які ўмеў адмыслова хвацка здабываць праязныя чыгуначныя білеты. Я не ведаў цябе, як прабіўнога лаўкача, які меў здольнасць дасягаць высокіх сфераў і выбіваць для каго-небудзь птушынае малако, — ты ніколі нічога нідзе не «выбіваў», мы з табою і так былі заўсёды ўсім задаволены. Але затое ад першай нашай сустрэчы я бачыў у табе глыбокага паэта, які так імпанаваў мне сваёй няўрымслівай верай у цнатлівасць чалавечай душы, сваім праніклівa-задумным угляданнем у сутнасць нават самых непрыкметных жыццёвых з'яў. Ты памятаеш, як мы пазнаёміліся, як спаткаліся ўпершыню? Быў цёплы навальнічны дзень, толькі што нахапілася з перунамі залева, і мы хаваліся з табою ад яе ў крытай альтанцы пры ўваходзе ў Саюз пісьменнікаў, не паспеўшы ўляцець у само памяшканне. Цёплая, парная залева як раптоўна ўсхадзілася грымотамі, так раптоўна і сціхла; перуны адышлі некуды на ўскрай горада, а тут, па-над намі, час ад часу шырока ўспыхвалі паясы маўклівых ціхіх зарніц. І нечакана ты пачаў дэкламаваць:

**...Я замерла, не понимая,
В какой я горнице, Крапива,
Шумя, бежала под окном.
Зарница яркая, немая
Мне говорила торопливо
Все об одном, все об одном.
Впервые нынче мы не лгали, —
Дрожа от радости, впервые
Сняла я тяжкое кольцо...**

Рэдка хто нават з тых, хто піша вершы, ведае, чые гэта радкі. А ты чытаў іх на памяць, ты, як і я, любіў дарагога майму сэрцу чарадзея слова, і ўжо гэта адно абумовіла маю сімпатыю да цябе. Хто-ніхто лічыць, што як празаік Іван Бунін мацнейшы, спрачацца не буду, чытаць яго прозу мне таксама прыемна, але найбольшае зачараванне заўсёды прыносіла бунінская паэзія. І, значыць, ты быў такі ж, як і я, калі з усяго неабсяжнага акіяна паэтычнага хараства выбраў якраз тое, што неаднойчы так соладка кранала мне душу. Мусіць, ты заўважыў маю радасць, бо, паклаўшы руку на плячо, спытаў:

— Любіш? І твой паэт?

— І мой, братачка! Люблю! — горача адказаў я, і ў адкрытым, шчырым адказе было маё ўсхваляванае захапленне і любімым паэтам, і табою, і я ўжо адчуваў усім сэрцам, што з гэтай хвіліны нішто не перашкодзіць мне гарнуцца да цябе як да блізкага па духу чалавека.

Даўно гэта было, ты тады яшчэ не быў тым Макаёнкам, творы якога з такой нецярплівасцю чакалі ўсе апантаныя тэатралы краіны, аматары баявой, атакуючай драматургіі, усе сумленныя людзі, якія не ўмеюць раўнадушна, абыякава глядзець на свет, на тое, што ў ім робіцца. Тады ты быў яшчэ толькі аўтарам некалькіх аднаактовак ды п'есы «На досвітку», — але чуйнасцю душы сваёй, высокай духоўнай чысцінёю, сваім бескампрамісным выяўленнем сімпатый і антыпатый Чалавека ты і тады ўжо быў Драматургам Макаёнкам. І гэта я адразу адчуў пад той бліскавічнай чэрвеньскай залевай, якая нібыта для таго і пранеслася над горадам, каб мы пазнаёміліся і назаўсёды сталі сябрамі.

але такога салодкага, мусіць, смачнейшага за ўсё на свеце, бядняцкага хлеба... Цяперашнім дагледжаным, забяспечаным, магчыма, нават распешчаным студэнтам гэта здасца дзівосаю і неверагоднасцю — дабірацца пехатою да бацькоўскай хаты на канікулы, ды яшчэ столькі дзесяткаў кіламетраў, ды яшчэ без капейкі ў кішэні, ды без добрага харчовага прыпасу з сабою, — хто паверыць, што такое было?.. А яно было, — былі даваенныя, пустынныя або з зусім рэдкім машынным гудам дарогі; была мізэрная стыпендыя, якой не хапала нават на самае неабходнае, што трэба чалавеку; была ў бацькоўскай хаце нясканчальная бядота маламоцнай сялянскай сям'і...

Але даруй, Андрэй, за адхіленне; параўналася мінулае з сённяшнім проста так, да слова прыдалося... А пра што абавязкова не павінен забыцца сказаць, што адразу, з першай той сустрэчы моцна зблізіла мяне з табою, — дык гэта пра любоў, нават пра пяшчоту да мясцін, дзе люлялі маці ў калысках, да землякоў, з якімі пачыналі жыццёвыя шляхі. Пра гэта ты гаварыў з асаблівай цеплынёю, і было яно мне хвалююча і блізка, бо я сам быў такі ж, — заўсёды мяне цягнула да сябе зямля маленства і юнацтва, зямля дарагіх бацькоў.

Генадзь АЎСЯННІКАЎ і Андрэй МАКАЕНАК. 1973 год.

Фота Ул. КРУКА.

Захопленыя сардэчнай радасцю ад усведамлення блізкасці і роднасці пачуццяў, мы не маглі адразу расстацца. Слова за словам. І тут высветлілася, што ты быў маім не толькі земляком, але амаль блізкім суседам: колькі разоў праязджаў і праходзіў я міма тваіх рагачоўскіх Журавіч, кіруючыся па Варшаўскаму шляху ў свой Гайшын Слаўгарадскага раёна! Калі быў у Гомелі студэнтам аўтамабільнага тэхнікума, а пасля вучыўся там жа ў педінстытуце і зберажэнняў студэнцкіх хапала толькі на чыгуначны білет ад Гомеля да Рагачова, — неаднойчы з закніжанай торбачкай за плячыма ішоў я пехатою ад Рагачова да Гайшына — восемдзесят пяць вёрст. За адзін дзень мінаў якраз палову дарогі і прасіўся нанач недзе тут, у вёсцы каля Журавіч... Ці то ў вёсцы Завідаўцы ці ў Хрыстаполлі добрыя цёткі давалі прытулак згаладнеламу і схаладнеламу студэнціку, частуючы назаўтра ранкам гарачай, з прыгарачкамі, сопкай бульбай у чыгунку ці даючы на дарогу акрайчык чэрствага, часцей за ўсё з мякінаю,

Пасля, чытаючы твае п'есы ці гледзячы спектаклі па іх, я неаднойчы ўспамінаў першую нашу размову і дайшоўшую да майго сэрца тваю любоў да бацькоўскай радзімы, — не, не, ды і чуліся ў маналогу альбо ў рэпліцы таго ці іншага персанажа востры, задзірысты жарт або поўная сарказтычнага смеху досціпка з мовы мясцін нашага зямляцтва, гісторыя або калізія, ведамая нам яшчэ з юнацкіх гадоў і трапна выкарыстаная табою па ходу п'есы.

Больш таго, у тваіх п'есах, гумарэсках, сцэнах сельскага жыцця я сустракаў такія знаёмыя вобразы людзей — ну, як быццам з імі побач не адзін дзень ішоў па адных і тых жа дарогах, ці радуючыся іх поспехам, ці абураючыся разам з табою іх антыграмадскімі паводзінамі. Безумоўна, тут ужо праяўляла сябе твая высокая мастакоўская здольнасць стварыць характары-тыпы, характары яркай, глыбокай самабытнасці і сімволікі, дзе і

(Заканчэнне на стар. 14—15).

Першым тэатрам, які яна ўбачыла ў сваім жыцці, быў Рускі драматычны. Паглядзела спектакль на «вясковую тэму», не пазнала родную вёску, «дый вырашыла паказаць з гадамі, як гэта робіцца».

А калі сур'ёзна... З дзяцінства была завадатарам на сялянскіх святах, спявала, танцавала. Любіла казкі. І тэатр уяўляла цудоўнай добрай казкай. Спасціжэннем таго, што ён — алтар, храм, творчае змаганне з велізарнымі стратамі сіл і здароўя — усё гэта прыйшло потым. Творчы лёс (так лічыць яна сама) склаўся як мае быць. За плячыма ўжо дваццаць тэатральных сезонаў, сыграна шмат роляў, творчыя ўзлёты змяняліся чаканнямі...

Яна прайшла добрую школу У. А. Маланкіна, адметнага рэжысёра-педагога і чалавека. Школу, дзе ігралася ўсё: ад хлопчыкаў да бабулек, дзе «спрабаваліся» моцныя жаночыя характары — Марутка ў «Сорак першым» Б. Лаўранёва, Жанна ў «Жаўруку» Ж. Ануя... Праз усё жыццё нясе яна артыстычны і чалавечы зарад свайго настаўніка. Пасля заканчэння БДТМІ кіруецца ў правінцыю — з энтузіязмам, бо там, паводле яе святых перакананняў, колькасць сыграных роляў абавязкова мусіць перайсці ў якасць, «толькі там і можна зрабіцца сапраўднай актрысай». Праз год Вольга атрымлівае запрашэнне на працу ў Мінск, але збіраецца ехаць у Брэст — іграць Гелену ў «Варшаўскай мелодыі». Праўда, прыязджае ў Дзяржаўны рускі драматычны — паводле загада Міністэрства культуры.

...Фінея ў п'есе Лопэ дэ Вэгі —вось, думаецца, пачатак яе тэмы ў тэатры. Пластычнае вырашэнне гераіні спектакля «Дурнічка» — гэтакі Маўглі ў спадніцы, сэнсавае — любоў да ўсяго: да кветак, да жыцця... Ёсць такія людзі-дзеці, якія каменьчык з цёмнага кута нясуць на сонца, каб яму таксама зрабілася цёпла.

Наступная роля — Віктоша ў «Казках старога Арбата» А. Арбузава, прываблівая, дзіўная дзяўчына-мара, што танцуе ў гарнітуры Чарлі Чапліна... Гэтая работа прынесла актрысе першую ў жыцці ўзнагароду— дыплом усесаюзнага агляду маладых выканаўцаў 1972 года і ўхвалу А. Эфроса.

ТЭАТР

...І ПРЫЙДЗЕ ТВОЙ ВЕЧАР

Штрыхі да творчага партрэта актрысы Вольгі КЛЕБАНОВІЧ

Яе Жэнька Камялькова са спектакля «А досвіткі тут ціхія» Б. Васільева ўсё ператварала ў свята, не пакідала пасля сябе слёз, абрывала жыццё на высокай ноце. Роля гучала пранізліва, трагічна.

У тэатры ставіцца п'еса Горкага «Апошнія». Яна атрымала ролю Любы. Яе ж і адхілілі — у сувязі з «памылковым размеркаваннем», бо ёй, паводле рэжысёрскай думкі, заміналі «сытасць і злінка», а таксама адсутнасць «ранімасці і дабрыні»...

Тэатр! Чаго толькі не можа ў ім здарыцца! Нейкім цудадзействам ад мінулых дасягненняў і ўдач застаецца толькі згадка. Актрысу раптам... не бачаць. У рэпертуар бяруць мюзікл — яе даўнюю мару, а працаваць там давядзецца толькі праз некалькі гадоў — згодна «вытворчай неабходнасці» ўвайсці ў чужы малюнак ролі.

На адной з рэпетыцый спектакля «Вяртанне ў Хатынь» паводле А. Адамовіча (спектакль ужо паказвалі ў Маскве), яе папрасілі падчытаць ролю. Яна падчытала і ўнесла свае папраўкі. Тыя аказаліся ўдалымі. Дзеля справядлівасці трэба сказаць: не кожны рэжысёр здольны зразумець і прызнаць памылковасць сваіх вырашэнняў. А тут пасля «Вяртання ў Хатынь» пачалі з'яўляцца ролі: Сапожнікава ў «Сініх конях на чырвонай траве» М. Шатрова, Лушка ў «Паднятай цаліне» паводле М. Шолахава, аднак фраза, упэўнена кінутая ў адрас актрысы на адным з пасяджэнняў мастацкага савета вядучым акцёрам тэатра, будзе яшчэ доўга гнацца за ёю: «Шампанскае ў камедыі, але зусім пазбаўлена драматызму...».

Праз колькі гадоў роля Сцепаніды ў спектаклі «Знак бяды» паводле В. Быкава будзе ўдастоена Дзяржаўнай прэміі БССР, а таксама атрымае першыя прэміі на фестывалях — нацыянальнай драматургіі (Віцебск, 1986) і «Прыбалтыйская тэатральная вясна» (Талін, 1986 г.). У мінулым застануцца павярхоўныя ацэнкі, слёзы ў пустой грымёрцы, душэўная адзінота. Поспех у ролі Сцепаніды—не выпадковы: веданне жыцця вёскі плюс уласны характар, які шмат у чым супадае з характарам гераіні—прынцыповасцю, цэльнасцю, адказнасцю, нянавісцю да абыякавасці і сытасці. Гераіня «Знаку бяды», унутрана гарманічная, мяккая, працавітая, разважлівая, часам лірычная, пад уплывам абставін выбухае пратэстам супраць уціску, прыгнёту, нялюдскасці. Удача спектакля, як гаворыць сама актрыса, у яднанні ўсіх удзельнікаў, у супадзенні іх адчуванняў, поглядаў, бачання. Клебановіч у гэтай ролі любіць засяроджана слухаць партнёраў.

Цікавы яе ўнутраны працэс перажывання. Праз некалькі хвілін забываешся на тое, што актрыса іграе ўзроставую ролю — амаль без грыму, без аніводнай лішняй дэталі. У дакладным адборы адчуваецца сапраўднае майстэрства. Натуральная, мілагучная ў спектаклі беларуская мова, на якой, дарэчы, прапанавала іграць сама актрыса. Ствараецца незвычайны і цудоўны нацыянальны характар — вобраз беларускай жанчыны. Актрыса мае асабістае чалавечае права на размову пра агульны боль і агульныя карані, пра дзень сённяшні і заўтрашні — праз дзень учарашні. І заўсёдная ўвага глядзельнай залы сведчыць: актрыса пераконвае.

Ролі заслужанай артысткі БССР Вольгі Клебановіч шмат значаць у яе чалавечым і творчым лёсе. Дабрыня, чуйнасць, уменне слухаць і чуць, дапамагчы — вось той стрыжань, які мацуе яе творчасць. Сцепаніда («Я да людзей па-добраму, і людзі да мяне па-людску»), Надзея Пятроўна ў «Бабскім царстве», Мэртл у «Царстве зямным» Т. Уільямса... Дарэчы, Мэртл, адна з апошніх творчых работ — спроба сябе ў новай якасці, у трагіфарсе. («Спектакль, на мой погляд, пакуль не дасканалы, — гаворыць актрыса. — Але я вельмі люблю гэтую ролю. У ёй — букет усяго, што ўжо іграла, адвечная тэма жанчыны»). Аднак менавіта тады, калі спектакль недасканалы, па-сапраўднаму праяўляюцца майстэрства і сталасць акцёра. Вартасць новай ролі ў тым, што актрыса востра адчувае жанр, пачуццё меры, жывы працэс стварэння вобраза, шукае і матывуе ўнутраныя хады згодна са сваёю індывідуальнасцю. У гераіні Уільямса не засталося нічога, акрамя дабрыні. Мэртл, змучаная неспадзяваннямі лёсу, намагаецца перамагчы жыццё, якое, быццам паводка, змывае ўсё — і чалавека, што не ў стане яму супрацьстаяць. Кранальная, зусім безабаронная, трагікамічная — такая яе Мэртл.

Тэма спектакля быццам працягвае тое, што спавядае актрыса ў жыцці. Гэта — ўменне чуць і бачыць у тэатры іншых, барацьба за іх талент, «а то ведаеце, як бывае: ускочыў на свайго коніка, і да іншых справы няма». Сапраўдны мастак заўсёды далікатны, тактоўны, і часцей за ўсё не ўмее абараняцца, не здольны грукнуць кулаком. Не сакрэт, што для самой актрысы спробы адстаяць праўду часам канчаліся не перамогаю: яшчэ вечарам ўваходзіла ў склад мастацкага савета, а раніцай яе прозвішча замянялі на іншае... Што ж. Ва ўсе гады свае права на ролю Вольга Клебановіч умела даводзіць толькі на сцэне. Усё жыццё яе «падводзіла» чалавечая далікатнасць, няўменне «ваяваць» за кулісамі і «вылічаць» — людзей, абставіны, меркаванні. Да залежнасці ад рэжысёра ў тэатры рана ці позна прыстасоўваюцца ўсе, але па-рознаму. Адны мяняюць свае погляды, ідуць на кампраміс, служаць, а часам і паслугуюць, другія... «Як бы ні мучыла смага птушку, што п'е ваду проста з аблокаў, яна ніколі не пацягнецца да бруднай вады на зямлі». Сцэна ж за ўсё помсціць. За змарнаваныя дні і гадзіны, за асабісты спакой і абыякавасць да жыцця, за здраду сабе і іншым. Тое, што заўважана адрознівае актрысу Клебановіч сёння, нарадзілася праз гады штодзённай працы і пошуку, — узровень сцэнічнай культуры, глыбіня прачытання сваіх роляў, неардынарнасць вырашэння, тэмперамент мыслення, акцёрская фантазія, творчая

КІНО

ІСЦІНА

На экранах рэспублікі працягваецца паказ стужкі А. ТАРКОЎСКАГА «АХВЯРАПРЫНАШЭННЕ»

«Ахвярапрынашэнне» — сёмая і апошняя частка аднаго вялікага кінатвора, які ствараўся на працягу дваццаці сямі гадоў і які можна назваць «У пошуках ісціны». У яго адзін адзіны аўтар — Андрэй Таркоўскі. Кожная частка гэтага твора аплачана пакутлівымі спробамі мастака знайсці праўдзівае...

«Ахвярапрынашэнне» — фільм светлы і спакойны. Напэўна, гэта сцвярджэнне падасца парадаксальным, калі ўлічыць, што ўся «карціна выткана з пакут». Але гэтыя пакуты з'яўляюцца не чымсьці, што ўварвалася звонку, нечым разбуральным, іншародным, а—стваральным пачаткам. Калі нават не ведаць, што гэтая стужка — апошні зварот Таркоўскага да людзей, то ад пачатку да канца прагляду не пакідае думка: тое, што мы бачым, — вынік. І ад гэтага адчування нараджаецца боль, ціхі і празрысты, які нас доўга не пакіне. Чалавек прайшоў найцяжкі шлях, падыходзіць да рысы, дзе пачынаецца спасціжэнне ісціны. На шляху да гэтай рысы былі пакуты, хваробы, скруха; каля рысы дыханне робіцца роўным. Ісціна не цярпіць мітусні.

Фільмы Таркоўскага адлюстравалі трывожны і прыгнечаны стан духу, страсныя, часам апантаныя пошукі ісціны. Мастак зноў і зноў правяраў здольнасць чалавека заставацца чалавекам. Ён выпрабоўваў яго верай і бязвер'ем, жыццём і страхам смерці, цвярозасцю і шаленствам... Толькі ў сітуацыі смяротнай небяспекі правяраецца ўнутраная свабода чалавека. Героі Таркоўскага заўсёды пастаўлены ў надзвычайныя ўмовы. Але ў апошняй рабоце рэжысёр падвяргае свайго героя самым страшным выпрабаваннем: Аляксандр пакутуе не ад страху смерці сваёй ці сваіх блізкіх, ён баіцца канца зямнога — згібення чалавецтва. І гэтая пагроза — зусім рэальная, хоць і жыве пакуль што быццам толькі ў свядомасці героя — у яго прадчуваннях, але ж грунтуецца яна на спробах асэнсаваць тое, што адбываецца навокал...

Хто такі Аляксандр? Паважаны журналіст, тэатральны крытык, але галоўная змрочная тэма ягоных твораў — «не чакай», «не спадзявайся». Бліскучы акцёр у мінулым, які іграў Рычарда III і Ідыёта, Аляксандр адмовіўся ад тэатра, бо не жадае растварацца ў вобразах. Ён хоча быць самім сабой. Але пакуль «быць» не стала «ёсць». Пакуль існуе толькі ягоная віна перад акаляючымі за нерэалізаваныя ўласныя мары аб узвышаным. Пакуль увесь свет запаланілі словы, словы, словы... «Калі знайшоўся б хто-небудзь, хто перастаў балбатаць і штосьці зрабіў, хоць бы паспрабаваў», — смокча Аляксандра адчай, і ў той жа час выспявае патрэба зрабіць гэту спробу самому.

У мастацкі строй карціны спакваля ўваходзіць геніяльнае тварэнне Шэкспіра з яго пакутамі бяздзеяння. Вобразная структура фільма дастаткова складаная — настолькі, што спачатку губляешся ад напластавання супрацьлегласцей: тут ідэі Ніцшэ, будызм і хрысціянства, князь Мышкін і Гамлет... Але паступова найвышэйшай воляй мастака ўсё складаецца ў адзінае цэлае, імя якому — Чалавек, і прызначэнне якога — зрабіць выбар.

Аляксандр пакутуе бяздзеяннем і шалёным жаданнем выратаваць чалавецтва! І гэтыя пакуты Таркоўскі выражае так, як мог вырашыць толькі Таркоўскі.

У кадры герой самотна сядзіць каля дрэва. Ён гаворыць пра грахоўнасць цывілізацыі, якая трымаецца на сіле і ўладзе. Раптам страшэнны вецер пачынае хіліць да зямлі высокую траву; ствараецца адчуванне ненатуральнасці, трывогі, прадвызначанасці. І гэтая трывога выліваецца ў першы, пазней некалькі разоў паўтораны, апакаліптычны прывід Аляксандра: разбураны свет, перавернутая машына, рэшткі таго, што некалі было людзьмі, жудасныя белыя ахлопкі, што падаюць зверху. А пад рысай гэтых руін безабаронна і зыбіста з'яўляюцца мілыя акуратныя дамкі, што быццам дыхаюць спакоем. Кадр з дамкамі перавернуты. Гэта тое, што знаходзіцца за рысай, — тое, чаго ўжо нельга вярнуць. *Рэчаіснасць — катастрофа.*

Эпізод з травой, якую гне вецер,—цытата са стужкі «Люстэрка». У «Ахвярапрынашэнні» шмат цытат з гэтай карціны, для Таркоўскага — этапнай. Рэжысёр у апошнім творы дасягае такой свабоды, што можа цытаваць сябе. Гэта абумоўлена, у першую чаргу, жаданнем выявіць крэўную роднасць гэтых стужак, замешаную на поўным самавыяўленні душы мастака; абедзве яны — спавядальныя.

Ідэя ахвяравання заяўлена ў карціне адразу, яна імкліва ўрываецца з музыкай Баха, якая ўражвае сваёй глыбінёю, напружаннем, драматызмам. Вызначальнасць гэтай ідэі будзе падкрэсліваць настойлівая ўвага камеры да рэпрадукцыі «Пакланенне вешчуноў» Леанарда да Вінчы — яна знаходзіцца ў доме Аляксандра. Апошні раз выява карціны з'явіцца той жахлівай ноччу, калі сальецца рэальнае і ірэальнае, уяўнае іява, калі праз жахі і пакуты герой прыйдзе да яснага ўсведамлення таго, што *неабходна рабіць.*

Узяўшы за апорныя пункты сваёй мастацкай канструкцыі «Страсці паводле Матфея» Баха — як вынік, як свядомае прыняцце пакут, ахвяравальны подзвіг, і «Пакланенне вешчуноў» да Вінчы — як пачатак, як першае памінанне аб прадвызначанні, як дар, за які будзе плата, Таркоўскі падоўжыць шлях, па якім пойдзе ягоны герой — шлях «пакутніцкай мужнасці».

Пагроза, якая цьмяна непакоіла Аляксандра, уварвецца з тэлевізійным паведамленнем пра ядзерны выбух. Як перадаць стан людзей, што яшчэ не ўсвядомілі, але ўжо стаяць перад рэальнасцю гібелі? Рэжысёр знаходзіць вырашэнне, і яно па сіле ўздзеяння нас скалане. Мы не бачым тэлевізійнага выступлення, мы толькі яго чуем, але водбліскі ад тэлевізара б'юць па тварах. Думкі, «заведзеныя» на велізарную хуткасць, ляцяць, сутыкаюцца, зноў ляцяць...

...Катастрофы не будзе. Наступны дзень прыйдзе ціха і звычайна, як заўсёды. Але сваю клятву — любою цаною спыніць згібенне свету — Аляксандр выканае...

У фінале карціны, калі герой падпальвае свой дом, і санітарная машына адвозіць вар'ята, гучыць японская музыка, з якой раптоўна праб'юцца гукі бахаўскай пасіёны і будуць набіраць моц, пакуль не запоўняць усю гукавую прастору карціны. Спалучаючы дзве музычныя тэмы, Таркоўскі спалучае дзве ідэі і падкрэслівае, што другая мае несумненную перавагу. Можна пазбыцца пакут, калі адмовішся ад жадання ў імя сябе, — гэта першая ступень чалавечага ўдасканалення. Можна прыняць пакуты ў імя ўсіх і адмовіцца ад сябе, — гэта вышэйшая. Гэтыя пакуты не маюць нічога агульнага з дагматамі будызму і хрысціянства. Выкарыстоўваючы рэлігійныя матывы як сродак выяўлення, Таркоўскі стварае мастацкі вобраз, у якім адлюстроўваецца духоўнае прасвятленне яго героя.

адметнасць, мастацкая сталасць. Што, зашмат дыфірамбаў? Але ж яна — актрыса ў сапраўдным значэнні гэтага слова.

Да актрысы прыйшла сталасць, ад актрысы не пайшла маладосць — у адчуванні жыцця, у здольнасці здзіўляцца, нешта адчыняць і адкрываць для сябе. Клебановіч не выкладае ў інстытуце, але мае вучняў. Бо сама ўсё жыццё вучылася і вучыцца. З ёю лёгка працаваць у пары над роляй — яна паважлівая, тактоўная, шчодрая на знаходкі. Валодае рэдкім дарам рэжысёрскага бачання п'есы і ролі, філасофскага асэнсавання, уменнем самастойна «нараджаць» вобраз — дзякуючы шчасліваму спалучэнню эмоцый і розуму.

— Вольга Міхайлаўна, некалькі слоў для тых, хто сёння толькі пачынае акцёрскую біяграфію...

— Не важна, калі не іграеш прэм'еру. Заўсёды прыйдзе твой вечар, калі застанешся сам-насам са сваім гледачом і скажаш яму тое, што хочаш і можаш сказаць.

Актрыса Вольга Клебановіч адбылася. Ці настолькі, наколькі магла і хацела? Ці могуць творчыя прастоі, фізічныя і духоўныя страты зрабіцца моцным стымулам для станаўлення акцёрскай асобы?..

Не кожнаму таленавітаму маладому акцёру пашанцуе не згубіць веру ў сябе, не зламіцца. Акцёрскі лёс Клебановіч пацвярджае простае старое правіла нашай рэжысуры: рабіць стаўку на тых, хто ўжо адбыўся. Пэўна, гэта правільна, але правільным магло б быць і не толькі гэта: «Ніводны бліскучы вынік не скупіць творчых і чалавечых выдаткаў», — сказаў неяк А. Эфрос. Дык давайце ж лічыцца з залежнасцю і крохкасцю акцёрскіх і рэжысёрскіх — нашых чалавечых лёсаў. Каб не выспявала балючая ўнутраная незадаволенасць ад таго, што ўжо немагчыма выправіць. Каб наш вечар заўсёды надыходзіў своечасова.

Таццяна **УГРЫНОВІЧ.**

Нерв гэтага твора праходзіць там, дзе побытавыя сітуацыі і фігуры пераносяцца з жыццёвага плана ў іншае вымярэнне: апавяданне пераходзіць у прытчу, і дэталі напаўняюцца пераносным, метафарычным сэнсам. У рамках кожнага эпізода Таркоўскі імкнецца паглыбіць дзеянне, даць карціну душы чалавека.

У першых кадрах «Ахвярапрынашэння» і ў канцы яго гучыць фраза, якая некалі мучыла Фаўста: «Было спачатку Слова». У Аляксандра яна гучыць сцвярджальна, у вуснах хлопчыка — сына Аляксандра, нямога ад нараджэння, які ўпершыню прамаўляе словы ўвогуле, да сцвярджэння дадаецца пытанне: «Чаму так, тата?» У межах, вызначаных гэтай фразай, паўторанай двойчы, ляжыць узыходжанне да ісціны: доўгае, цяжкае, з успышкамі слабасці і страху. Слова аплачваецца ахвярай. Толькі тады яно здольна штосьці змяніць.

Андрэй Таркоўскі належыць да таго тыпу мастака-мысліцеля, якому, паводле Дастаеўскага, «нужно мысль разрешить». Звярнуўшыся да найбольш вострых праблем рэчаіснасці ён смела і настойліва ішоў сваім шляхам. Ён рабіў фільмы, пра якія можна спрачацца, але якія стаяць на надзвычай высокім духоўным і мастацкім узроўні.

Мастацтва — гэта спосаб задаваць пытанні. І Таркоўскі ўпарта ставіў перад сабой адно і тое ж пытанне: што ёсць Ісціна? Паводле Таркоўскага, яна ў вечным пошуку і незадаволенасці, у бясстрашшы задаваць пытанні і ў здольнасці да самаахвяравання.

Маргарыта ЗАЙЦАВА.

ВЫСТАЎКІ

Мастацтва габелена — даўняе і вечна маладое ў сваім пастаянным абнаўленні — прыцягвае ў гэтыя дні ўвагу наведвальнікаў Палаца мастацтваў у Мінску, дзе працуе персанальная выстаўка лепшых твораў заслужанага мастака Украінскай ССР Людмілы Жогаль, імя якой добра вядома не толькі на Украіне, але і далёка за яе межамі. Габелены, выкананыя Л. Жогаль, прадстаўлены ў многіх музеях краіны, яны выкарыстоўваліся для афармлення шматлікіх грамадскіх будынкаў, дэманстраваліся на выстаўках у ГДР, Польшчы, Чэхаславакіі, ФРГ, Францыі, ЗША і іншых краінах.

Людміла Жогаль вучылася ў Кіеўскім дзяржаўным мастацкім інстытуце, а затым, пасля пераводу факультэта мастацкага тэкстылю, у Львоўскім дзяржаўным інстытуце прыкладнога і дэкаратыўнага мастацтва, які закончыла з адзнакай. Скончыла таксама аспірантуру Акадэміі мастацтваў і архітэктуры, з'яўляецца аўтарам пяці кніг і альбомаў, больш пяцідзесяці артыкулаў па праблемах дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва.

Габелены, прадстаўленыя на выстаўцы, сведчаць аб шырыні творчых інтарэсаў аўтара. Уражваюць трыпціх «Як не любіць такую зямлю...», «Майскія лугі», «Ода Кіеву», самастойныя творы «Знакі задыяка», «Болдзінская восень», «Урачыстасць Перамогі», «Кветкі воінам», «Вечны агонь», «Квітнеючая зямля», «Лета», «Восень» і іншыя работы. Яны нясуць на сабе адзнаку самабытнасці почырку Л. Жогаль, яе здольнасці ствараць мілагучныя вобразныя кампазіцыі.

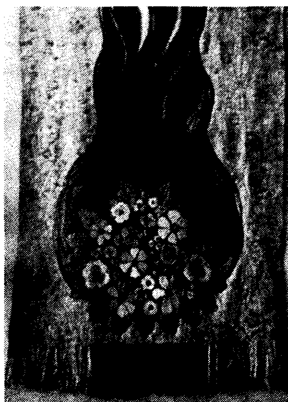

Л. ЖОГАЛЬ. «Вечны агонь».

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

ЧАГО Ж ЁН ЧАКАЕ, КІНАПРАКАТ?

Відаць, яшчэ многія згодзяцца з крытыкай у адрас кінапракату, якая прагучала ў артыкуле Т. Цюрынай «Мёртвы сезон» скончыўся?» («ЛіМ», № 43, 1987 г.), у водгуках чытачоў (№ 52, 1987 г.). Работнікі пракату ў сваю чаргу з лічбамі ў руках абвергнуць, мабыць, тыя ці іншыя пазіцыі, сюю-тую крытыку прызнаюць і г. д. Усё гэта аўтар палемічных нататак, трэба думаць, прадбачыў.

Кінапракат заўсёды быў і заўсёды застаецца дзяржаўнай арганізацыяй, цалкам падпарадкаванай масе (часам проста супрацьлеглых) дырэктыў з верхніх інстанцый. Далёка не самастойна вядзе ён рэпертуарную палітыку ў маштабах краіны, выконваючы пастаўленую перад ім задачу—«качаць касу». Але справа нават не ў тым, што кінапракат сёння дрэнна робіць адно і зусім не робіць другое. Кінапракат сёння ўвогуле займаецца не сваёй справай — ад гэтага ўсе яго беды. Парадаксальна? Але гэта факт. Наш кінапракат узяў на сябе вызначэнне рэпертуарнай палітыкі, за што не раз і быў пакараны. Для гэтага яму не хапае, як зусім справядліва адзначае Т. Цюрына, умення зарыентавацца ў замежным кіно, не хапае «дзелавых людзей з пачуццём бізнесмена і кінамана». Але давайце ўсё ж, паклаўшы руку на сэрца, прызнаемся, што ўсе грахі кінапракату — гэта яшчэ і люстэрка, у якім адбіваецца недапрацоўка Саюза кінематаграфістаў, Дзяржкіно, празмерны «патранаж» шэрагу дзяржаўных арганізацый і г. д., увогуле, і наша няўменне працаваць таксама. Штосьці я не прыпомню выпадку, калі б кінакрытык выказаў жаданне ўзначаліць кінатэатр, навучыць метадычнай рабоце ўпраўленне кінафікацыі і г. д. Далей простага заўважання недахопаў справа не ідзе. Канечне, выяўленне недахопаў — справа важная, але сёння гэтага мала. Сёння патрэбны канкрэтныя прапановы па іх пераадоленні. Ёсць яны і ў артыкуле Т. Цюрынай. Аднак... побач з каштоўнай прапановай аб пераўтварэнні вялікіх кіназалаў у некалькі малых ідзе прапанова «пад патранажам Міністэрства культуры, а не Дзяржкіно». Даруйце, але чым адна чыноўніцкая арганізацыя адрозніваецца ад другой? Ці ёсць у гэтым сэнс? А можа, Міністэрства культуры рэспублікі — ідэальная арганізацыя, і пры адным судакрананні з ёю беларускі кінематограф і кінапракат «вылечыцца» ад недахопаў? Дальбог, наіўна.

Наўрад ці трэба таксама ўскладаць клопат па арганізацыі кінаклубаў на адзін кінапракат. Безумоўна, без кінаклубаў «сёння нельга і марыць пра сучасны ўзровень работы з фільмамі». Аднак нават існуючыя кінаклубы задыхаюцца без удзелу ў іх рабоце прафесійных кіназнаўцаў і кінакрытыкаў. Гэта адбываецца і ў прыгаданым у артыкуле гродзенскім «Ракурсе», і ў сельскіх кінаклубах, пра якія секцыя кінакрытыкаў нават не падазрае, і ў сталічных кінаклубах. Занадта лёгка ўмясцілася ўся прапагандысцкая работа і кінапапулярызатарства беларускіх кіназнаўцаў у невялікай кіназале Дома кіно, дзе сёмы год запар, як з гонарам сцвярджаюць яго арганізатары, праходзяць заняткі семінара па падрыхтоўцы кінапрапагандыстаў «Этапы, стылі, майстры». За межамі камернага семінара падзвіжніцтва кінакрытыкаў у супрацоўніцтве з кінаклубамі заканчваецца. Вядома, ёсць і некалькі шчаслівых выключэнняў з гэтага сумнага жыццёвага правіла, але яны — на жаль—надвор'я не робяць.

Калі Саюз кінематаграфістаў у стане сёння ўзяць на сябе вызначэнне рэпертуарнай палітыкі ў рэспубліцы сумесна з Дзяржкіно, то ён павінен гэта зрабіць. Аднак калі кінапракат гайдануў маятнік у бок забаўляльнай прадукцыі і «замежнай халтуры», сёння, баюся, маятнік можа лёгка гайдануцца назад, цалкам выцесніўшы тое, што намі практычна не вывучана — «баевікі» з іх механізмам глядацкага поспеху.

Кінакрытыкі ў даследаванні феноменаў кінапракату арыентуюцца на эстэтычны крытэрый, калі ж фільм яму не адпавядае, значыць — халтура. Але паняцце «касавы фільм», як мне здаецца, не валодае эстэтычнай якасцю, ніколі не валодала і валодаць не будзе яшчэ дастаткова доўга, а таму гэтае паняцце і не падпарадкоўваецца разгляду з гэтага пункту гледжання. Верагодна, уступаюць у сілу нейкія камунікатыўныя функцыі — праўда, гэта матэрыял для навуковага даследавання. Б. Брэхт заўважаў, што «вкус публики не улучшится, если фильмы очистятся от безвкусицы, зато фильмы станут хуже. Ибо, кто знает, что отбрасывается с безвкусицей? Безвкусица масс коренится глубже в действительности, чем вкус интеллектуалов»...

Кіно, як і кожная іншая форма культуры, мае сваю экалогію з рознымі экалагічнымі нішамі, адведзенымі пад розныя фільмы (як у стылявых, так і ў мастацкіх адносінах). Аналагічна, як і ў раслінным свеце: ёсць падлесак, трава, што затрымлівае гаючую вільгаць для дрэўволатаў, ёсць і вяршаліны, ствалы і кроны. Паспрабуйце знішчыць падлесак — загінуць дрэвы. Таму ёсць у экалогіі кінематографа і месца для культуры «масавай», не можа не быць. Ва ўсе часы існуе барацьба нізкага і ўзвышанага ў мастацтве, дагэтуль яшчэ невядомы нам механізмы перацякання розных ідэй, сюжэтаў, структурных элементаў з нізкага ва ўзвышанае. Не трэба думаць, што на Захадзе Бергман ці Феліні ратуюць «касу», але колькі чэрпаюць яны для сваёй творчасці з «замутнёных крыніц «масавай культуры»?!

Таму свая экалогія павінна быць і ў мінскім кінапракаце. Гаворка не пра адзін кінатэатр праблемнага фільма, хоць і гэта трэба. Усе фільмы маюць права на жыццё, я не агаварыўся, менавіта **ўсе!** Вызначэнне «нішы» для кожнага кінатэатра ў агульным рэпертуарным ладзе — справа кожнага індывідуальнага дырэктара кінатэатра, які ведае добра свайго гледача, соцыум свайго раёна. Рэпертуарная палітыка ў гэтым сэнсе—падтрыманне агульнага збалансаванага цэлага, у якім раўнапраўна існуюць кінаклубная «сетка гарантаванага пракату» і «баевікі», якія з задавальненнем глядзяць не толькі неадукаваныя кінагледачы; кінатэатры праблемнага і элітарнага фільма, тут жа і кінатэатры фільмаў індыйскай вытворчасці.

Гэтая экалогія дасць нам і дэмакратыю відовішчаў, дзе не будуць заціснуты і будуць улічаны густы самых розных пластоў кінагледачоў. А задавальненне імкнення гледачоў да відовішчаў — найстаражытная задача.

А як жа выхаванне гледачоў? Па-мойму, гэта дэмагагічны прыём. Адзінае, што ў стане зрабіць кінаклубы нават элітарнага напрамку, дык гэта прадаставіць магчымасць гледачу знайсці сваё месца ў сістэме кінавідовішчаў, знайсці сваю сістэму каардынат ва ўспрыманні твора мастацтва, вызначыць свой узровень для далейшай самаадукацыі ці самавыхавання. Выхаваць гледача дадзена толькі яму самому.

Дык «чаго ж чакае кінапракат»? Ён і чакае нашай з вамі, таварышы прафесійныя крытыкі, дапамогі ў канкрэтных справах перабудовы застарэлай і недасканалай сістэмы. Чакае гэты няшчасны кінапракат ініцыятывы і ад простых гледачоў, таму што па распараджэнні зверху адбываюцца ўрачыстыя адкрыцці толькі мёртванароджаных кінаклубаў. Чакае кінапракат, магчыма, яшчэ і таго, што хтосьці, нарэшце, стоміцца ад размоў і пачне рабіць справу. А яшчэ, вядома ж, патрэбны пракату і рэарганізацыя (не для рапарту, а каб працаваць стала лягчэй), і камп'ютэры, і рэзкае скарачэнне службовых папер, і г. д.

Алег СІЛЬВАНОВІЧ,
старшыня кінаклуба «Профіль».

г. Мінск.

Часопісы ў сакавіку

«ПОЛЫМЯ»

Аб сённяшнім стане Нарачы разважае ў артыкуле «Плямы на жамчужыне» В. Лапцік.

З вершамі выступаюць Р. Барадулін, С. Басуматрава, А. Лойка, Д. Бічэль-Загнетава, М. Пазнякоў. У раздзеле «З літаратурнай спадчыны» — неапублікаваныя творы А. Бачылы.

Проза прадстаўлена раздзеламі з кнігі «Трое» М. Лужаніна, апавяданнем «Пісьмы Караліне» І. Капыловіча, заканчэннем рамана Л. Дайнекі «След ваўкалака».

Грамадска - палітычныя погляды Каруся Каганца разглядае М. Біч («Ад родных ніў»). А. Яскевіч піша пра нашага земляка І. Ужэвіча («З кагорты пачынальнікаў»). Некаторыя старонкі гісторыі беларускага балета гартае Ю. Чурко («Дарогі творчасці»). А. Васілевіч успамінае пра М. Ткачова («Прыношу запозненыя кветкі»).

У раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства» — артыкулы А. Лысенка «Цямнее край зубчаты бору...» (сучасная публіцыстыка) і С. Андраюка «Вёска — маці наша» (слова пра «Алімліяду» І. Пташнікава).

Кнігі рэцэнзуюць У. Гніламёдаў («Повязь» Н. Гілевіча), Д. Бугаёў («Каліна зімы» Я. Янішчыц), М. Кенька («Цёплы пух адуванчыкаў» У. Рубанава), У. Боган («Беларуская мова ў 8 класе» Р. Аляхновіч).

Прадстаўлены раздзелы «Культура мовы», «З рэдакцыйнай пошты» і «Дзядоўнік на Парнасе».

«БЕЛАРУСЬ»

Пад рубрыкай «Актуальны погляд» публікуецца артыкул Р. Баравіковай «Як застацца жанчынай?».

У нумары — нарысы «Выратавальны круг генетыкаў» А. Шагуна, «Фронт работ брыгадзіра Гайдучыка» Н. Цыпіса, «Вадалазы» В. Зданюка.

Друкуюцца вершы Л. Філімонавай, А. Канапелька, К. Шэрмана (пер. з іспанскай В. Сёмухі), А. Бачылы, урывак з рамана Т. Бондар «Спакуса», у якім расказваецца пра юначыя гады Ефрасінні Полацкай.

Да 120-годдзя з дня нараджэння М. Горкага прымеркаваны артыкул Т. Дасаевай «Суровы рэаліст і ўзнёслы рамантык».

Сярод іншых матэрыялаў — працяг гутаркі А. Шабаліна з Л. Яўменавым «На парадку дня — правы чалавека», артыкул Л. Брандабоўскай «Пачынаючы з праўды», рэцэнзія А. Савіцкага на кнігу Г. Васілеўскай «Крылы», пачатак аповесці Ж. Сіменона «Пад страхам смерці» (пер. з французскай А. Асташонка), чарговая старонка «Анталогіі беларускай паэзіі 20-х гадоў», гумарэска Г. Каржанеўскай «Вучыся вязаць!».

«НЁМАН»

Рубрыку «Нёман» на Палессі» працягвае паэтычны рэпартаж, напісаны Я. Янішчыц (пер. В. Тараса) і Б. Спрынчанам. Паэзія прадстаўлена таксама творамі В. Коўтун (пер. Т. Лейка) і Н. Громавай.

Друкуюцца аповесць Л. Вакулоўскай «Вальфрам — метал цвёрды» і пачатак рамана-эсэ А. Лойкі «Францыск Скарына» (аўтарызаваны пераклад Г. Бубнава).

У раздзеле «Публіцыстыка і нарысы» выступаюць В. Казько («Па кім сёння звоніць звон») і В. Дубінка («На далёкіх шляхах»).

Матэрыялы У. Румянцава «Шлях у рэвалюцыю», А. Мурашова «Партызанская бяроза», Д. Харык «Яго светлы вобраз» аб'яднаны ў раздзеле «Запіскі. Успаміны. Дакументы».

«Фальклор і літаратура» — артыкул У. Конана.

Змешчаны рэцэнзіі В. Стральцовай (на кнігу В. Вярбы «Яраслаўна») і В. Жыбуля (на зборнік прозы А. Цяжкага «Дзе мой дом?»).

Завяршае нумар раздзел «Учора. Сёння. Заўтра».

«ЛіМ» ВЫСТУПІЎ. ЯКІ ВЫНІК?

«СМОГ»

Пад такім загалоўкам у «ЛіМе» ад 27 лістапада 1987 года быў надрукаваны артыкул, у якім расказвалася пра надзвычай небяспечную экалагічную абстаноўку ў г. Наваполацку, — менавіта пра забруджванне атмасфернага паветра шкоднымі выкідамі мясцовых прамысловых прадпрыемстваў.

Як паведаміў рэдакцыі намеснік старшыні Віцебскага аблвыканкома, старшыня планавай камісіі А. Палейка, — «Артыкул вельмі своечасова, востра ставіць праблемы аздараўлення навакольнага асяроддзя ў г. Наваполацку. Выкладзеныя ў ім факты ўважліва разгледжаны і аблвыканкомам і Наваполацкім гарвыканкомам. Яны абмеркаваны на месцы з удзелам міністра нафтаперапрацоўчай і нафтахімічнай прамысловасці СССР Н. Лямаевым, кіраўніцтва абкома КПБ і аблвыканкома. Як было адзначана, складаная экалагічная абстаноўка ў горадзе з'явілася вынікам перавагі ведамасных інтарэсаў саюзных міністэрстваў у развіцці вытворчасці, а таксама адсутнасці сучасных эфектыўных тэхнічных рашэнняў, якія б выключалі выкіды шкодных рэчываў у паветра. Нягледзячы на тое, што ў выніку праведзеных прыродаахоўных мерапрыемстваў у 1987 годзе валавыя выкіды шкодных рэчываў у атмасферу знізіліся на 20 працэнтаў у параўнанні з 1980 годам, забруджванне атмасфернага паветра працягваецца ў небяспечных для здароўя насельніцтва памерах.

У сувязі з гэтым, з удзелам НДЭІ Дзяржплана БССР распрацаваны праект комплекснай праграмы развіцця Наваполацкага прамысловага вузла на перыяд да 2005 года. Аблвыканкомам унесены прапановы Савету Міністраў БССР і адпаведным саюзным міністэрствам па абмежаванні будаўніцтва новых хімічных, нафтахімічных і мікрабіялагічных вытворчасцей у горадзе, укараненні безадыходных і экалагічна чыстых тэхналогій. Наваполацкім гаркомам КПБ і гарвыканкомам зацверджаны комплексны план прыродаахоўных мерапрыемстваў на 1987—1990 гг., які цяпер рэалізуецца».

Адгукнуўся на выступленне «ЛіМа» і намеснік старшыні Дзяржплана рэспублікі М. Карнiевіч. Ён расказаў аб захадах, якія прымаюцца для змяншэння забруджвання атмасфернага паветра ў Наваполацку. У прыватнасці, плануецца перавод Наваполацкай цэц, якая зараз выкарыстоўвае ў якасці паліва мазут, на прыродны газ. Плануецца ўкараненне безадыходнай тэхналогіі на прадпрыемствах, узвядзенне збудаванняў лакальнай ачысткі і даачысткі сцёкавых вод, тэхнічнага пераўзбраення аб'яднанняў «Наваполацкнафтаоргсінтэз», «Палімір», завода БВК.

«У артыкуле справядліва адзначана, што ў выкідах прамысловых прадпрыемстваў горада ўтрымліваецца сінільная кіслата і іншыя вельмі шкодныя рэчывы, на якія сапраўды няма методык вызначэння», — напісаў у рэдакцыю намеснік начальніка Беларускага рэспубліканскага ўпраўлення па гідраметэаралогіі і кантролі прыроднага асяроддзя Ю. Пакумейка. Ён адзначыў, што, БелУГКА ў апаратыўным парадку ўкараніла работы па прагназіраванні ўзроўняў забруджвання паветра ад адзіночных крыніц выкідаў завода БВК, «Палімір», «Наваполацкнафтаоргсінтэз». Для гэтых мэт распрацаваны парадак і схема перадачы прагнозу прадпрыемствам на бліжэйшыя суткі, каб яны маглі рэгуляваць выкіды шкодных рэчываў у залежнасці ад небяспечных метэаўмоў.

З фактамі, прыведзенымі ў артыкуле, пагадзіліся ў сваіх лістах у рэдакцыю галоўны інжынер «Паліміра» Г. Платонаў, намеснік галоўнага інжынера па ахове прыроды Наваполацкага завода БВК І. Шайнікаў, намеснік старшыні Наваполацкага гарвыканкома Р. Радзіёнава.

Калі гэтыя адказы з афіцыйных устаноў былі падрыхтаваны да друку, рэдакцыя атрымала ліст ад апаратчыка Наваполацкага вытворчага аб'яднання «Палімір» А. Касарэвіча, які мы таксама вырашылі надрукаваць.

НЕ ХАВАЦЦА ЗА ЧУЖЫЯ ПЛЕЧЫ

Думаю, што выкажу агульную думку большасці навапалачан—газета заняла правільную пазіцыю, змясціўшы на сваіх старонках матэрыял, прысвечаны забруджванню паветранага асяроддзя горада.

На працягу пяці гадоў я быў дэпутатам Наваполацкага гарадскога Савета народных дэпутатаў (з 1982 па 1987 гг.). І на працягу гэтага часу не раз быў сведкам таго, як многія дэпутаты ставілі на чарговых сесіях пытанне аб забруджванні паветра і вады прамысловымі выкідамі нашых нафтахімічных і мікрабіялагічных гігантаў. А ў адказ—супакойваючае: усё, маўляў, у норме, некаторыя наваполачане карыстаюцца нездаровымі чуткамі, якія распаўсюджваюць некампетэнтныя асобы. Гэтыя словы падмацоўваліся іранічнымі ўсмешкамі як кіраўніцтва гарвыканкома, так і тых асоб, каму ў першую чаргу належала клапаціцца аб здароўі насельніцтва—работнікаў аддзела аховы здароўя гарвыканкома і санэпідэмстанцыі. Затое ў прыватнай размове з імі, калі гаворка заходзіла аб дрэнным самаадчуванні (а я ўжо амаль тры гады хварэю хранічным бранхітам), яны, азірнуўшыся па баках, амаль шэптам казалі: «Паветра ў нас у горадзе вельмі забруджанае, вам, Анатоль Міхайлавіч, трэба адсюль куды-небудзь выбірацца (!)».

Я не называю імёнаў гэтых людзей, не хачу, каб яны палічылі гэта асабістай помстай, але, калі надрукуеце мой ліст, думаю, што яны пазнаюць сябе. Як ні дзіўна, яны і сёння знаходзяцца на кіруючых пасадах і трымаюцца ранейшай пазіцыі, якую можна выказаць словамі — «абы ціха». Вось так і адбываецца ў жыцці: самі хварэюць і ў той жа час з-за сваёй беспрынцыпнасці, боязі паплаціцца пасадай прымушаюць пакутаваць тысячы людзей.

Прызнацца, я раней мала верыў у дзейснасць грамадскай думкі, а таму вельмі ўдзячны тым наваполачанам, чые лісты прабілі нарэшце сцяну ведамаснага бар'ера. Аб гэтым гавораць і апошняя пастанова Віцебскага абкома партыі: «Аб фактах грубага парушэння жыллёвага заканадаўства на заводзе «Вымяральнік» горада Наваполацка, у радзе гарадоў і раённых цэнтраў вобласці».

Знаёма мне і апісаная вашым карэспандэнтам сітуацыя з будаўніцтвам Даўгаўпілскай ГЭС. Наваполачане аб ёй не былі праінфармаваны. Праўда, на адной з сесій наш былы мэр горада У. У. Бічанін, спаслаўшыся на адсутнасць фінансаў, выказаў спадзяванні, што ў хуткім часе гораду перададуць ледзь не дармовыя грошы, бо на Заходняй Дзвіне ўзнімаецца ўзровень вады і мы нават будзем мець магчымасць пабудаваць набярэжную. Але вось пра тое, што за гэтым паўстае карціна прымусовага перасялення насельніцтва з вёсак, якія затоплены, пра тое, што затапленне прынясе нам велізарную шкоду, не было сказана ні слова.

Бяда наваполачан у тым, што санітарныя органы, відаць, падладжваючыся пад «афіцыйную думку», вельмі часта не паказвалі сапраўдныя лічбы, якія характарызуюць забруджанасць паветра ў горадзе.

Некаторыя схаваныя лічбы мне паказалі ў кнігах рэгістрацыі замераў (гэтыя кнігі хаваюць ад чужога вока, як вялікую дзяржаўную тайну). На жаль, не магу назваць людзей, якія мне дапамаглі азнаёміцца з іх зместам, бо яны будуць мець за гэта вялікія непрыемнасці. Прывяду некаторыя прыклады па нашым прадпрыемстве. Пэўны час я працаваў апаратчыкам на вытворчасці ядахімікатаў на вузле перагонкі сінільнай кіслаты. У час працы і асабліва ў момант пуску загазаванасць па «сінільцы» ў 10—20 разоў перавышала ГДК — гранічна дапушчальную канцэнтрацыю шкодных рэчываў у паветры. Гэтыя замеры рабіла лабарантка па санітарыі, стоячы ў процівагазе з помпай адбору проб. Ампула з рэагентам у яе руках проста на вачах рабілася чорнай. Мы выходзілі з памяшкання, праходзілі па вуліцы метраў 30—40 і падыміліся ў памяшканне апаратарскай. Тут яна рабіла аналіз пробы «бруду» з маёй вопраткі або валасоў. І тут паказчыкі ў шмат разоў перавышалі ГДК.

Аб гэтым ведала кіраўніцтва, але, на жаль, наша абсталяванне было айчыннае і выканаць на ім ахоўныя меры было проста немагчыма. Мы хацелі выклікаць супрацоўнікаў газавыратавальнай службы, але нам адказалі, што ім забаранілі ездзіць да нас, бо, маўляў, іх прыезды перашкаджаюць (?) нам працаваць.

Вельмі незадаволена маё начальства, калі я пачынаю гаварыць аб тым, што другая чарга «Нітрон-ІІ», або вытворчасць мапан-валокнаў, асабліва яе італьянская частка, запускаюцца з перавышэннем ГДК у шэсць-дзесяць разоў. Скажаш гэта кіраўнікам завода—яны пачынаюць пярэчыць з усіх сіл. На нядаўнім пасяджэнні прафкома вытворчасці «Нітрон» я прывёў гэтыя звесткі і ў адказ пачуў, што гэта няпраўда. А між тым, увесь дыметыл-фармамід (ДМФ) магутнымі вентылятарамі выкідваецца ў паветра і вецер нясе яго ў горад. У час свайго падарожжа гэтае рэчыва аб'ядноўваецца з іншымі і ператвараецца ў страшэнны «кактэйль», якім дыхаюць гараджане.

Бяда наша ў тым, што ў пагоні за хутчэйшым пускам прамысловых аб'ектаў не будуюцца ачышчальныя збудаванні. Не будуюцца запасныя ёмкасці, дубліруючыя лініі, не ставіцца аўтаматыка.

Часам нашы прапагандысты расказваюць, якая дрэнная тэхніка бяспекі на замежных прадпрыемствах. А ў нас? Эканомячы грошы, наша міністэрства, купляючы ў Італіі абсталяванне, не закупіла там тэлекамеры, якія б далі магчымасць палепшыць тэхніку бяспекі па вытворчасці валокнаў.

Больш як на 60 працэнтаў зношаны асноўныя фонды не шага прадпрыемства. Паспрабуйце знайсці неабходную арматуру, вентыль, засоўку. Здаецца, толькі што адрамантавалі вузел, глядзіш, а з яго ўжо льецца і свішча не толькі пара і вада, але і кіслата, шчолач і іншыя хімрэактывы.

Усе гэтыя факты, дарэчы, спараджаюць у рабочых абыякавасць да працы, да выканання сваіх абавязкаў.

Раскажу яшчэ вось пра што. У нашым горадзе ўзнікла нефармальная група «Экас», якая паставіла сваёй мэтай дабівацца паляпшэння экалагічнай абстаноўкі. Наладзіліся ў яе кантакты з новым першым сакратаром Наваполацкага гаркома партыі В. Панталеевым. Што ж, хай іх, як кажуць, напаткае ўдача.

На заканчэнне некалькі слоў пра сябе. Працую апаратчыкам на вытворчым аб'яднанні «Палімір» з ліпеня 1972 г. Маю сярэднюю адукацыю. Жанаты, двое дзяцей—дачка і сын.

Калі ў наш горад яшчэ раз прыедзе ваш карэспандэнт, буду рады дапамагчы. Спадзяюся, што «ЛіМ» таксама акажа нам падтрымку.

Анатоль КАСАРЭВІЧ.

г. Наваполацк.

СТО РАДКОЎ ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ

«Прывітанне ад Воланда!»

«Майстры». П'еса-фантазія А. Дударава паводле рамана М. Булгакава «Майстар і Маргарыта». Пастаноўка В. Маслюка. Мастак — В. Пераберын. Кампазітар — Я. Глебаў.

Рускі тэатр БССР імя М. Горкага. 20 лютага 1988 г.

Словы гэтыя надрукаваны на рознакаляровых кавалачках паперы, якія лятаюць над радамі партэра. Іх можна ўзяць на памяць. На адвароце подпіс — «Азазэла»...

Пра што спектакль? У чым яго галоўны канфлікт, вылучаны А. Дударавым і В. Маслюком?

У гісторыі чалавецтва ўбачана і даследуецца дзіўная заканамернасць. На розных гістарычных этапах з'яўляліся і з'яўляюцца тыя, каго завуць Майстрамі — людзі таленавітыя, адметныя, падзвіжнікі духу. Некаторыя з іх, як філосаф Іешуа, спавядаюць ідэю дабрыні і спагады да бліжняга; іншыя ствараюць выдатныя раманы... Не так і важна, чым займаюцца гэтыя людзі, але варта толькі з'явіцца на зямлі чарговаму Майстру, як побач з ім з нейкай фатальнай непазбежнасцю паўстае чарговы Іуда. Канфлікт гэты вечны, змяняюцца толькі гістарычныя дэкарацыі. І невыпадкова, што Майстра-Іешуа іграе адзін акцёр, У. Шэлестаў, гэтаксама як Іуду-Майгеля — А. Якаўлеў, а Стравінскага-Пілата, са згоды якога здзяйсняецца здрада, — Ю. Сідараў. Усё, што адбываецца, — адбываецца па-за часам, і гэта падкрэсліваецца гранічна ўмоўным афармленнем сцэны — геаметрычна дакладнымі лініямі стэрыльна белых сцен.

З такой «трохкутнай» трактоўкай хочацца спрачацца. Бо на гісторыю Понцiя Пілата і Іешуа сам пісьменнік глядзеў хутчэй як на трагедыю ўлады, якая не мае духоўнага апірышча. Што тычыцца Іуды, дык ён у рамане ўвогуле персанаж другасны. І, на маю думку, галоўнае: той, хто ўважліва чытаў раман, прыгадае — у фінале Іешуа адмовіцца ўзяць Майстра да сябе «ў свет», растлумачыць, што той заслужыў адно толькі спакой, якога так мала зведаў у жыцці...

Перапрацаваўшы пэўныя лініі рамана, аўтары спектакля, тым не менш, эпізоды з Воландам пераносяць на сцэну практычна без змен. Дакладней, спрабуюць перанесці, бо адразу пачынае дзейнічаць закон «супраціўлення матэрыялу». Цяжка было, вядома, адмовіцца ад выдатных старонак кнігі, але як іх увасобіць? І ўвогуле ці могуць яны быць увасоблены на сцэне? Напрыклад, той жа баль у сатаны? Прызнаюся, калі ў спектаклі Азазэла дэкларуе, што рыпяць прыступкі пад крокамі дзесяткаў тысяч ног, а аркестрам шыбеннікаў, забойцаў і здраднікаў дырыжыруе кароль вальсаў Іяган Штраус — адчуваеш штосьці накшталт няёмкасці. А калі натоўп гасцей закруціцца ў «фантасмагарычным» танцы, і ўвогуле хочацца іранічна ўсміхнуцца: нас, гледачоў, палохаюць, а нам не страшна...

Аднак забудзем пра раман, зірнём на спектакль безадносна да першакрыніцы. На маю думку, не Майстры яго героі. Воланд (Р. Янкоўскі), рэзанёр і філосаф, — самая жывая фігура спектакля, вакол якой існуюць іншыя персанажы, на жаль, неадмысловыя і схематычныя. І сярод іх — Маргарыта, адна з прынцыповых няўдач і інсцэніроўкі, і сцэнічнага твора.

Ці варта казаць пра асобныя вартасці акцёрскіх работ і мастацкага афармлення? Думаецца, яны не могуць палепшыць агульнага ўражання. За межамі спектакля засталася і надзвычай тонкая лірыка, і вострая сатыра, і неверагодная фантасмагорыя, і глыбокая філасофія, — усё, за што мы так любім раман «Майстар і Маргарыта»...

Наталля КАСЦЕРАВА.

«Майстры». Сцэна са спектакля.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

МУЗЫКА

У песнях душа ажывае

Грані творчасці Валянціны ПАРХОМЕНКА

Думаю, цяжка знайсці чалавека — аматара беларускай народнай песні, як у нашай рэспубліцы, так і за яе межамі, — які не быў бы знаёмы з творчасцю Валянціны Пархоменка. Параўнальна нядаўна гэтая спявачка, выхаванка Дзяржаўнага народнага хору БССР імя Г. Цітовіча, прапагандыстка сапраўднай, спрадвечнай народнай творчасці, стала адзінай у Беларусі ўладальніцай залатога медаля на Міжнародным конкурсе фальклорных радыёзапісаў. «Золата» — за выканаўчае майстэрства...

Але сутнасць, вядома, не ў ганаровых званнях і не ў міжнародных прызах. Сутнасць у яе сур'ёзнай захопленасці беларускай песняй, нашым фальклорам, у выдатных вакальных дадзеных, у веданні сапраўднай манеры народнага выканання. Не перабольшу, калі скажу, што клопат пра лёс песенных скарбаў — крэўны сэнс жыцця Валянціны Пархоменка.

Адметнасць яе творчасці ў тым, што большая частка беларускіх народных песень, якія ў рэпертуары В. Пархоменка, перададзены спявачцы «ў спадчыну» — з вуснаў бабулі і маці. Яны ж навучылі і народнай манеры выканання. З маленства, разам з песнямі, перадалася Валянціне любоў да свайго народа. Словам, само асяроддзе, у якім яна гадавалася, спрыяла спасціжэнню таямніцы тых скарбаў, што завуцца беларускай народнаю песняй.

І сёння, нягледзячы на ладны выканаўчы вопыт, веданне вялізнай колькасці разнажанравых народных песень (я маю на ўвазе не тэарэтычнае веданне, а практычнае), салістка Дзяржтэлерадыё БССР заслужаная артыстка рэспублікі В. Пархоменка пастаянна заклапочана сваім рэпертуарам. Пашырае яго: сама вандруе па вёсках, займаецца збіраннем і класіфікацыяй фальклору. Уласныя пошукі і даследы дазваляюць ёй больш глыбока і дакладна, з першых вуснаў, спазнаваць характары і асаблівасці песень не толькі яе роднай Гомельшчыны, а розных рэгіёнаў Беларусі. І затым, дзякуючы шчодраму чыстаму голасу, душэўнай пранікнёнасці, — даносіць да слухача, робіць малавядомыя беларускія народныя песні багаццем іх прыхільнікаў.

Дарэчы, абаяльны яе талент прываблівае да нашай песні ўсё новых прыхільнікаў. Я ведаю, што Валянціну неаднаразова запрашалі, выконваючы пажаданні нашых сяброў з саюзных рэспублік, да ўдзелу ў радыёмастах паміж Мінскам і іншымі гарадамі краіны. Яна — удзельніца гутарак у радыёклубе «Фальклор». У перадачы «Моладзі пра музычнае мастацтва» В. Пархоменка вядзе цыкл «Знаёмства з беларускай народнай песняй», і нядаўні агляд у эфіры чытацкай пошты сведчыць, што нават заўзятыя рокеры не застаюцца абыякавымі і захоплена — зрабілі для сябе адкрыццё! — пачынаюць разважаць у пісьмах пра музычны фальклор. Гэта пасля таго, як паслухалі яе расказ і яе спевы.

А вось яшчэ адна грань творчасці спявачкі — запіс народных песень у дуэце з А. Казаком. На маю думку, існаванне такога дуэта прафесійных выканаўцаў — справа неабходная і заканамерная. На жаль, вельмі рэдка ў такіх малых выканаўчых складах прапагандуецца народная песня, мы страчваем гэтую традыцыю, хаця яна характэрная для беларускага народнага выканальніцтва, бадай, нават больш, чым спяванне вялікім хорам. Сапраўды, у невялікай вёсцы быў і адпаведны гурт спевакоў: ці то некалькі жанок з добрымі галасамі, ці то дуэты братоў, ці то якія іншыя сямейныя ансамблі... Да прыкладу, спецыялісты, ды і не толькі, ведаюць унікальныя ўзоры выканання народных песень менавіта малымі складамі — успомнім імёны Монічаў, Сцяпана Дубейкі, Ганны Вянгуры.

Дуэт В. Пархоменка і А. Казака толькі выпраўляецца ў жыццё, шукае аблічча, удасканальваецца, ды плён яго работы ўжо відавочны: удалыя запісы («Хадзіла, блудзіла», «А із-пад лесіку», «Дробны дождждык», «Ой, за гаем, гаем» і інш.), паспяховыя выступленні перад слухачамі нашай рэспублікі і за яе межамі. Добра прымалі дуэт на Днях Беларускай ССР у Маскве, высока ацаніў запісы народных песень у выкананні В. Пархоменка і А. Казака кампетэнтны мастацкі савет Усесаюзнага радыё.

Апошнім часам В. Пархоменка багата ўвагі надае стварэнню ансамбля народнай музыкі ў Дзяржтэлерадыё БССР. Даўно наспела неабходнасць у такім калектыве. Сёння, калі мы дбаем пра стан нашай культуры, пра стан беларускага музычнага мастацтва, фальклору, пра формы яго прапаганды, — стварэнне такога ансамбля, на мой погляд, сугучна вырашэнню надзённых задач і праблем. Вось чаму гэты новы калектыў вымагае асаблівай увагі, падтрымкі з боку кіраўніцтва Дзяржтэлерадыё рэспублікі і музычнай грамадскасці. Я спадзяюся, што глыбокае веданне беларускага фальклору, патрабавальнасць да сваёй працы, невычэрпная энергія, адданасць Валянціны Пархоменка роднай песні стануць зарукай поспеху новага ансамбля. Ансамбля, які горача вітаюць усе беларускія музыканты, шчыра заклапочаныя лёсам народнага мастацтва і зацікаўленыя ў таленавітым, творчым, жыццёвым развіцці яго традыцый.

І яшчэ адну рысу няўрымслівага характару В. Пархоменка не магу не згадаць. Імкненне да пошуку вядзе спявачку на супрацоўніцтва з аўтарамі сучасных песень. І тут раскрываюцца новыя грані яе майстэрства. З песні на вершы У. Някляева «Зямля мая» пачалося маё супрацоўніцтва з В. Пархоменка. Гэта быў яе першы запіс аўтарскай песні. Потым спіс папоўніўся: «Дом, дзе мы нарадзіліся», «Песня родная», «Азёры дабрыні», «Зямля бацькоў»... І вось ужо колькі гадоў беларускія кампазітары давяраюць права першага выканання многіх сваіх песень В. Пархоменка. Музыкальнасцю, артыстызмам, сардэчнасцю спявачка, можна сказаць, адухаўляе нашы творы.

Як музыкант музыканту я зычу Валянціне здзяйснення новых творчых задум і, канечне, новых запісаў песень. Іх чакаюць слухачы.

Леанід ЗАХЛЕУНЫ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

Адносна некаторых «метамарфоз»

ЗАНАДТА доўга нас супакойвалі: «Праўда заўжды пераможа». Яна сапраўды зрэдку перамагала, і складвалася ўражанне аб справядлівасці гэтай ісціны.

Але, аказваецца, перамагчы можна толькі ў барацьбе. І калі праўда перамагае, то гэта значыць, што за яе нехта ўвесь час змагаўся.

Яшчэ Сервантэс адзначыў характар барацьбы дабра са злом: «Злыя праследуюць дабрачыннасць мацней, чым добрыя яе любяць». У рэшце рэшт, па гэтай ісціне лёгка вызначыць, што ёсць дабро, а што — зло.

Узяцца за пяро мяне прымусіў артыкул спецыяльнага карэспандэнта «Знамени юности» А. Баранавай «Метамарфозы». Аб нацыянальнай культуры і культуры дыскусій (5.02.88). Як удзельнік рэспубліканскай нарады прадстаўнікоў самадзейных аматарскіх аб'яднанняў моладзі гісторыка-культурнага і краязнаўчага напрамкаў, лічу, што гэтая публікацыя — не што іншае, як фальсіфікацыя, разлічаная на недасведчанага чытача.

Здзіўляе артыкул не толькі тым, што не ўказана, дзе праходзіла нарада, хто прыняў у ёй удзел (пераважны ўзрост, сацыяльны склад, род заняткаў), хто яе арганізатар. Але і тым, што ў артыкуле не ўказаны прозвішчы прамоўцаў, не ўказаны тэмы іхніх дакладаў. Не ўказана мэта нарады і яе культурная праграма. Не адзначана, ці было дасягнута паразуменне паміж самадзейнымі аматарскімі аб'яднаннямі і ЦК ЛКСМБ, якія з запланаваных мерапрыемстваў не былі здзейснены і чаму.

Здавалася б — што можа быць прасцей праўды? Нічога не трэба выдумляць: пішы як было і ўсё! Аказваецца — не. Аказваецца, нешта трэба падфарбаваць, нешта ачарніць, аб нечым, можа, самым галоўным, зусім не сказаць.

А. Баранава ратуе за культуру дыскусій. Але ж культура дыскусій вымагае праўдзівага падання фактычнага матэрыялу і ўмення слухаць апанента.

Што ж піша яна, скажам, пра выступленне «супрацоўніка АН БССР» (па вядомых толькі Баранавай прычынах прозвішча яго не ўказана)? Яна даведалася, што двухмоў'е для грамадства недасягальнае, але зразумець сэнс пачутага не жадае. Бо па сутнасці ж у нас двухмоў'е адсутнічае, што сама аўтарка і пацвердзіла: «Например, неловко слушать, когда те же журналисты или, допустим, комсомольские работники испытывают растерянность при необходимости беседовать на белорусском».

Дарэчы: на беларускай ці на роднай? Калі на беларускай, то за тых журналістаў і камсамольскіх работнікаў можна толькі парадавацца. Не беларусы па нацыянальнасці, яны такім чынам выказваюць прыхільнасць да культуры беларускага народа, да той зямлі, якая стала для іх другой радзімай. Ну, а калі тыя работнікі — беларусы, то аб якім двухмоў'і можна весці размову? Варта было б заўважыць яшчэ, што і ў тых і ў другіх як мінімум — вышэйшая адукацыя.

Што адстойвае Баранава ў сваім артыкуле? Яна адстойвае лозунг: «Мова — сродак зносін». І таму перакanana, што «язык как общечеловеческая ценность должен служить объединению людей— а не их искусственному разобщению». Хочацца сказаць словамі таго ж «супрацоўніка АН БССР»: «Мова— гэта сродак культуры». Бо грошы зарабляць (у іншамоўнай, скажам, краіне) можна і моўчкі, дасягнуць паразумення з іншаземцам можна і на пальцах.

Я глыбока перакананы ў тым, што той, хто не страціў духоўны ідэал савецкага чалавека, на пытанне «Для чаго вам трэба руская мова?» адкажа: «Далучацца да культуры». Толькі сумнае пытанне ўзнікае: «А чаму гэта ў тых журналістаў і камсамольскіх работнікаў няма жадання далучыцца яшчэ і да роднай культуры?»

Вядома, было б лепш надрукаваць тую прамову «супрацоўніка АН БССР», тады кожны змог бы папулярна растлумачыць Баранавай, чаму дарослыя з Закаўказзя (маецца на ўвазе выпадак у рэстаране) да пары да часу засцерагаюць сваё дзіця ад уздзеяння двухмоў'я. Народ цяпер у нас адукаваны і змог бы сам разабрацца (можа, нават не адразу), дзе праўда, а дзе падман.

Выклікае пярэчанне і тое месца артыкула А. Баранавай, дзе яна папракае «нефармалаў» у тым, як яны пералічваюць сродкі ў фонд культуры. Тут элементарна ігнаруецца факт добраахвотнасці, свабоднага выбару: пералічваю на тое, на што лічу патрэбным.

Некалькі заўваг аб тым, як Баранава ацэньвае работу гістарычнай секцыі нарады.

Ёй чамусьці здаецца, што «княствы Полацкае, Літоўскае (ці, можа, усё ж Вялікае Літоўскае?), тэрыторыя, паходы, сімволіка...» не вартыя ўвагі. А я перакананы, што не будзь тых князёў, не будзь тых вояў — нашых продкаў, не будзь дзякуючы ім перамог у Кулікоўскай або ў Грунвальдскай бітвах, ці быў бы магчымы Вялікі Кастрычнік, ці славілі б мы цяпер нашу Савецкую ўладу?

Гісторыя рабіла шмат паваротаў, але пачыналася толькі аднойчы. Таму кожная гістарычная падзея мае выключнае значэнне. І зусім не да месца папрок Баранавай, быццам самадзейныя аматарскія аб'яднанні не цікавяцца сталінскім перыядам гісторыі нашай краіны. А якім чынам растлумачыць тады праведзенне імі Дня памяці 1 лістапада мінулага года?

Зноў жа — разлік на фальсіфікацыю. Бо калі б журналістка пісала ўсё так, як было на самай справе, то яна выказалася б пытаннем: «Да якога ж часу прадстаўнікам самадзейных аматарскіх аб'яднанняў не будзе дазволена працаваць у архівах, дзе захоўваюцца матэрыялы адпаведнага перыяду гісторыі?» І ў чытача не ўзнікла б ніякіх адмоўных адносін да іх дзейнасці.

«Рабочие не дадут разделить себя никакими сладкими речами о национальной культуре или «национально-культурной автономии». Рабочие всех наций отстаивают дружно, вместе... полную свободу... залог истинной культуры». Баранава называе гэтую ленінскую думку класічнай. Але класічнай яна будзе толькі тады, калі ў ёй не стане шматкроп'яў. А ў Леніна вось як сказана: «Рабочие всех наций отстаивают дружно, вместе, в общих организациях полную свободу и полное равноправие — залог истинной культуры».

Аказваецца, для Баранавай зарука сапраўднай культуры — толькі... «поўная свобода». Гэта азначае — як хачу, так і пішу. Аб раўнапраў'і — ні слова, крый божа! Бо раўнапраў'е — гэта ж культура дыскусій, гэта ж — публічнасць, гэта ж, у рэшце рэшт, прадастаўленне магчымасці для некага абвергнуць яе, Баранавай, фальсіфікацыі.

Здзіўляе і публічная ананімнасць (ці як яшчэ назваць гэтую з'яву?) у падобных да «Метамарфоз» А. Баранавай артыкулах. Чаму б, сказаўшы «сотрудник АН БССР», альбо згадаўшы «паглыблены аналіз спецыялістаў...», не прывесці прозвішчаў і «сотрудника», і спецыялістаў? А то, ведаеце, узнікаюць нейкія сумненні: можа, прыведзеныя ў артыкуле словы належаць зусім другому чалавеку?

У артыкуле Баранавай толькі адно прозвішча ўдзельніка нарады — намесніка дырэктара Інстытута гісторыі АН БССР, доктара гістарычных навук М. П. Касцюка. І таму можна думаць, што гэта той чалавек, чыім меркаванням аўтарка верыць. Так, сапраўды, ён гаварыў, што «мурашкі па душы прабягаюць, калі дакранаешся да матэрыялаў сталінскага перыяду рэпрэсій». А чаму б, як пацвярджэнне беспадстаўных абвінавачванняў у адрас самадзейных аматарскіх аб'яднанняў, не прывесці ягоныя словы, якімі ён пачаў сваю безумоўна шчырую прамову? Ён сказаў: «Накіроўваючы на нараду, мяне папрасілі даць адпор групоўцы. Але я бачу, што тут гаворка вядзецца правільная, што тут усё ідзе сваёй чарадой». Гэта сказаў спецыяліст у сваёй галіне.

Свой артыкул А. Баранава закончыла тым, што не прамінула, мякка кажучы, пахваліць сябе. Таму адказ на пытанне: ці выспелі ў душы аўтаркі артыкула вобразы Сымона, Данка, Тараса Бульбы, Маленькага Прынца і г. д. у паняцці Розуму, Гонару, Гуманнасці, Мужнасці, Веры, Дабра? — пакідаю за чытачом.

І апошняе. На нарадзе па ўсіх узнятых пытаннях былі дасягнуты паразуменне з ЦК ЛКСМ Беларусі і рашэнне надрукаваць пастанову ў газетах «Чырвоная змена» і «Знамя юности». Потым чамусьці гэтыя газеты (30 снежня 1987 г.) паведамілі аб тым, што будуць надрукаваны толькі «заметкі аб рабоце нарады»?

І тым не менш, «Комсомольская правда» 31.01.88 г. парадавала ўсесаюзнага чытача: «Острая полемика на совещании отразилась конструктивным образом в итоговых документах. Понятие «советский патриотизм» связало воедино развитие национального самосознания с интернационализмом». З'явілася надзея, што «итоговые документы» будуць у рэшце рэшт абнародаваны. Ды не. З'явіліся толькі абяцаныя «заметкі».

Мне застаецца толькі папрасіць прабачэння ў А. Баранавай за месцамі мо і залішне суровы тон майго ліста, але я прашу зразумець мяне правільна: на шалях гісторыі аказаўся лёс культурнай спадчыны цэлага народа. І яшчэ: на пачатку свайго артыкула журналістка звярнула ўвагу чытача на арфаграфічныя і сінтаксічныя памылкі ў ананімным лісце ў рэдакцыю. Але памылкі такога роду не такія страшныя, як памылкі ідэалагічныя і этычныя.

С. АМЯЛЬЧУК,
інжынер энергамеханічнага завода,
удзельнік нарады.
г. Белаазёрск.

ПУБЛІКАЦЫІ

Баранавых (сапр. Баранаў) Сымон Якаўлевіч. Нарадзіўся ў верасні 1900 года ў вёсцы Рудкова Уздзенскага раёна. Парабкаваў. Служыў у Чырвонай Арміі. Вучыўся. Працаваў. Як і некаторыя яго землякі, выхадцы з Уздзеншчыны, узяўся за пяро. Стаў актыўна друкавацца. Толькі ў 30-м годзе выдаў зборнік апавяданняў «Злосць», аповесці «Чужая зямля» і «Межы». Пачатак трыццатых, такім чынам, быў шчаслівы... А ўжо ў 1933 годзе адзін гора-крытык, патрабуючы «бязлітасна выкрываць усё варожае, нацыяналістычнае, кулацкае на літаратурным фронце», залічваў сюды і творы таленавітага празаіка С. Баранавых, упэўнена заяўляў, што «праяўленне кулацкай ідэалогіі, якое было ўжо ў творы Баранавых «Межы», перарасло ў сістэму кулацкіх, нацыянал-дэмакратычных поглядаў у апошнім творы Баранавых «Матчын сын» і г. д. Гэты так званы літаратурна-крытычны артыкул павярнуўся праз чатыры гады, у 1937-м, для Сымона Баранавых 58-м артыкулам крымінальнага кодэксу. Пачаліся яго «блуканні па пакутах», дакладней па этапах — ад Магілёва да Калымы. З мінулым, з радзімай, з вольным жыццём звязвала толькі пошта, у прыватнасці перапіска з жонкай. У перапісцы — чытач гэта адчуе — адзіны выхад для яго душы, яго пяшчоты, яго добрых пачуццяў. Да горача каханай жонкі ён звяртаецца: «Надзянятка», «Надзейка», «Надзюшка». У адным з лістоў піша: «Твае пісьмы — гэта адзіная радасць, падтрымка, жыццё...».

Лісты захоўваюцца ў Дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва БССР. Рэдакцыя выказвае ўдзячнасць яго супрацоўнікам за дапамогу ў падрыхтоўцы лістоў да друку.

«ТОЕ, ШТО Я ПАБАЧЫЎ,— НІХТО НЕ РАСКАЖА...»

15 кастрычніка 1937 г.

Дарагая Надзейка!

Прыехаў у Магілёў 15 кастрычніка. Чакаем этапу. Адчуваю сябе добра. Вельмі шкада, што ты не прыйшла на станцыю, калі мы ад'язджалі. Жонкі Скрыгана, Мікуліча і Стаха былі. Ты, напэўна, не ведала пра наш ад'езд. Вельмі шкада, дарагая Надзейка. Ты так шмат зрабіла, што перадала мне зімовую вопратку. Цяпер паліто, у якім я хадзіў восенню, я мог бы вярнуць табе. Яно не патрэбна.

Дарагая Надзейка! Добра было б, каб ты выклапатала ў пракурора спатканне. Я быў бы шчаслівы. Я хацеў бы, каб ты прыехала ў Магілёў. Жонка Алеся Пальчэўскага дамаглася з ім спаткання ў Оршы. Прыязджай і тут сходзі да пракурора. Прасі, каб дазволілі сустрэчу. Звярніся таксама да начальніка турмы, ён часам дазваляе спатканні.

Для мяне гэта вельмі неабходна. Я год не бачыўся з табою.

Надзейка, толькі ты не сумуй. Самае галоўнае — здароўе. Я сябе адчуваю добра, толькі трошкі хварэў грыпам.

Мне так хочацца ведаць, як ты жывеш?

Дарагая Надзейка, май на ўвазе, што спатканне тут афіцыйна не дазволена. Але я ўсё роўна пішу табе: можа, ты возьмеш які-небудзь дазвол у пракурора ў Магілёве ці ў начальніка турмы. Перадачы і пасылкі таксама забаронены. Грошы можна пасылаць па пошце. Але ў мяне грошы ёсць. Толькі яны яшчэ знаходзяцца ў Мінскай турме. Начальнік гарадской Магілёўскай турмы гаворыць, што іх нам перашлюць. А пакуль у мяне адна квітанцыя на 90 рублёў. Апошні раз я атрымаў ад цябе квітанцыю на 50 руб. у ліпені месяцы. Адным словам, калі я атрымаю грошы да этапу, то буду забяспечаны на дарогу і прадуктамі. Вось і ўсё пакуль. Жывы і здаровы. Не сумуй, дарагая Надзейка. Глядзі — беражы сваё здароўе. Прывітанне Ані і бабулі. Як расце сын Ані? Ці вялікі ўжо? Я чуў, што Аня хварэла пасля таго, як нарадзіла. Як яна сябе адчувае? Чуў таксама, што цябе ў студзені абакралі. Ці праўда гэта? Калі ты мне адкажаш? Толькі праўду. Няўжо цябе абакралі? Пакуль не пішы, бо я не ведаю, як доўга буду ў Магілёве. Як траплю ў лагер, буду пісаць. Не сумуй, Надзейка. Моцна цябе цалую, дарагая мая Надзейка! Будзь здаровая.

Застаюся твой Сымон.

3 чэрвеня 1938 г.

Дарагая Надзейка!

Я пакуль знаходжуся ў размеркавальніку. Вось ужо з 21-га мая. Але здаецца, што заўтра будзем грузіцца ў вагоны для далейшай дарогі. Я табе ўжо пісаў, што еду з лагераў. Куды еду—дакладна не ведаю. І ніхто не ведае з этапных. Але еду яшчэ далей на ўсход. Магчыма, нават на Калыму. Гэта самы далёкі паўночнаўсходні куток нашай Савецкай краіны. Вазьмі, Надзейка, карту і ты знойдзеш гэтую мясціну. Але яшчэ раз паўтараю — дакладна ніхто не ведае, куды паедзем. Адным словам, я не сумую. Дзе б я ні быў, пры маёй чэснай рабоце мне ўсюды будзе добра. Да работы я ўжо прывык і не баюся яе. Адчуваю сябе добра. Быў маленькі грып — цяпер адпусціў. Толькі насмарк застаўся. Пасылку з адзеннем атрымаў напярэдадні ад'езда. Каб на дзень яна спазнілася, я застаўся б з пустымі рукамі. (Я табе ўжо пісаў пра гэта, але ты, магчыма, не атрымала ліста, таму я паўтараюся). Ты, Надзянятка, цяпер мне не пішы, пакуль я сам не адгукнуся з новага месца. Магчыма, ад мяне доўга не будзе ніякіх вестак — месяц ці нават два — ты не сумуй. Калі павернем на Калыму — у дарозе будзем за два месяцы. Я буду вельмі сумаваць: не знаю, калі дачакаюся твайго новага пісьма. Будзе магчымасць — я табе дам з месца тэлеграму з маім адрасам, каб ты хутчэй магла адказаць. Можа, ты і пасылку мне адправіла. Я ўжо не атрымаю... Звонак атрымаў учора дзве пасылкі — сухары і тлушч. Яны ішлі на ферму, але па дарозе іх накіравалі ў размеркавальнік. Яму вельмі пашанцавала. Цяпер паедзе з прадуктамі. Праўда, я таксама не галадаў. У мяне ёсць грошы і яшчэ глячок з маслам і тлушчам. Эканомлю. Вядома, можна было б даўно з'есці. Дарэчы, я не адзін. Побач са мною Залуцкі. Адзін есці не будзеш. У яго была пасылка — масла і цукар. Дык усё выцягнулі. Засталося толькі трошкі сала і сухароў. Калі б не куфэрачак, дык у мяне таксама нічога не ўцалела б. І прытым — я прыглядваю за рэчамі. Жыць пакуль можна. Галоўнае — здароўе і не ўпасці ў нуду. Калі-небудзь — прыйдзе час — убачымся, Надзейка. Тое, што я пабачыў у жыцці, ніхто не раскажа, нівсдная кніга. Жыццё вельмі цікавае. Я яго зразумеў, убачыў. Я прачытаў у «Звяздзе», што ідзе п'еса Крапівы «Партызаны». Вітаю. Савецкая драматургія расце. Крапіва вырас як літаратар, крочыць наперад. Гэта вельмі добра. Радуюся. А з другога боку — бярэ за жывое: а чаму я не магу прымаць удзел у літаратурным жыцці краіны? Так! Крыўдна. Беражы, Надзейка, мой раман, калі-небудзь я дапішу яго. У мяне многа памкненняў. Яшчэ ў сакавіку я падаў на імя т. Калініна заяву. Пакуль адказу не атрымаў. Я спадзяюся, што мая справа будзе перагледжана. Па магчымасці буду табе пісаць з дарогі. Не сумуй, Надзейка. Надвор'е тут дрэннае. Учора ішоў дождж, а пазаўчора дождж са снегам. Быў такі холад, што я надзеў валёнкі. Тут зямля гліністая, і як толькі задажджыць — гразюка непралазная. Галоўнае — гразюка такая клейкая, што ледзь выцягваеш ногі. Праўда, гэтая гразь хутка і высыхае. Гадзіна ветру — і ўжо суха. Надвор'е хутка мяняецца. Сёння з раніцы вельмі цёпла. Грэе сонейка. Сёння, перад этапам, былі ў лазні. Купіў на дарогу кілаграм хлеба. Але здаецца, што з'ем яго яшчэ да дарогі. Калі сядзіш без работы, тады надта хочацца есці. Не сумуй, дарагая Надзейка, чакай лістоў. Прывітанне ўсім родным, дарагім. Часцей хадзі, Надзейка, у кіно, тэатр. Паглядзі «Партызанаў» Крапівы. Напішы пра свае ўражанні. Застаюся здаровы і бадзёры. Моцна цалую цябе, дарагая Надзейка. Назаўсёды твой Сымон.

P. S. Заходзіць сонца. У бараку — гоман. Дзесьці пяюць у куце грузінскую песню. Побач са мною татарын спрачаецца са сваім таварышам на сваёй роднай мове. З другога боку гуляюць на нарах у шахматы. Збіраемся атрымліваць пайку хлеба на заўтра.

Дарагая Надзейка!

Не сумуй. Магчыма, лепей пойдзе маё жыццё. Буду пісаць табе, можа, нават прыедзеш да мяне. Якое гэта шчасце ўбачыць цябе хоць на хвілінку! Увесь час хачу ўбачыць хоць у сне, але ніяк не магу. Часта сню дзядзьку з цёткай. Напэўна, ён успаміне мяне. Буду чакаць твайго ліста. Як ён рэагаваў пра пазычаныя ў мяне грошы? Ці аддаў? Я знарок не напісаў, колькі ён мне павінен. Няхай сам успомніць, калі ў яго засталося чалавечае сумленне.

Пісьмо пасылаю з вагона. Знойдзецца добры чалавек, які апусціць яго ў паштовую скрынку. Прывітанне Ані і яе сям'і. Ці перадала ты ёй радыёпрыёмнік? Калі доўга не будзе ліста — не хвалюйся. З У-ка на Калыму дзесяць сутак ісці параходам. І невядома, колькі мы будзем ва Уладзівастоку. Можа, яшчэ ў іншае месца паедзем. Ніхто нічога не ведае. Моцна цалую цябе, мая дарагая Надзейка. Твой Сым...

Толькі што атрымаў 20 грам цукру. Добра паеў. Што-небудзь купіць — не дазваляюць.

14 чэрвеня 1938 г.

Дарагая Надзейка!

Учора раніцай выехалі з Іркуцка. У Іркуцку наш эшалон стаяў цэлыя суткі. Хадзілі ў лазню. Потым увесь дзень еха-

Размова з Андрэем Макаёнкам

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9).

партрэтнае падабенства і абагульняючая канкрэтнасць так запамінальна выдзяляюць, вымалёўваюць кожны персанаж, што верыш: прататыпаў іх недалёка шукаць — яны, верыш, бачыліся табе ў тваёй роднай вёсцы, тваім раёне, былі з табою побач, працавалі ў адным калгасе, арганізацыі, установе, дык як жа іх не пазнаць!..

А яшчэ што мяне захапляла ў табе, дарагі Андрэй, дык гэта твая, я б сказаў, бяспрыкладна-гераічная барацьба за дасягненне пастаўленай творчай і грамадзянскай мэты. Мала хто ведае, якіх выдаткаў душы каштавала табе гэтая барацьба. Калі б не твой прыроджаны аптымізм, не твая цвёрдая вера ў магутныя, праўдзівыя сілы ленінскай партыі, — можа б, і не заўсёды трапляла твае выкрывальна-гняўлівае слова на падмосткі тэатраў. Бо чым вастрэйшая была твая камедыя, чым мацнейшы быў у ёй зарад сатырычнага ачышчэння нашага жыцця ад смецця і бруду бюракратызму і пошласці, ад хлуслівасці і крывадушнай «святасці» прыстасавальнікаў і кар'ерыстаў, жорсткіх сябелюбцаў і эгаістаў, ненавіснікаў усяго сумленна-творчага і наватарскага ў жыцці, — тым цяжэйшым быў яе шлях на сцэнічныя падмосткі, да шматлікіх і чэсных суддзяў сваіх — гледачоў. Бо колькі ж загарадак, шлагбаумаў, перашкод ставілі перад ёй розных рангаў каліберавы і гваздуновы, моцкіны і самасеевы, гудзеевы і цесаковы — выкрытая табою ў п'есах карыслівая чыноўная набрыдзь, якую ты так ненавідзеў і імкнуўся пазбавіць права на існаванне і якая, адчуваючы сілу тваёй нянавісці, усяляк імкнулася перашкодзіць ёй. Гэта сягоння, у нашы ачышчальныя рэвалюцыйныя дні, пасля свайго дваццаць сёмага з'езда, у часы вялікай перабудовы ўсіх сфер нашай дзейнасці, партыя горача заклікае літаратуру шырока і бескампрамісна адкрываць людзям праўду, якой бы суровай і жорсткай яна ні была, без аглядкі на чыны і званні выкрываць аматараў ашуканства народа, ганьбаваць носьбітаў самалюбавання і пазёрства, расхлябанасці і безадказнасці, нахабнага выкарыстання свайго службовага становішча... Як шкада, Андрэй, што цябе няма сягоння ў гэтым вялікім рэвалюцыйным зруху жыцця... Але гэта сягоння. А што было тады, у тыя часы! Калі на ўсякае вострае, смелае слова накладвалася табу, калі кіраўнічымі ўказаннямі патрабавалася ўзгадненне любой свежай думкі, любая няўзгодненая крытыка аб'яўлялася па-за законам. Дзіўны, не дай бог яму вяртання, быў час! Патрабуючы «ўзгадняць» з імі гарачае дыханне сатыры, ахоўнікі каліберавых і глуздаковых не разумелі, што ўжо само гэтае «ўзгадненне» ёсць найзласнейшая сатыра на існуючыя правілы і парадкі. Хаця — што ім было да гэтага? Яны мацавалі сваё становішча, свой уласны дабрабыт, і што ім было да ўсякай там маралістыкі, да лёсу людзей. Як і да лёсу драматурга,—хоць і памры ён, гэта іх не ўзрушыла б...

Я ўспамінаю і ніколі не забуду 1953 год, калі ў цябе нарадзілася камедыя «Выбачайце, калі ласка...» Як яна пакутліва прабівала сабе шлях у жыццё! Ліпенем таго года, як і заўсёды ў такі час, я прыехаў з сям'ёю ў родную вёску Гайшын на Слаўгарадчыне. Пабыць хоць колькі часу на зямлі свайго маленства, дзе вырас і якую палюбіў на ўсё жыццё, — заўсёды было нязменным жаданнем маёй душы: мне хацелася, каб і мае дзеці навучыліся з любасцю слухаць вясновыя песні над Сажовымі берагамі; каб і ў іх сэрцы запала намоцна пачуццё роднасці з людзьмі гэтага краю; каб іх вабіла да сябе і найбагатшая летняя прырода надсажоўскай зямлі з яе чароўнымі колерамі і галасамі, і прыгажосць працы чалавечай, што так шчодра адкрываецца заўсёды ў гарачыя летнія дні... Не скажу зараз, добра рабіў ці не добра, але, ад'язджаючы ў летнія адведзіны роднай вёскі, я ніколі не паведамляў пра гэта каму-небудзь са сваіх сяброў ці знаёмых. Хацелася непрыкметна адарвацца ад гарадской мітусні, ад гарачкі рэдакцыйных будняў, пісьменніцкіх сходаў, гаварыльні, спрэчак, прамоў, «каштоўных» указанняў і парад, павучанняў, папярэджанняў, абагульненняў, вывадаў і г. д., і, аддаўшыся птушыным перазовам і водару жытоў, гоманам лесу і рачной цішыні, — ужыцца хоць на нейкі момант у тое жыццё, якога так не хапала часам, каб душа адчувала сябе па-сапраўднаму шчаслівай. Так было і на той раз. Ніхто не ведаў, і ты таксама, што я апынуўся на Сажы. Якая ж была для мяне нечаканасць (вядома ж, радасная нечаканасць!), калі аднаго дня я ўбачыў на вуліцы, каля сваіх веснічак, цябе. Ты прыехаў...

Але дазволь перадаць слова жанчыне, якую ты вельмі шчыра паважаў, зваў не іначай, як «дарагая, мілая Лідачка», — яна заўсёды чамусьці памятае ўсе жыццёвыя моманты намнога лепей за мяне. Ды і ёй хочацца сягоння пагаварыць з табою, як з жывым, выказаць тое запаветнае, сяброўскае, што праз усё жыццё хвалюе душу. Яна ўспамінае: «Андрэй з'явіўся раптоўна. Паўстаў перад вачыма — як з неба ўпаў. У руках — спінінг і партфель. Расчырванелы, паспеў ужо недзе загарэць. Зарагатаў: «Ну, што, братка, не чакаў? Цяпер вядзі на свае запаветныя мясціны. Усе шчупакі сёння будуць маімі!..» І паказвае на свой спінінг і вялікую бліскучую блешню. «А партфель — гаспадыні». Павітаўся з маці, пакланіўся ёй і пацалаваў руку. Было ўжо на другую палову дня, але Андрэй ад абеду адмовіўся, не цярпелася яму хутчэй на Сож. Стараўся быць вясёлым, аднак я адразу заўважыла, што чамусьці ён зусім не такі, як заўсёды. У вачах былі сум і якаясь... як бы табе сказаць... бунтоўная трывога. Ты таксама гэта адчуў, бо пільна прыглядаўся да яго, а ён табе кажа:

лі каля возера Байкал. Вазьмі, Надзейка, карту, і ты ўбачыш мой шлях. Адным словам — Байкал легендарны, Байкал, пра які пяюць у песні: «Бродяга к Байкалу подходит — рыбачью лодку берет; унылую песню заводит — про родину что-то поет...» Мы глядзелі на гэтае «святое» возера. Яно ў даўжыню 600 км., у шырыню каля шасцідзесяці. Яно самае глыбокае ў свеце — 12 км. А вакол горы. Здалёку нібыта снежныя. Гэта белы камень на іх вяршынях. У гарах здабываюць золата. Я амаль цэлы дзень любаваўся краявідамі праз акно з кратамі. Праехалі шмат тунеляў. Прырода тут прыгожая, надвор'е цёплае, крымскае. Па дарозе ўвесь час горы і лес. Пачаліся вугальныя шахты. Дарагая Надзейка, еду ўсё далей і далей ад цябе. Туга страшная. З перонаў станцый на нас глядзяць са шкадаваннем — часцей за ўсё жанчыны. У нашым вагоне шмат крымінальнікаў. Са мною ляжыць злодзей-рэцыдывіст. На хаду вагон абірае. Хтосьці зацягвае песню. Вунь у куце мардвін пад нарамі пяе і плача. Пяе — не зразумееш пра што, а ўвесь твар заліты слязьмі. Ніхто на яго не звяртае ўвагі. Кожны жыве сваімі думкамі. Яшчэ да Уладзівастока 7 сутак язды. Праўда, мы не ведаем, куды нас накіруюць. Калі на Калыму, то ва Уладзівастоку будзе камісія. На Калыму павязуць здаровых, тых, хто, як кажуць, у целе. Мяне могуць забракаваць па хворых зубах. Я паспрабую схаваць, што ў мяне зубы кепскія. Няхай вязуць на Калыму. Пра Калыму гавораць у нас, як калісьці пра Амерыку. Там будзем здабываць золата. Калі я буду здаровы — гэта ўсё. А пакуль адчуваю сябе добра. Дарэчы, там лета ўсяго 2—3 месяцы. Марозы даходзяць да 70°. Калі трапілю туды — напішу падрабязна. Шкада маладых гадоў. Шкада волі. І за якія грахі такія пакуты? Увесь час гэтае пытанне сядзіць у галаве. Я зусім не вінаваты. І ніколі не быў ворагам Савецкай улады. Нават так званыя «сведкі» — Платон, Міхась, Васіль — на судзе нічога не змаглі прывесці ў доказ, а гаварылі ўвогуле... Гэтыя «сябры» — падлюгі, згубілі галаву. Іх, напэўна, расстралялі. Туды ім і дарога. Яны казалі, што я заходзіў да іх у госці. Дык хіба за гэта мяне трэба судзіць?! Я ніколі не чуў ад іх антысавецкіх выказванняў. Платона я лічыў самым чэсным камуністам. Сапраўды, людзі пазнаюцца ў жыцці. Няма сяброў, і я ніколі не буду іх мець. Ты пытаешся пра 145 арт. З гэтым артыкулам я цудоўна жыў бы ў лагеры. Артыкул гэты азначае незаконнае захоўванне зброі. Я забыўся падоўжыць тэрмін на свой сапсаваны «бульдог», і следчы прышыў мне яшчэ 145 арт. Ён потым знайшоў мой дакумент на права захоўваць зброю, але яму хацелася як мага найбольш начапляць на мяне артыкулаў. Ён быў злосны, што не падпісваю яго ных выдуманых, дзе няма ні слова праўды, пратаколаў. Я пра ўсё гэта напісаў т. Калініну. І яшчэ буду пісаць, як толькі прыеду на месца. 145 — гэта «бытавы» артыкул і па ім у лагеры можна адбываць тэрмін без канвоя. А 76 і 72 — увесь час пад канвоем. Гэта вельмі ціснe на чалавека маральна. Ты працуеш, а над табою стаіць стралок. На брыгаду з 30 чалавек — адзін стралок. Пасля, праўда, прывыкаеш. Але на першым часе гэта вельмі гняло мяне...

Падканвойныя сядзяць у зоне пад наглядам каравула дзень і ноч. І нікуды з зоны не выйдзеш. Гэта тое самае, што турма. Толькі адна «палёгка» — што ты ходзіш на работу. Магчыма, у новым лагеры буду без канвоя. Мае артыкулы самыя лёгкія з палітычных, і асуджаныя па іх у некаторых лагерах працуюць без канвоя. Лагер, у якім я быў дагэтуль, — выпрабавальны, рэжымны. І гэтае выпрабаванне я вытрываў.

Дарагі таварыш! Апусціце гэтае пісьмо ў паштовую скрынку. Абавязкова заклейце. Буду заўсёды ўдзячны вам за вашу паслугу. З таварыскім прывітаннем асуджаны на 10 год па 58 арт. 10 пункту С. Б.

12 жніўня 1938 г.

Дарагая мая Надзейка!

Вось ужо з 25 ліпеня як я працую на прыіску. Я табе пісаў з дарогі, але не ведаю, ці атрымала ты мае лісты. Восьмага жніўня я даў табе тэлеграму, у якой прасіў як хутчэй цябе адклікнуцца і прыслаць грошай. За грошы тут можна купіць лагерны паёк. Даюць у ларку масла, цукар, цукеркі, махорку, павідла. І калі ёсць грошы, штодзённа можна купляць у ларку хлеб. Пасылку, якую я прасіў цябе выслаць, трэба вельмі доўга чакаць. Вядома, хоць маленькую, але вышлі — тлушчу, цукру, паперы, махоркі, як мага больш курыльнай паперы. Дарагая Надзейка! Жыву я тут звычайна. Вось ужо некалькі дзён працую... На тачкі ў вагнеткі, а там прамыўка. Працуем па звеннях. У маім звяне чатыры чалавекі. Пакуль не выконваем норму. За выкананне нормы лепей кормяць, даюць лепшы паёк у ларку. Норма тут рашае ўсё. «За норму» б'юцца брыгада з брыгадай, звяно са звяном. У гэтую ноч майму звяну давалі на вячэру спірт. Адным словам, хто добра працуе, можа нават і выпіць. Мясцовасць тут гарыстая, балотная. Растуць брусніцы, дурніцы. Не бачыў ніводнай птушкі, на гарах ляжыць снег. Калі дзяўбем пароду, часта сустракаецца вечная мерзлата. Усе гэтыя дні, а таксама ўчора ноччу церусіў дождж ык. Я атрымаў абмундзіраванне — бушлат, штаны, кашулю, ватоўку, анучы, шахцёрскія галёшы. Але тут мы працуем не ў шахце, а наверсе.

Ты можаш падрабязна даведацца з геаграфіі, якая тут мясцовасць. Дарагая Надзейка! Як я далёка ад цябе! Але ты не сумуй. Галоўнае — здароўе. Калі мы будзем здаровыя — то ўбачымся. Як бы я хацеў цябе ўбачыць! Але гэта зараз немагчыма. Калі я быў у лагерах — ты магла яшчэ прыехаць, а сюды прыехаць немагчыма. Далёка. Пішы мне часцей. Не чакай, пакуль атрымаеш адказ, а пішы і пішы. Твае лісты для мяне — гэта ўсё. Я тут адзін. Ніводнага знаёмага. Усе знаёмыя, як толькі сышлі з парахода, разышліся па розных камандзіроўках. Ды і што знаёмыя — яны ў цяперашнім жыцці мне не патрэбны. Адзіны, хто застаўся ў мяне, — гэта ты, дарагая мая Надзейка. Я жыву табою. На начной змене я часта бачу яркую зорку Венеру. І ведаю, што ты таксама яе бачыш. Можа, нашы погляды сапраўды сустракаюцца на ёй і мы хоць імгненне бываем разам. Я не сумую. Няма часу. І спадзяюся — мы сустрэнемся. Якое для мяне гэта будзе шчасце! Пішы мне, прашу цябе яшчэ раз! Я магу пісаць час ад часу — канчаецца папера і канверты. А пасылку тваю змагу атрымаць месяцы праз тры пасля гэтага ліста... На гэты месяц выкуплю у ларку масла і цукар. Зараз адчуваю сябе нядрэнна. Цалую цябе, мая Надзейка, тысячу разоў. Цалую Аню і дзяцей.

3 мая 1939 г.

Дарагая мая Надзейка!

Вось ужо больш месяца, як ад цябе няма лістоў. Я прывык атрымліваць іх часта, таму ўвесь гэты час хвалююся. У сакавіку я адбіў табе тэлеграму. Ты, напэўна, ужо атрымала яе. Я таксама чакаю тэлеграму, тэлеграфнага адказу, а яго ўсё няма. Я пісаў табе ў маіх лістах і ў тэлеграме паведаміў, што я жывы і, як гаворыцца, здаровы. Пасылкі твае мінулагоднія—майскую, жнівеньскую і верасянёўскую—я атрымаў адначасова яшчэ ў канцы лістапада. А другога мая я атрымаў чацвёртую пасылку тваю, якую ты паслала 26 лістапада. Грошы таксама атрымаў. За ўсё, за ўсё, дарагая мая Надзейка, за ўсё тысячу разоў удзячны табе. У апошняй лістападаўскай пасылцы мне дарагое ўсё таму, што да ўсяго там дакраналіся твае рукі. Асабліва смачны тлушч і добрая махорка «Вергун». Дзякуй табе, мая Надзейка, за твой клопат пра мяне. А вазьму ў рукі кісет, зроблены табою, адразу ўспомню цябе.

Грошы — 20 рублёў — таксама дайшлі. Жыву я звычайна. Да апошняга дня працаваў на бойлеры — адаграваў мерзлую зямлю парай з паравога катла. Цяпер тут таксама вясна, пакуль мой бойлер стаіць — ужо зямля сама расстае і заўтра я выйду (дакладна яшчэ не ведаю) на другую работу. Марозу няма. У мінулую ноч быў зусім малы марозік, а ваду добра зашкліла. Снег тут расстае вельмі хутка. Вечаровая зарніца амаль не тухне ўсю ноч. Калі я дзяжуру, то падоўгу гляджу на захад і думаю, дзе ты цяпер, што робіш.

Дарагая мая Надзейка, няма той хвіліны, каб я цябе не ўспамінаў. Бо ты ў маім жыцці адна. І я жыву толькі для цябе адной.

Надзейка, мая родная, калі мы ўбачымся? Я пісаў заяву пракурору СССР і мне адказалі, што заяву маю накіравалі 14 студзеня ў Маскву. Я чакаю з дня на дзень вынікаў. О, якое было б шчасце, калі б перагледзелі маю справу!

...І не забывайся пра мяне, прашу цябе, Надзейка. Я вельмі адзінокі ў маім жыцці. Моцна цалую цябе, мая дарагая Надзейка. Застаюся жывы і здаровы. Назаўсёды твой Сеня.

Дзмітрый Мікалаевіч ЖУРАЎЛЁЎ

1 сакавіка 1988 г. на 73 годзе жыцця памёр вядомы беларускі мастацтвазнавец, заслужаны дзеяч культуры БССР, член Саюза кампазітараў СССР, Дзмітрый Мікалаевіч Жураўлёў.

Д. М. Жураўлёў нарадзіўся 20 мая 1915 года ў г. Жабінцы Гомельскай вобласці. Пасля заканчэння Беларускага дзяржаўнага музычнага тэхнікума працаваў у сімфанічным аркестры Белдзяржфілармоніі.

У час Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся ў складзе партызанскага атрада «За Савецкую Радзіму» брыгады імя Чкалава.

З 1944 па 1972 г. працаваў на Беларускім радыё спачатку артыстам сімфанічнага аркестра, пасля старшым і галоўным рэдактарам Галоўнай рэдакцыі музычнага вяшчання. З 1972 па 1975 г. Д. М. Жураўлёў рэдактар рэдакцыі музычнай літаратуры выдавецтва «Беларусь».

Пяру Д. М. Жураўлёва належыць шэраг музыказнаўчых работ, якія атрымалі высокую ацэнку грамадскасці. Сярод іх серыя работ пра кампазітараў, музычна-грамадскіх дзеячаў і вядучых выканаўцаў музычных калектываў Беларусі. Як музычны крытык і публіцыст Д. М. Жураўлёў актыўна выступаў у перыядычным друку па шырокім коле праблем станаўлення і развіцця беларускай савецкай музычнай культуры, вёў вялікую музычна-асветніцкую працу на Беларускім і Усесаюзным радыё.

Воінская і мірная праца Д. М. Жураўлёва адзначана ўзнагародамі: медалямі «Партызан Айчыннай вайны» ІІ ступені, «За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне» і іншымі.

Чалавек вялікай сціпласці, патрабавальнасці да сябе і добразычлівасці да калег, Д. М. Жураўлёў назаўсёды застанецца ў памяці ўсіх, хто яго ведаў і працаваў з ім.

Міністэрства культуры БССР
Дзяржтэлерадыё БССР
Саюз кампазітараў БССР
Саюз журналістаў БССР

«Не звяртай, Косця, увагі. Дробязі жыцця...» Але не стрымаўся і пачаў расказваць пра п'есу, пра заслоны, якія паўсталі на яе шляху... Што чакае рашэнняў з Мінска і Масквы... Што Леначка, жонка, тэлеграфуе яму пра вынікі сюды, у Гайшын... А да цябе прыехаў выгаварыцца, выкрычацца, і так мо хутчэй будзе праходзіць час... Ды раптам перайшоў на другое — пачаў гаварыць пра сваю сям'ю. З якім захапленнем расказваў пра дачушку Алу, про жонку Алену. Што стала Лена, калі нарадзіла дачушку, яшчэ прыгажэйшая. Хваліў цябе, што маеш дваіх дзетак, і раіў на гэтым не спыняцца. Сабе прарочыў двух хлопцаў і дзвюх дзяўчынак...

Пайшлі на Сож. Рыбалка ў вас была няўдачлівая. Бо не лавілі рыбу, а ўсё гаварылі і спінінгі кідалі абы-як. Пад вечар вярнуліся. Сустракаў усіх першым наш кот. Высока сядзеў на шуле варот і пільна глядзеў на гару. Як толькі закалыхаліся вуды з-за высокага жыта, ён стрымгалоў кінуўся насустрач. Андрэй весела рагатаў. «Бач, які дасціпны! Ай ды рыбалаўчык, ай ды вартавы!..

Было цёпла, нават душна. Стол накрылі пад старой грушай, тут хоць трохі веяла прахаладай. Колькі ў вас было размоў! Як ён табе скардзіўся на тых людзей, якія не даюць яму пісаць праўду... Няўжо яны не разумеюць, што без праўды не можа быць паўнакроўнага жыцця ў грамадстве! «Косця, браток, калі ў мяне атрымаецца, так, як я задумаў, ты пабачыш, што гэта будзе за спектакль! Якая штука!..» Трохі супакоіўся, але ізноў згадваў пра тэлеграму. «Лена ведае, як гэта мне важна, яна не падвядзе, адразу паведаміць!..»

Спалі вы на гарышчы хаты, на сене. Угаманіцца не маглі амаль усю ноч, чутны былі вашы галасы, горача пра штосьць гаварылі. А на досвітку зноў пабеглі на рыбалку. Мама наказвала доўга на Сажы не затрымлівацца, паспяшацца на бліны і аладкі. Бо ў тыя дні надта было спякотліва, і позна паліць печ яна баялася. Вы паслухаліся і прыбеглі з рэчкі рана. Селі за стол. Андрэй хваліў маміны бухоныя бліны, з ахвотай намасліваў іх, а мама ўсё падахвочвала: «Ешце, Андрэйка, на здароўечка, ешце, сем мазаных і сем не мазаных...» Андрэю гэта падабалася, смяяўся, жартаваў. Пасля снедання — мусіць, падзейнічала стома (бо ноччу мала спалі, а потым набегаліся па беразе) — змагліся і задрамалі на траве пад грушаю. Калі ў твары добра прыпякло і спалоханы нечым певень залапатаў крыллем і закрычаў на плоце, — прахапіліся. І, мабыць, не адразу зразумелі, дзе вы і што, бо потым так заскакалі і зарагаталі, як малыя. Папілі проста з гарлача набгом сыраквашы і зноў пашыбавалі на Сож. Пайшлі далёка, ажно за малады лес, за Сямёнаўку. У гэты час прынеслі Андрэю тэлеграму. Ведаючы, як ён яе чакае, я паімчала з тэлеграмаю да вас. Божа! Як Андрэй радаваўся! Абняў мяне і пацалаваў. «Лідачка! Каб ты ведала, якое шчасце ты мне прынесла!..» Яго выклікалі ў Мінск. Камедыя прарвала ўсе рагаткі, яе прымалі да пастаноўкі. Усё было добра і ў Маскве...»

Вось такім, дружа, ты запомніўся мне з тых далёкіх гадоў, і такім ты быў і заўсёды. Не адзін раз захапляўся я цэльнасцю тваёй натуры, глыбокай вернасцю творчаму крэда, тваім няўрымслівым імкненнем захаваць у чысціні, як гэта ні было часам цяжка, адданасць абраным жыццёвым ідэалам.

Бязмоўна, гэтыя якасці дапамаглі твайму смеламу, мудраму таленту стварыць у наступныя гады такія самабытныя, яркія творы драматургіі, як славутыя ў народзе «Лявоніха на арбіце», «Трыбунал», «Зацюканы апостал», «Таблетку пад язык», «Пагарэльцы» ды іншыя, якія адразу заваёўвалі сцэны шматлікіх тэатраў краіны і тысячы і тысячы ўсё новых прыхільнікаў-гледачоў. І прыходзілі ў тваю макаёнкаўскую драматургію ўсё новыя яе даследчыкі і папулярызатары, непадкупныя сябры вялікага сцэнічнага поспеху тваіх п'ес. Шчырыя, чэсныя галасы многіх гэтых людзей і ў Беларусі, і за яе межамі з іх высакародным імкненнем сказаць праўду пра тваю творчасць з'яўляліся той неацэннай падтрымкай, якая так патрэбна была табе са з'яўленнем на свет кожнай новай п'есы. Здавалася б, што яшчэ? — зацікаўленых, грунтоўных даследчыкаў і крытыкаў табе хапала, будзь задаволены ды і ўсё. Але не! Ты і тут быў прынцыпова-сумленным Андрэем Макаёнкам, са сваім праніклiва-адметным поглядам на кожнага таленавітага. Ты заўсёды асабліва сімпатызаваў людзям з павышаным пачуццём адказнасці за глыбіню праўды, з характарамі няўрымслівымі і дынамічнымі, дзейснымі, здольнымі пастаяць за сумленнасць і справядлівасць і ў жыцці, і ў літаратуры, і ў мастацтве. Памятаю, з якой упэўненасцю ў яго будучыні ты гаварыў заўсёды пра маладога крытыка Сцяпана Сцяпанавіча Лаўшука, крытыка, які часта «раздражняў» асобных «дзеячаў» сваёй самастойнасцю, абвостраным пачуццём годнасці, справядлівасці, неспакойлівасцю душы. І жыццё паказала — ты не памыліўся...

Непахісны жыццёвы выбар... Ваяўнічае, актыўнае ўмяшанне ў развіццё жыццёвых працэсаў, стварэнне праўдзівых, пераканальных твораў аб сапраўдных энтузіястах камуністычнага будаўніцтва і іх непрымірымай барацьбе з усім адгніўшым, устарэлым, фальшывым, шкодным, што перашкаджае гэтаму будаўніцтву... Творчая самастойнасць, мастацкае майстэрства, прафесійная кваліфікацыя... Гэта з тваіх выказванняў, Андрэй. Кожнаму б пісьменніку столькі настойлівасці і паслядоўнасці ў энергічным разгортванні гэтых лепшых рысаў сапраўднага творцы! Ты быў глыбока пераканаты, што толькі людзі буйнога, шырокага, маштабнага плана здольны рабіць прагрэс і ў жыцці, і ў літаратуры, і такіх людзей ты рабіў правобразамі сваіх любімых герояў, на іх раўняўся, і гэта няўхільна давала свой станоўчы і яркі плён. На здзіўленне і засмучэнне ўсім бюракратам і чынушам, усякім загадчыкам і распарадчыкам, розных рангаў начальнікам і забараняльнікам і на радасць усім прыхільнікам і сапраўдным сябрам твой драматургічны поступ набіраў сілу і ўпэўненасць і вывеў цябе ў першыя шэрагі драматургаў сусветнага значэння...

Але, дружа мой, усё гэта сталася з цягам доўгага твайго творчага змагання, дзе побач з радасцямі і задаволенасцю было столькі засмучэнняў і болю і нават, я б сказаў, трагічных паваротаў у тваім чалавечым лёсе.

(Заканчэнне будзе).

МУЗАМ НА ПАЦЕХУ

Надзея СМЯЯНА

Няма спакою

І мацярынскі ўсхліп
Зноў чую я...
І мне няма спакою...

Нэлі ТУЛУПАВА,
паэма-бая «Гарывада».

**І мацярынскі ўсхліп зноў чую я...
Змаўчыце!
З вялікасным жыццём адзіным
не злаўчыце,
Сяброванькі-гады! І ластаўкі-радочкі!
Верш для мяне пісаць —
спраўляць вяселле дочкі.
Хай ходзіць крытык-зяць і слухае
дакоры,
Як з цешчаю яго гавораць ноччу
зоры.
І мройны маладзік нашэптвае
халодна,
Што быць багачкай слоў сягоння
стала модна.
Паэткі! Вы дарма — пра тайны
і загадкі.
Калі пісаць радкі — дык грэшна,
без аглядкі!
Спакою мне няма. І вольнасці —
таксама.
Змяшчаецца мой лёс у сонца
дзённай раме.
Пасля скажу, пасля! Хто быў мне
самы любы.
Быць шчырай да канца —
дык гэта ж, дзеўкі, згуба!
Не верыце? Дарма! Гарывада ўскіпае.
І ўвесь падтэкст ад Вас рука мая
хавае.**

Выдумшчыца

Я прыдумала гэтых людзей,
Я прыдумала тую любоў...

Любоў ФІЛІМОНАВА,
зборнік вершаў
«Гучныя фарбы».

**Я прыдумала гэтых людзей,
Я прыдумала тую любоў...
Ганарару наблізіла дзень.
І сябрую, рэдактар, з табой.**

**Я прыдумала рыфмы-радкі,
А пасля збудавала з іх мост.
Я прыдумала вобраз такі,
Што ён Музе маёй навырост.**

**Не шкадую! Паэзія-сад!
Будзе ж некалі слоў ураджай.
А пакуль — азірнуся назад:
Каб жа выдумак хто не спужаў.**

**Гучных фарбаў забыты эцюд.
А надзеі — разбуджаны град.
Што мне крытыкі грозлівы суд —
Ад яго я збягу ў Ашхабад!**

Хачу даверу

Аблокі, нібы воўна.
І молада лістам...

Яўгенія ЯНІШЧЫЦ,
кніга лірыкі
«Каліна зімы».

**Аблокі, нібы воўна.
І молада лістам...
Чытач! Мо не ўсё роўна,
Што трапіцца вачам?**

**Хто плодзіць графаманаў?
Хто здзек нясе радкам?
Бяздарнасць — як туманы,
Як боль ад рук — рукам,**

**Якім ані вітацца,
Ні цяжар дзён нясці...
Дай, Верш, з табой расстацца —
І гордаю дайсці:**

**Да Славы пераможнай,
Дзе Бог адзін — Давер!
Чытач! Будзь асцярожным
З тым, што пачуў цяпер.**

**Бо апраўданне Гневу
Адно — Натхненне. Лёс...
А лірыкі пасевы
Не вынішчыць мароз!**

Недаспаны ранак

Ранак, быццам хлапчук,
вачаняты працёр...

Ірына БАГДАНОВІЧ,
зборнік вершаў
«Чаравікі маленства».

**Ранак, быццам хлапчук, вачаняты
працёр...
Дзень — мужчына ліхі —
да дзяўчат заляцаўся.
Пасля вечар-дзядуля распальваў
касцёр.
І на горад з бабулькай-зямлёй
заглядаўся.
І жанчынай стаяла ля ног цішыня.
Твае рыфмы, Ірына, краналіся зораў.
І была ў царстве сумным
ты сёння адна,
Як той ранак-хлапчук, што
не выспаўся ўчора.
Чаравікі згубіла маленства. А дзе?
Можа, там? Можа, тут? Можа,
ў тых вачанятах.
Не саромся, што босай ішла
да людзей —
Гэта верш самы першы ва ўсім
вінаваты.**

Хто я?

Не анёл я? —
Што праўда, то праўда...

Людміла ПАЎЛІКАВА,
зборнік вершаў
«Агледзіны рамонкавай
паляны».

**Не анёл я? Што праўда, то праўда...
Ды табе, жарт, як крытыку рада.
Ёсць забаўныя тэмы. А мне з іх —
адна,
І завецца яна — не заснуць давідна.
Зацалуе мяне маладзенькая проза.
Што ж там, людцы, канецтва
і поспеху поза?
Хай радкі мае пчоламі ў вочы ляцяць.
Як вясной, чытачы, мне
не хочацца спаць.
Матэматыка дзён... Тэлевізара фарс —
Я любові сваёй не шкадую для вас.**

Маргарыта НІКІЦКАЯ

ЗНОЎ СПЯВАЕ

Страказа, якую выгнаў Муравей, пражыла лютую зіму з Хрушчом і ў гэтыя летнія дні зноў спявае.

ТОЕ І АТРЫМАЎ

Калі спатрэбілася стварыць Еву, Адам доўга думаў, якую частку цела аддаць Богу. Нарэшце аддаў рабро, сказаўшы: «На табе, Божа, што мне нягожа».

З той пары мінула багата часу. І аднойчы Адам, каторы раз пасварыўшыся з Евай, уздыхнуў: «Божа, што ты нарабіў!» І Бог яму адказаў: «З чаго рабіў, тое і атрымаў!»

УДЗЯЧНАСЦЬ

Рэвізора Грэчкіна прывезлі ў горад на машыне, бо ён не мог узваліць на свае слабыя плечы ўвесь цяжар удзячнасці кіраўнікоў калгаса.

САМАКРЫТЫЧНАСЦЬ

Ён ведаў сабе цану. На жаль, яна была куды вышэй сабекошту.

ЯК ТРЭБА І ЯК НЕ ТРЭБА

Калі ў загадчыка атэлье запыталі, чаму ён не вучыць моладзь, як трэба працаваць, ён адказаў: «Мне лягчэй навучыць яе, як не трэба працаваць».

ЗАРОБКІ І ВЫДАТКІ

— Калі ты, сынок, пачнеш рабіць выдаткі сувымерна са сваімі заробкамі?

— Хутка, тата! Як толькі мае запатрабаванні стануць адпаведна малымі.

ТОЛЬКІ ШТО СА СТАЖЫРОЎКІ

— Чаму ваша афіцыянтка такая грубіянка?

— Прабачце, калі ласка, яна толькі што са стажыроўкі вярнулася, — адказала загадчыца кафэ.

ЯКІ Ж ГЭТА ДЭФІЦЫТ?

— Чаму гэта дэфіцытныя тавары схаваны ў вас пад прылаўкам?

— Што вы! Які ж гэта дэфіцыт? Зірніце, усе мае сяброўкі ходзяць у такім дэфіцыце! — абурылася прадаўшчыца.

МЕНАВІТА ДЛЯ ТАКІХ

— Мне вельмі падабаюцца вашы творы! Я заўсёды з радасцю і асалодаю чытаю іх! А якія вашы далейшыя творчыя планы?

— Пісаць для такіх чытачоў, як вы!

ТРЭБА БЫЛО ДУМАЦЬ

— Мой сын надумаўся жаніцца і хоча ўзяць дзяўчыну, якая мне вельмі не падабаецца. Не падкажаце, што мне рабіць?

— Трэба было думаць раней і раджаць дачку.

АД КАГО ЗАЛЕЖЫЦЬ

— Мы з мужам жывём ужо некалькі гадоў, але ў нас няма дзяцей. Як вы мяркуеце, у нас яшчэ будуць дзеці?

— Калі б гэта залежала ад нас, яны ў вас былі б абавязкова!

Думкі ўголас

Не плюй у чужую студню: а раптам гаспадар дужэйшы за цябе?

Дзіўна: праходзячы кожны дзень па гэтай клумбе, назіраю за ёй, але ніводная кветка так і не ўзышла.

А. МАЙСЕЕЎ.

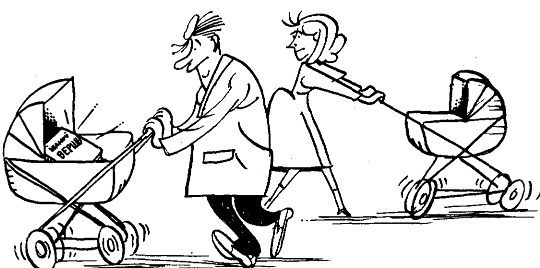

Малюнак А. ГАРМАЗЫ.

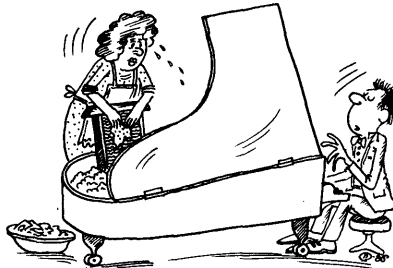

Малюнак А. ПАПОВА.

7 сакавіка, 19.20

«АЛЬПІЙСКАЯ БАЛАДА»

Прэм'ера фільма-оперы Беларускага тэлебачання паводле аднайменнай аповесці В. Быкава.

Рэжысёр-пастаноўшчык Г. Нікалаеў.

Партыі выконваюць салістка ДАВТа БССР Н. Руднева і заслужаны артыст БССР У. Экнадзіёсаў.

7 сакавіка, 21.40

«ЛІРА». МАСТАЦКА-ПУБЛІЦЫСТЫЧНАЯ ПРАГРАМА

У святочным выпуску жанчын віншуюць М. Арочка, В. Вітка, Я. Брыль. Вы ўбачыце нарыс пра старэйшую беларускую пісьменніцу і грамадскую дзяячку З. Верас, пачуеце верш М. Цвятаевай у перакладзе В. Аколавай, сустрэнецеся з жанчынамі Тураўшчыны, Случчыны, Мсціслаўшчыны, Гродзеншчыны.

8 сакавіка, 8.40

Канцэрт Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору БССР імя Г. І. Цітовіча.

У праграме народныя песні і танцы.

8 сакавіка, 19.30

«ПЕСНЮ БЯРЫЦЕ З САБОЮ»

Тэлевізійны фестываль беларускай песні. У ім прымуць удзел вакальна-інструментальны ансамбль «Сябры», група «Лексіс», Н. Бярнацкая, М. Скорыкаў, дзіцячы фальклорны ансамбль БТР, эстрадна-сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Б. Райскага, заслужаная артыстка БССР Т. Раеўская.

9 сакавіка, 19.25

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОЎНЫ...»

Вершы М. Танка чытае народная артыстка БССР М. Захарэвіч.

12 сакавіка, 19.35

ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ

Канцэрт ансамбля скрыпачоў Вялікага тэатра Саюза ССР.

У праграме Тарціні, Гендэль, Паганіні.

12 сакавіка, 23.30

ВЯЧЭРНІ КАНЦЭРТ

П. Чайкоўскі. Варыяцыі на тэмы ракако.

Выконваюць заслужаная артыстка РСФСР Н. Гутман (віяланчэль) і Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР. Дырыжор Ю. Цырук.

13 сакавіка, 11.50

М. ГОРКІ. «ДЗЕЦІ СОНЦА»

Спектакль Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Рэжысёр-пастаноўшчык М. Пінігін.

Ролі выконваюць: народны артыст СССР В. Тарасаў, артысты А. Іваннікава, Т. Пузіноўская, М. Кірычэнка, А. Падабед, В. Манаеў і іншыя.

Уступнае слова — пісьменніка В. Нікіфаровіча.

13 сакавіка, 15.15

ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ

Я. Эльпер, А. Глобус. «Поўня».

Выконвае Н. Бярнацкая.

13 сакавіка, 16.25

ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ»

З сакавіцкім нумарам часопіса знаёміць Р. Баравікова.

13 сакавіка, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

Паважаны таварыш рэдактар!

Прашу праз Вашу газету сказаць сардэчнае дзякуй усім, хто павіншаваў мяне з маім васьмідзесяцігоддзем.

Ядвіга БЯГАНСКАЯ.

Шаноўны таварыш рэдактар!

Прашу праз Вашу газету выказаць шчырую падзяку ўсім установам і добрым людзям, якія павіншавалі мяне з нагоды майго 60-годдзя.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 05102
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машынцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.